

Bjørsvika - en mangfoldig sentrumsbydel

Illustrasjon 1: Byskap av Gisle Harr/Oslo Museum

En undersøkelse av forholdet mellom Bjørsvika-utbyggingens styringsform, urbane kontrollmekanismer og sentrale aktørers forståelse og bruk av begrepet mangfold.

Ingeborg Apall-Olsen

Masteroppgave i kunst- og kulturvitenskap
Institutt for medie-, kultur- og samfunnsfag
UNIVERSITETET I STAVANGER

Våren 2012

8.5 UNIVERSITETET I STAVANGER

MASTER I KUNST OG KULTURVITENSKAP

SEMESTER:

Våren 2012

TITTEL PÅ MASTEROPGAVEN:

Bjørvika- en mangfoldig sentrumsbydel

FORFATTER:

Ingeborg Apall-Olsen

VEILEDER:

Heidi Bergsli

EMNEORD/STIKKORD:

Bjørvika, mangfold, governance, estetisering

SIDETALL:

114 sider

OSLO: 13.01.12

TAKK!

Takk og lov, det er over. Oppgaven skal i trykken, og jeg skal prøve å senke skuldrene.

Å skrive en masteroppgave er en stor, vanskelig, ensom, morsom og innviklet prosess. Og det er mange som skal takkes når jeg nå sier meg ferdig.

Takk til min milde, kunnskapsrike og kule veileder, Heidi Bergsli for at hun skrev artikkelen

"Entreprenørpolitikk og byutvikling. Byutvikling og globale trender" i 2005 som åpnet øynene mine for byens finurlige systemer. Takk for at du har tatt deg tid til å kaffelere, for alle oppmuntrende ord, for at du er så engasjert, og har vist at du har troen.

Takk til alle mine åpenhjertige informanter som har gitt meg innsikt og forståelse av kompliserte prosesser og systemer.

Takk til Oslo Museum for hjelp med bilder og historisk materiale.

Takk til alle mine medstudenter på alle mine forskjellige studier, og spesielt takk til Mari, som tok meg under vingen og gav meg en plass på lesesalen.

Takk til mine flotte venner, de som har engasjert seg, og de som har distraherert meg.

Spesiell takk til Pernille x 2 for samtaler og råd, og for at dere har hørt på når frustrasjonene har tatt overhånd.

Takk til min eksepsjonelle familie som alle gleder seg til jeg er ferdig. Pappa for at du ringer å hør

hvordan det egentlig går, Peder for språkvaske og rasjonalitet når følelsene tar overhånd og støtte når det går som verst. Du er mer fantastisk enn du vet!

Takk til min flotte kjæreste, Calle for at du har holdt ut, for at du har skjont når jeg har trengt rom, og når jeg har trengt kjærlighet.

Takk til Larsa, for det mangfoldet du bragte inn i våre liv.

Til slutt, TUSEN, TUSEN TAKK til min fantastiske Mamma! Dette klarte vi, men det ville faktisk aldri gått uten deg! Takk for diskusjoner, smil, kaffe, gotteri, nattlige latterkuler og faglige og språklige utfordringer. Du er helt super!!

FERDIG!!!

Innholdsfortegnelse

1.0 EN OPPGAVE OM BJØRVIKA	1
1.1 MANGFOLD	2
1.2 FORSKNINGSSPØRSMÅL.....	3
1.3 BJØRVIKAS HISTORISKE MANGFOLD	4
BYENS ETABLERING OG FLYTTING	5
KOMPLEKSITET OG ENDRING I VANNKANTEN	6
AVSKJÆRING OG FORNYELSE	7
1.4 OPPGAVENS OPPBYGNING	8
2.0 TEORI	9
2.1 VITENSKAPSTEORETISK UTGANGSPUNKT.....	9
2.2 ENDRINGER I BYERS STRUKTURELLE OG IDEOLOGISKE MØNSTRE.	11
FRA FORDISME TIL POST-FORDISME; ENDRINGER I DEN GLOBALE ØKONOMIEN.....	11
POST-FORDISMEN OG ETABLERING AV NYLIBERALE ØKONOMISKE IDEER	12
BYHIERARKI OG INTERURBAN KONKURRANSE.....	13
FRA STERK OFFENTLIG BYSTYRING TIL GOVERNANCE I ENTREPRENØRBYEN	13
OVERGANGEN FRA MODERNISTISK SONEDELING TIL POSTMODERNE MANGFOLD OG FLERFUNKSJONALITET.....	16
UTFORDRINGER VED BRUK AV POSTMODERNISMENS ENTREPRENØRSTRATEGIER.....	19
2.3 VISJONER FOR MANGFOLD	19
OFFENTLIG ROM.....	20
ESTETISERING SOM VIRKEMIDDEL.....	21
TALENT, TEKNOLOGI, TOLERANSE	22
LEVEREGLER I BYEN OG VIKTIGE OFFENTLIGE ROM.....	24
HVORDAN SKAPE DEN RETTFERDIGE BYEN?	26
2.4 SAMMENDRAG	27
3.0 METODE	29
3.1 FORSKNINGSDESIGN	29
CASESTUDIET SOM FORSKNINGSDESIGN	29
ABDUKTIV STRATEGI.....	30
3.2 KVALITATIV FORSKNING.....	31
DATAMATERIALET: SKRIFTLIGE KILDER OG OBSERVASJON	31
KILDEMATERIALE: INTERVJU - INFORMANTUTVALG OG INTERVJUGUIDE.....	32

3.3 BEARBEIDING OG ANALYSE.....	35
3.4 FORSKNINGENS KVALITET.....	35
PÅLITELIGHET	35
BEKREFTBARHET.....	36
ETISKE VURDERINGER	36
3.5 SAMMENDRAG	37
<u>4.0 UTBYGGINGENS TILBLIVELSESPROSESS, MÅLSETNINGER OG AKTØRER.....</u>	<u>38</u>
4.1 FRA IDEER TIL VEDTAK	38
GOVERNANCE OG EIERSTRUKTUR.....	39
4.2 MÅL OG VISJONER OM MANGFOLD	41
AMBISIØSE MÅL I OVERORDNETE PLANER	42
OMTALEN AV MANGFOLD I OVERORDNETE PLANER	45
MANGFOLD I BÆREKRAFTPROGRAMMET.....	45
4.3 ANSVARFORDDELING MELLOM SENTRALE AKTØRER	46
PLANLEGGINGSMYNDIGHET	47
POLITISK LEDELSE.....	48
EIERE OG UTBYGGERE.....	49
4.4 SAMMENDRAG	52
<u>5.0 MANGFOLDSBEGREPETS MANGFOLDIGHET</u>	<u>53</u>
5.1 ALLMENNINGENE OG BYDELENS OFFENTLIGE ROM.....	53
ALLMENNINGENES UTFORMING OG ROLLE I BYEN	54
5.2 NÆRINGSMANGFOLD.....	56
ETTERSPØRSELSTYRT NÆRINGSSATSNING.....	56
MÅLGRUPPESTYRT NÆRINGSMIKS.....	58
INNSPILL FOR Å SKAPE NÆRINGSMANGFOLD.....	59
5.3 BOLIGSAMMENSETNING	60
RIMELIGE UMLEIEBOLIGER	60
LØSNINGER	62
5.4 KULTURELT MANGFOLD.....	64
DEICHMANSKE HOVEDBIBLIOTEK.....	64
BORGEN, M/S INNVIK OG SNELDA.....	65
BJØRVIKA UTVIKLING SOM TILRETTLEGGER FOR KULTURELT MANGFOLD.....	67
BJØRVIKAS KULTURELLE IMAGE.....	67

5.5 MANGFOLD I REKREASJONSMULIGHETER:	69
5.6 SAMMENDRAG	71
<u>6.0 MANGFOLDSDIMENSJONEN I ET BYUTVIKLINGSPROSJEKT</u>	<u>73</u>
6.1 MANGFOLD OG MARKEDSSTYRT BYUTVIKLING	73
6.2 BJØRVIKAS KONTROLLERTE MANGFOLD	76
ESTETISERING SOM KONTROLLMEKANISME	76
ROMLIG DETERMINISME	78
"DE ANDRE" OG DET OFFENTLIGE ROM	79
DET UTFORDRENDE MANGFOLDET	81
6.3. HOMOGENITETENS MOTGIFT	82
GRAMMAR OF CONDUCT	83
FORTELLINGEN OM BJØRVIKA – REPRESENTASJONERS PÅVIRKNING	84
MAKT I KUNNSKAP	85
MEDVIRKNING OG MÅL	86
6.4 SAMMENDRAG	88
<u>7.0 AVSLUTNING</u>	<u>90</u>
<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>94</u>
OFFENTLIGE DOKUMENTER	100
VIKTIGE NETTSIDER	100

Vedlegg:

Vedlegg 1: "Den nye byen i byen," 2010, PBE

Vedlegg 2: "En ny og levende bydel," OSU

Vedlegg 3: Møteoversikt

Vedlegg 4: Informantoversikt

Vedlegg 5: Intervjuguide

Vedlegg 6: NSD-godkjenning

Tekstrammer:

Tekstramme 1: Fakta om Bjørvika/PBE

Tekstramme 2: Den kreative klassen/ Florida, 2005

Tekstramme 3: Entreprenørbyen/ Bergsli, 2005; Sæter & Ekne Ruud, 2005

Illustrasjoner:

- Illustrasjon 1: *Byskap*, Gisle Harr/Oslo Bymuseum
- Illustrasjon 2: *Aldo Monrad*. Berggren/Somme
- Illustrasjon 3: *Allmenninger og havnepromenade*, Inger Lise Christensen/Plan- og bygningsetaten. (2010)
- Illustrasjon 4: *Bjørvika fra 1300-1996*. Oslo Museum
- Illustrasjon 5: *Bjørvika sett fra Ekeberg*. Gouache av ukjent kunstner, tidlig 1800-tall/Oslo Bymuseum
- Illustrasjon 6: *Paleet sett fra bordtomtene 1800*, John William Edy/Oslo Museum
- Illustrasjon 7: *Nyland Verksted*, Oslo Museum
- Illustrasjon 8: *Bispelokket*, Magne Rygh/ Rune Aakvik/Oslo Museum
- Illustrasjon 9: *Lambertseter 1957*. Arne Stenseng/Oslo Museum
- Illustrasjon 10: *Blokk på Ammerud*. Rune Aakvik/Oslo Museum
- Illustrasjon 11: *Bjørvika sett ovenfra*, Mir
- Illustrasjon 12: *Organisasjonskart*, Bjørvika Utvikling
- Illustrasjon 13: *Vaterlands bru*, Oslo Museum
- Illustrasjon 14: *Reguleringskart*, Plan- og bygningsetaten
- Illustrasjon 15: *Stasjonsallmenningen på bakkenivå*. Placebo Effects,
- Illustrasjon 16: *Stasjonsallmenningen på bakkenivå*. Ingeborg Apall-Olsen

Forkortelser:

HAV = Hav Eiendom

OSU = Oslo S Utvikling

BU = Bjørvika Utvikling

BI = Bjørvika Infrastruktur

PBE = Plan - og bygningsetaten

PBL = Plan- og bygningsloven

ROM = Rom Eiendom

MOP = Miljøoppfølgingsprogrammet

KOP = Kulturoppfølgingsprogrammet

DHB = Designhåndboka

UMB = Universitetet for Miljø- og Biovitenskap

AHO = Arkitektur - og designhøgskolen i Oslo

UiO = Universitetet i Oslo

HiO = Høgskolen i Oslo

Illustrasjon 2: Aldo Monrad/ Arne Berggren , 2010

1.0 En oppgave om Bjørvika

Det er ikke ofte byutviklingsprosjekter finner veien til Aftenpostens tegneseriestriper, men så er heller ikke Fjordbyen et vanlig byområde. Fjordbyprosjektet er Norges største utviklingsprosjekt og vil endre store deler av hovedstadens kystlinje både i funksjon og form. Oslos mest attraktive tomter skal transformeres fra utilgjengelig havn til nye bydeler fylt av yrende og variert liv. Fjordbyen vil gi Oslo en helt ny byprofil og skal som helhet bestå av områder med ulik karakter og funksjon; Filipstadreguleringen er under utvikling, Tjuvholmen er nesten ferdigbygget, og i Bjørvika er man godt i gang. I denne oppgaven er det Bjørvika, havneområdet mellom Kvadraturen og Gamlebyen som skal diskuteres. Det gamle havneområdet skal bli en ny sentrumsbydel i hovedstaden og det er et uttalt mål at Bjørvika skal ha representasjonskvaliteter og et høyintensivt, variert og urbant liv (Oslo kommune, 2003d: 24). Prosjektets omfang og høye ambisjonsnivå har gjort satsningen til et hett tema. Men, som man kan lese fra tegneserien over, har debatten hovedsakelig dreid seg om gesimshøyder, bygningsbredder, estetisk kvalitet og siktlinjer. De enkelte byggeprosjektene og deres arkitektoniske løsninger har fått mye oppmerksomhet, og andre aspekter ved transformasjonsprosessen er langt mindre tydelige i det offentlige ordskiftet. Denne oppgaven vil ta opp et tema jeg oppfatter som utilstrekkelig belyst i Bjørvika-debatten, nemlig bydelens sosiale liv.

Illustrasjon 3: Inger Lise Kristensen/PBE

Det nye Bjørvika begynner å ta form, og det er for sent å problematisere intensjonene, men det sosiale aspektet av utviklingen har etter min mening krav på mer kritisk vurdering. Bjørvika-utbyggingen profileres gjennom termene bærekraftig utvikling, design og kultur, men i denne oppgaven vil jeg fokusere på et annet mye anvendt, men lite konkret begrep, mangfold. Jeg finner dette begrepet i ulike deler av Bjørvikas plan- og informasjonsdokumenter og i dagsaktuell byteori, men ser samtidig at ulike aktører tillegger begrepet forskjellig betydning. Mangfold assosieres ofte med det sosiale feltet, men som det fremkommer av både teori og empiri kan begrepet fortolkes noe ulikt, og denne oppgaven har satt seg som mål å undersøke hvorvidt den sosiale dimensjonen i utbyggingen ansees som et viktig tema blant bydelens sentrale aktører. De utfyllende forskningsspørsmålene vil bli tydelig presentert etter en gjennomgang av mangfoldsbegrepet og dets kompleksitet.

1.1 Mangfold

Mangfold betyr i seg selv ikke annet enn "et stort og variert antall av noe" (Berulfsen et al. 1996), og fylles først med innhold når det er satt i en kontekst. Det er en ambivalens i ordet, og det kan derfor appellere til ulike grupper og formål på forskjellig vis. I denne oppgaven inngår mangfoldsbegrepet i en urban, altså en bymessig kontekst,¹ der den sosiale dimensjonen står sentralt. Loretta Lees (2003: 621) mener at begrepets fortolkningselastisitet medfører en underteoretisering av hva mangfold egentlig innebærer, men at mangfold på tross av dette fremheves som et vesentlig element i "konstruksjonen" av den postmoderne byen (ibid). Dagens byplanleggere, politikere og entreprenører ser mangfold som en måte å revitalisere byenes indre kjerne på, men i følge sosiolog Lyn H. Lofland (1998) baseres en slik forståelse på feilaktige forestillinger om fortidens byliv.² Filosofen Marshall Berman (1983) oppfatter også at byutviklingsprosesser ofte begrunnes med en liberal romantisk ide om det mangfoldige og vitale livet i offentlige rom. Planleggere over hele verden etterstreber en form for urbant mangfold da de oppfatter at det var mangelen på denne vitaliteten som har fjernet middelklassen fra byenes indre soner (Berman, 1983; Lees, 2003). Mangfoldsbegrepet blir i en slik sammenheng tatt i bruk på grunn av de positive effektene dets tilstedeværelse kan oppfattes å ha (Fainstein, 2003), på lik linje med begreper som kultur og miljø. Mangfold fungerer da som et verktøy, mer enn som et mål i seg selv. Det utfordrende er imidlertid å få tydeliggjort hva slags mangfold det er snakk om, og hva dette mangfoldet skal medføre. Svært mange assosierer mangfold med sosialt liv (Markussen, 2006), men begrepet kan også brukes på andre måter, og i andre sammenhenger. I følge Simonsen (1993) kan byen forstås som en kontekst som oppstår i møtet mellom det materielle og det immaterielle, og jeg velger å dele mangfoldsbegrepet på samme måte; i en

¹ Urbs, fra latin, betyr steinbygg, men ble romernes betegnelse for by, og refererer til de materielle strukturene som byen består av (Zerlang, 1995). Ordets opprinnelige betydning ligger fortsatt i begrepet urban, eksempelvis når arkitektfaget bruker urbanisme for å beskrive byplanleggingsteori - og praksis (Pløger 1997). Det latinske ordet civitas betyr borgersamfunn eller borgerskap, og de engelske begrepene city og citizen, samt sivil og sivilisasjon kommer fra dette ordet. Disse begrepene knytter seg til de sosiale aspektene ved byen. Det er i byen man blir sivilisert, det er her man lærer å bli en borger, en "citizen" (Pløger, 1997). Urbanitet kan sees som en sammenføyning av *egenskapene* ved urbs og civita og beskriver byboerens særlige dannelsesform.

² Lofland (1998) oppfatter at fortidens byer ikke var mangfoldige, men tvert imot segregert, og at klasseforskjeller var tydelig.

immateriell og en materiell dimensjon. I en mangfoldig by vil derfor både det materielle og det immaterielle mangfoldet være tilstede. Materielt mangfold sidestilles her med begrepene fleksibilitet og flerfunksjonalitet, og beskriver tilfeller der det er snakk om variasjon i bruksmuligheter og funksjonssammensetning. Dette kan for eksempel dreie seg om utforming av offentlige rom og hva slags samfunnsfunksjoner som er samlet i et område. Den andre dimensjonen, det immaterielle mangfoldet, omhandler i all hovedsak sosialt mangfold og er en mer abstrakt fortolkning av begrepet. Det rommer størrelser som interesser, religion, språk, og kan sidestilles med kultur³, da forstått som noe immaterielt. Utbyggingen i Bjørvika vil i denne oppgaven utforskes med utgangspunkt i mangfoldsbegrepet, dets varierende anvendelsesområder og hvordan sentrale aktører i utbyggingen forstår begrepet.

1.2 Forskningsspørsmål

Denne oppgaven tar utgangspunkt i en tre forskningsspørsmål som omhandler både bruken av ordet mangfold i planfasen av et byutviklingsprosjekt, og sentrale aktørers forståelse av begrepets innhold senere i utbyggingen. På bakgrunn av mine empiriske undersøkelser gjort i forkant og underveis i forskningsprosessen har jeg identifisert en markant gruppe av aktører som i oppgaven vil bli omtalt som de sentrale aktørene. De representerer både den politiske sfære, planmyndigheter, offentlige og private utbyggere og tomteeiere.⁴ Hovedfokuset i denne oppgaven ligger på utbyggere, da disse på det nåværende tidspunkt i prosessen er den mest aktive parten. At utviklerne har fått en sterk og viktig rolle i Bjørvika-utbyggingen tilsier at utviklingsprosjektet preges av styring gjennom governance-prinsipper,⁵ og oppgaven vil belyse hva bypolitikkens nye styringsform betyr for utviklingsprosessen i det valgte caset, Bjørvika. Forskningsspørsmålene besvares med utgangspunkt i et sammensatt empirisk materiale som består av data fra folkemøter, medieinnlegg, skriftlig informasjons- og promoteringsmateriale og plandokumenter, men primærkilden er data fra kvalitative intervjuer. Kapitlene 1-3 legger det historiske, teoretiske og metodiske grunnlaget for besvarelsen av forskningsspørsmålene, mens analysen av disse finnes i kapitlene 4-6.

Fakta om Bjørvika:

1 av 13 delområder i Fjordbyen.
Utgjør ca. 700.000 kvm
40 % er allmenninger og offentlig rom
20 % er gategrunn og fortau
40 % er utbyggingsområde som deles i

- 50 % bolig
- 50 % næring

Struktureres av syv allmenninger og en havnepromenade

Sentrale aktører:

Planmyndighet:	Plan- og bygningsetaten
Eiere og utbyggere:	HAV Eiendom Oslo S Utvikling Bjørvika Utvikling Bjørvika
Infrastruktur	
Politisk ledelse:	Byråd for byutvikling Bystyret

Tekstramme 1: Fakta om Bjørvika

³ Videre i oppgaven er kultur hovedsakelig brukt i sammenheng med kategorien kulturelt mangfold, og vurderes da som del av det materielle mangfoldet. For en mer utdypende forklaring se punkt 5.4.

⁴ Se Tekstramme 1.

⁵ Governancebegrepet knytter seg til nettverksstyring og blir utførlig beskrevet i kapittel 2.

1. Hvordan påvirker styringsformen i Oslos byutviklingsprosjekter realiseringen av Bjørvika-utbyggingens mangfoldsvisjoner?

For å svare på første forskningsspørsmål vil jeg gjennomgå prosessen som har ledet fram til utbyggingen i Bjørvika, da den illustrerer hvordan styringsformen fungerer her. Det vil bli foretatt analyser av utbyggingens overordnede planer, med et hovedfokus på hvilke former for mangfold som omtales og hva slags mål og visjoner for mangfold som finnes i disse dokumentene. I tillegg vil de sentrale aktørenes forståelse og oppfølging av disse målene bli drøftet, da dette danner grunnlag for løsningen av det andre forskningsspørsmålet. Spørsmål nummer 1 vil i hovedsak bli behandlet i den mer deskriptive delen av analysen, nemlig kapittel 4, men vil i tillegg bli belyst i de andre analysekapitlene.

2. Hvordan prioriterer sentrale aktører i Bjørvika-utbyggingen arbeidet med ulike former for mangfold?

Det fremkommer av mitt empiriske materiale at Bjørvika-prosjektet opererer med fire mangfoldskategorier, nemlig næringsmangfold, mangfold i boligsammensetning, kulturelt mangfold, og mangfold i rekreasjonsmuligheter. I det andre forskningsspørsmålet vil jeg undersøke hvordan sentrale aktører forholder seg til disse kategoriene, og hva slags effekt det kan ha på det framtidige sosiale livet i bydelen.

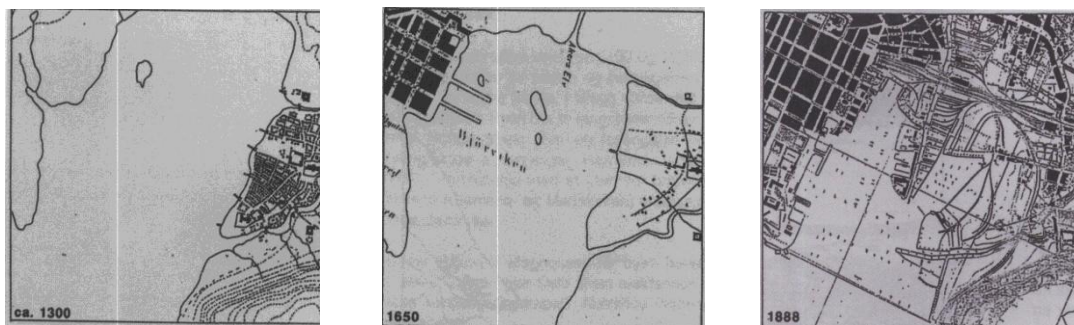
3. Hvordan balanserer de sentrale aktørene i Bjørvika mellom overordnede mål om sammensatt byliv og ønsket om kontroll, og hva slags konsekvenser kan dette ha for det sosiale mangfoldet i den nye bydelen?

Ved å ta utgangspunkt i begrepet mangfold har jeg søkt å avgrense mitt forskningsfelt, men mangfold kan, som beskrevet, være så mangt. Sosialt mangfold oppleves av mange som et positivt tilskudd til bylivet, men kan samtidig føre med seg både uro og konflikter. Dette kan igjen lede til forsøk på å kontrollere det sosiale livet i byen, og oppgaven vil diskutere balansegangen mellom kontroll og sosialt mangfold, og hvordan et samfunn generelt og aktører i Bjørvika spesielt kan takle gnisninger basert på slike konflikter. Mine teoretiske perspektiver favner vidt, og knytter seg til mangfoldets posisjon i det jeg vil omtale som governancedrevet bypolitikk, et fenomen som vil utdypes i kapittel to.

1.3 Bjørvikas historiske mangfold

Fortidens Bjørvika har imidlertid også vært preget av mangfold, og områdets historie vil derfor kort presenteres her. Endring er ikke et nytt fenomen i Bjørvika: "Der er ikke mange steder i Christiania, som i Tidens Løb har

undergaaet større forandringer enn byens gamle havn, Bjørviken og dens nærmeste omgivelser" (Collett, 1893: 56) Slik beskriver byhistoriker Alf Collett Bjørvika fra tida da området het Bæjarvika, altså byvika, frem til 1800-tallets slutt. Selv om Collett i hovedsak refererer til geografiske forandringer, vil jeg forsøke å vise at man kan lese Bjørvikas utvikling som en refleksjon av store samfunnsmessige endringer. Bildene under viser en utvikling fra middelalderens agrarsamfunn via den førindustrielle tiden, til merkantilismen, og dette får som man kan se tydelige utslag i det fysiske miljøet. Utviklingen som skjer i dag er et uttrykk for vår tid, og sporene vi etterlater oss i Bjørvika er tydelige og trolig langvarige.

Illustrasjon 4: Bjørvika fra 1300-1888/Oslo Museum

Byens etablering og flytting

Rundt år 1000 utviklet Oslo seg fra handelsknutepunkt til by, men byen ved Bjørvika forble liten og lite organisert helt fram til den 17. bybrannen i 1624.⁶ Den dansknorske kongen Christian 4. bestemte da å flytte byen over fjorden til Akershusen rett nord for Akershus festning. Den nye byen fikk navnet Christiania,⁷ og innenfor byens voller gjaldt murtvangen og byprivilegiene som ga myndighetene kontroll over næringsliv, ressursfordeling, samt militære forhold. Dette resulterte i en oppblomstring av småhandel i forstedene der skatt og fortolling av varer ikke var så nøye regulert, og

Illustrasjon 5: Bjørvika sett fra Ekeberg. Gouache av ukjent kunstner, tidlig 1800-tallet/Oslo Museum

⁶ Flere elver hadde utløp i det frodige området nedenfor Ekeberg, og fjorden ga gode kommunikasjonsmuligheter med omverdenen. Før 1624 bestod byen av tett og selvokst trehusbebyggelse og var sentrert rundt et kongelig sentrum nede ved fjorden, og Oslo Torg med det geistlige sentrum (Oslo Byleksikon, 2000). I 1299, da Håkon Magnusson (1270-1319) var konge, fikk byen både festningsverk og kongebolig. Under ham fikk byen sin første storhetstid, og den ble i praksis norsk hovedstad fra 1314. Ca. 1350 ble byen kraftig svekket av Svartedauden, og gjennom Kalmarunionen i 1397 ble Norge underlagt dansk kongen (Nedkvitne, 1991).

⁷ Byen hadde variert bebyggelsesstruktur med mindre utleieenheter i øvre del av byen, og større gårder for bemedelte nede mot Bjørvikas vestre bredd (Sprauten, 1992).

Grønland og Vaterland innerst i Bjørvika ble Christianias viktigste forsteder. Man kan kanskje hevde at Oslos karakteristiske øst/vest-skille har røtter tilbake til 1600-tallet, med et bemedlet borgerskap i Kvadraturens murgårder og småfolk i de uregulerte forstedene, som hovedsakelig lå øst for byen (Sprauten 1992).

Kompleksitet og endring i vannkanten

De geografiske endringene i landskapet rundt Bjørvika har vært store. Allerede på begynnelsen av 1700-tallet begynte man å fylle ut den grunne strandkanten og bebygge den. (Collett, 1893). Dette var nytt land, som i all hovedsak var skapt av enorme mengder sagflis fra oppgangssagene som lå langs Akerselva, derav navnet Nyland. Utviklingen vi ser i dag pågår i sin helhet på "brownfields" etter disse industri-, havne- og boligområdene fra 1700- og 1800-tallet. Fra 1750 og frem til blokaden under Napoleonskrigen i 1811 var Bjørvika og områdene rundt på sitt mest "mangfoldige". Her fant man alt fra bordeller og vertshus, til enorme planketomter, sjøboder, handelsskip, verksteder og hager med fontener og drivhus. Bernt Anker, Norges rikeste trelasthandler og mest innflytelsesrike mann på denne tiden⁸, bodde i Paleet helt nede ved Bjørvikas vestside.

Illustrasjon 6: Paleet sett fra bordtomtene 1800, John William Edy/Oslo Bymuseum

Herfra hadde han kontroll og nærhet til stapelplassene for plank, som var byens viktigste kapital. I motsetning til byen som var avgrenset og konsentrert, fungerte havneområdet slik at alle lag av befolkningen kunne omgås side om side⁹. Ankers bolig var et samlingspunkt for byens høyborgerskap som gjennom sitt utstrakte handelsnettverk mottok impulser fra hele verden. I perioder var mange bekymret for at importen av varer

⁸ Anker var en mann av Opplysningstiden, ved siden av en omfattende næringsdrift der han i følge sin selvbiografi sysselsatte 20 000 mann, arbeidet han blant annet for å etablere et offentlig bibliotek, et norsk universitet, arrangerte konsertserier og teaterforestillinger, og foreleste privat i naturvitenskaplige og estetiske emner (Per Holck, 2005).

⁹ Den sosiale kompleksiteten var like fullt spenningsfylt og førte blant annet til at fattigfolk gikk til angrep på Bernt Anker under nedsårene skapt av Napoleonskrigen. (Per Holck, 2005)

skulle drepe den lokale handelen, og for at nye skikker skulle erstatte lokale tradisjoner og kultur (Collett, 1893: 135). Så galt gikk det ikke, men nye impulser medførte endringer i både livsform og mentalitet som la grunnlag for store politiske omveltninger og industrialisering på 1800-tallet. Uroen for sosial endring, slik den i dag har kommet til uttrykk i debatten om en snikislamisering av Grønland, er kanskje ikke så enestående? I 1761 åpnet Anker deler av Paleets grunn som promenade for byens borgere, og han testamenterte bort både hus og hageanlegg til offentligheten etter sin død. Dette gjør Paléhagen til byens første offentlige park, og restene av dett anlegget skal nå innlemmes i den sentrale Operaallmenningen i Bjørvika. Vestre del av Bjørvika hadde med andre ord attraksjoner som havnepromenade og park for over 200 år siden.

Med industriens inntog rundt 1850 gjennomgikk området langs Akerselva en ny transformasjon og befolkningen på Vaterland, Grønland og nedre Tøyen ble ytterligere proletarisert (Myhre, 1990). Bjørvika ble samtidig forsterket som kommunikasjonsknutepunkt ved at jernbanen ble etablert der i tillegg til havnevirksomheten. Byen vokste kraftig, og en stor del av byens innflyttere slo seg ned i bydelene bak havna der det var et yrende liv og stor variasjon i den sosiale sammensetningen. Kong Karl Johans vedtak om å plassere det nye slottet på Bellevuehøyden og ikke på Tøyen, utløste borgerskapets ferd mot det vi i dag omtaler som Oslos vestkant, og skillene mellom byens øst- og vestside ble stadig tydeligere (Ibid). Ønsket om å minske disse forskjellene, og skape et bedre og mer sammenhengende sentrumsområde, har vært blant grunnene til at

Bjørvika har en fremtredende rolle i den aktuelle Fjordbysatsningen.

Illustrasjon 7: Nyland verksted/Oslo Museum

Avskjæring og fornyelse

Havnevirksomheten ble utover 1900-tallet stadig mer mekanisert, likevel var det fortsatt en viktig arbeidsplass for mange mennesker, og et av de viktigste produksjonsområdene i Osloregionen med blant annet Nylands Mekaniske Verksted. Den intensiverte mekaniseringen av havnevirksomheten gjorde området farligere, og gradvis ble havna avstengt for vanlig ferdsel (Kjeldstadli, 1990). Da staten i 1960 deregulerte bilkjøp, løste man trafikk-økningen med nye store veiprosjekter, og bygget den såkalte trafikkmaskinen i området mellom havna og Oslo S. Dette bekreftet på mange måter Bjørvikas status som Norges viktigste transportknutepunkt, men disse grepene økte samtidig avstanden mellom fjorden og befolkningen, og Bjørvika

ble lenge ansett som en ikke-del av byen. I reguleringssjef Harald Hals' generalplan fra 1929 er Bjørvika-området avtegnet som en stor svart flekk, noe han sterkt beklaget: "Hvor sjø og land møtes i en skarp kontrastvirkning, samler det sig alltid et sterkt skjønnhetsinntrykk [...]Oslo derimot vender ryggen mot sitt vakreste smykke" (Hals, 1929 i Oslo Kommune, 2001). Byforsker Jonny Aspen beskriver Bjørvika som en "idealtypisk illustrasjon av kreftene bak kapitalistisk byutvikling, og en manifestasjon av sentrale byformingsprinsipper under kapitalistiske produksjonsbetingelser" (1997: 358). Området har hele tiden vært et sentralt transportknutepunkt, først med havn og veier, senere også med tog, og transportforbindelse til fly. Den viser dermed de strukturelle endringene i byer som følger ny teknologi, og som er typisk for den internasjonale kapitalistiske utviklingen. I dag ser vi at Bjørvika igjen er arena for kapitaldrevne byformingsprinsipper, om enn på en annen måte enn Aspen beskrev i 1997. Nå er Bjørvika stedet der Norge skal vise sin posisjon i det internasjonale byhierarkiet. Gjennom Bjørvikautbyggingen er vi vitne til resultatet av en årelang byutviklingsprosess som skal løfte et sentralt byområde fra å være et avskåret havneareal til å bli en levende bydel i en fremadstormende hovedstad.

1.4 Oppgavens oppbygning

I kapittel 1 har både tema, forskningsspørsmål og området som skal behandles blitt presentert.

Forskningsspørsmålene vil bli diskutert og besvart i analysedelen av denne oppgaven, da med basis i et teoretisk rammeverk som presenteres for leseren i kapittel to. Som nevnt er min empiriske primærkilde data fra kvalitative intervjuer, og metodiske grep som ligger til grunn for datainnsamlingen og analysen skal beskrives i kapittel tre. Kapittel 4 vil i hovedsak besvare det første forskningsspørsmålet, det vil si at kapittel fire er en gjennomgang av mål og visjoner for mangfold i Bjørvika, og av de sentrale aktørenes ansvar knyttet til planene. Forskningsspørsmål nummer 2 vil diskuteres i kapittel 5, men er også behandlet i kapittel 4 siden ansvarsfordeling mellom aktørene relaterer seg til styringsformen. Siste forskningsspørsmål knytter seg tydeligere til teori som omhandler byens sosiale liv, og kapittel 6 vil ha en bred diskusjon rundt Bjørvikas muligheter til å etablere sosialt mangfold.

2.0 Teori

Mitt teoretiske utgangspunkt vil bli presentert i tre deler. Under punkt 2.1 formulerer jeg mitt vitenskapssyn og hvordan det forholder seg til det urbane miljø som er oppgavens overordnede tema. Del 2.2 inneholder en teoretisk tilnærming til 1900-tallets byplanleggingssystemer, med hovedvekt på den formen jeg anser som gjeldende i dagens Oslo. Dette teoretiske perspektivet ligger særlig til grunn for besvarelsen av oppgavens første forskningsspørsmål. Siste del av teorikapittelet presenterer ulike syn på byen som sosial og mangfoldig arena, og tar opp teorier som behandler offentlig rom, kontroll og estetisering i urbane områder og den rettferdige byen. Teorien herfra trekkes hovedsakelig inn i behandling av besvarelsen av forskningsspørsmål nummer 3, men all informasjon i teorikapittelet er naturligvis gjeldende i hele oppgaven.

2.1 Vitenskapsteoretisk utgangspunkt

Denne oppgaven synes full av tvetydige begreper, og blant dem er termen postmodernisme. Begrepet anvendes ofte i teoretisk analyse av ulike kunstretninger som arkitektur, design, billedkunst, og innenfor vitenskapsteori og filosofifeltet (Alvesson 2002: 22). Postmodernisme favner med andre ord svært bredt. Enkelte ser begrepet som en samlebetegnelse for teorier som videreutvikler det moderne tankegods, mens andre ser det som en klar motsetning til modernismen (Ley, 2003). Uavhengig av hvordan man vurderer denne relasjonen består det postmoderne tankegodset av enkelte "obligatoriske" elementer, deriblant avvisningen av metanarrativer og av et positivistisk vitenskapssyn som mange av modernismens teoretikere sverget til (ibid).¹⁰ Et av de viktigste skillene mellom moderne og postmoderne teori er sistnevntes anerkjennelse av kompleksitet og mangfold. I følge David Harvey (1989) har den postmoderne teorien vært spesielt viktig for aksepten av det Andreas Huyssens (1984) omtaler som "de mange formene for annerledeshet slik de fremkommer ut fra forskjeller i subjektivitet, kjønn, seksualitet, rase og klasse, og ut fra temporære (former for følsomhet) og romlige geografiske plasseringer og omplasseringer" (Huyssens 1984, i Harvey 1989: 113, min oversettelse).

Innenfor vitenskapsteorien finner man i dag flere retninger som er basert på slike postmoderne forståelsesformer, og blant dem er sosialkonstruktivismen. I denne oppgaven tar jeg utgangspunkt i en moderat variant av denne teorien slik den er beskrevet av Tove Thagaard (2010).¹¹ Moderat sosialkonstruktivisme baserer seg på at vi mennesker og vår virkelighetsforståelse er normstyrt og regulert gjennom en kollektivt bestemt kunnskapsbase og identitetsforståelse (Thagaard, 2010: 44). Slik sett forstår jeg en del kunnskap som faktiske sannheter, samtidig som jeg mener at menneskelige erfaringer og omgivelser "aldri vil være umiddelbare, rene og udestillerbare siden de er mediert gjennom et sett av kulturelle verdier" (Knox og Pinch,

¹⁰ Postmodernisme omtales senere i oppgaven under punkt 2.2, da som en retning innen byplanlegging.

¹¹ Enkelte kritiserer sosialkonstruktivistene for at både den fysiske og den ideelle verden blir subjektiv og at man mister holdepunkter å vurdere verden og dens ulike prosesser ut fra, men i denne oppgaven er jeg nettopp opptatt av relasjonene mellom sosiale prosesser og de fysiske omgivelsene, og det er derfor fruktbart for meg å anvende et moderat sosialkonstruktivistisk vitenskapsteoretisk standpunkt.

2006: 53, min oversettelse). Ingen erfaring er universell og ingen erfaring er individuell, alle erfaringer er intersubjektive og kulturelt betinget.

Regjerende maktmiljøer vil normalt definere hva som skal inkluderes og hva som skal ekskluderes i den gjeldende fortolkningen av sannhet, og deres forståelsesmåte avfører gjerne teorier som kan påvirke andres syn, og representerer derfor en form for maktutøvelse. Klarer man å få gjennomslag for sin teori, besitter teoretikeren en form for makt. Et eksempel på dette er Richard Floridas teori (2003) knyttet til den kreative klassen. Denne teorien legges i dag til grunn for mange omfattende byutviklingsprosjekter, og innflytelse fra hans tenkning viser seg også i Bjørvika-utviklingen.¹² Alt vi har rundt oss, også fysiske steder, er altså sosialt og kollektivt konstruert, og det betyr at steder også spiller tidens regjerende maktforhold (Eriksen og Weigård, 1999). Våre fysiske omgivelser og vårt syn på dem, er resultater av at noen oppfatninger om hva et sted skal være har fått dominere over andre. Dette blir tydeligere i byer enn i naturdominerte områder¹³ fordi byens fysiske strukturer er konsekvenser av menneskelig handling. Patsy Healey (2002:1779) forstår det urbane miljø som effekter av sosiale konstruksjoner som er i kontinuerlig endring, og finner det derfor som vanskelig å definere byen og dens strukturer i universelle ordelag. Likevel oppfatter de fleste byen som både materielt og sosialt forskjellig fra ikke-urbane steder, og de som bor i urbane strøk har andre erfaringer, andre sosiale omgangsformer og andre tenkemåter enn mennesker på bygda (Whirt, 1930: 34). Byforskere har i årenes løp fokusert på forskjellige elementer av det urbane miljøet, og de har vurdert byens påvirkning på mennesker i lys av samtidens fortolkning, og derfor på ulikt vis;

Erik Rolfsen, arkitekt og byplansjef i Oslo fra 1947 til 1973, underbygget det som kan kalles en antiurban myte¹⁴ da han i 1940 skrev: "Det 19. århundrets by; skitne fabrikker. Mørke bakgårder. Trange gater. Sykdom. Uhygge. Rovdrift på mennesker og natur. Den nye byen; hygieniske arbeidsplasser, boliger i parker. Sunnhet. Trivsel. Naturen som ramme om og grunnlag for liv og virke" (Hansen, 2008:9). I Rolfsens øyne skulle man skille samfunnets ulike funksjoner, og skape sunne, naturnære boligområder, og dermed unnsnippe den skitne, ukontrollerte, farlige og fremmedgjørende industribyen (Pløger, 2001). Den antiurbane myten finner sitt motstykke i den prorurale myten som dyrker småsteders kjente og trygge rammer, der nabolag og nærmiljøtanker står sterkt¹⁵

¹² Teorien vil utdypes under punkt 2.2

¹³ Eksempelvis skogen eller fjellet.

¹⁴ Bygeograf Per Gunnar Røe (2006) hevder at representasjonen vi blir presentert for er avgjørende for hvordan vi oppfatter og tar i bruk rommet, da slike representasjoner er uttrykk for makt, og inneholder og uttrykker spesielle interesser og ambisjoner. Enkelte representasjoner nyter stor allmenn oppslutning og slike dominerende representasjoner kalles gjerne for myter. De må sees som stereotypifiserende og ikke som uttrykk for en virkelighetsbasert sannhet.

¹⁵ Antiurbane myter knyttes ofte opp mot Tönnies skille mellom idealformene *Gemeinschaft* og *Gesellschaft* som har yt stor innflytelse på 1900-tallets behandling av byen som fenomen. *Gemeinschaft* oversettes ofte med fellesskap og beskriver normbaserte sosiale situasjoner, og knyttes sammen med det lokale, familiære og trygge. *Gesellschaft* oversettes gjerne med sivilsamfunnet og karakteriseres av større individualitet og manglende sosiale bånd og oppfattes som et typisk storbyfenomen. Der *Gemeinschaft* relateres til vennskap og nærmiljøtanker, knyttes *Gesellschaft*, og dermed også storbyen til ensomhet og egoisme. Jeg vil samtidig hevde at byen kan og bør styres av normer, dette vil diskuteres i kapittel 6. For utførlig diskusjon av Tönnies se Pløger, 1997.

Den prourbane myten omhandler de samme elementene som Rolfsen beskriver, men da med et annet utgangspunkt. Her omgjøres det farlige til det spennende, det kaotiske til det uventete og det ukontrollerte til det mangfoldige. Fra dette ståstedet karakteriseres byen av en sammensetning av ulike mennesker med forskjellig bakgrunn, interesser og praksiser, og ulike bygg fra forskjellige perioder med varierte funksjoner. Det sosialkonstruktivistiske perspektivet innebærer en erkjennelse av forskjellene i menneskers erfaringer av bylivet. Disse mytene er uttrykk for ulike sosiale konstruksjoner (Pløger, 1997). I denne oppgaven forstås byene som kontrastfylte steder der rikdom og fattigdom, muligheter og undertrykkelse, forurensing, gleder og farer oppstår side om side, men det er klart at enkelte av disse trekkene vil dominere over de andre, og prege både det fysiske og det sosiale livet i byen.

2.2 Endringer i byers strukturelle og ideologiske mønstre.

Synet på by, og forståelsen av hvordan byer fungerer forandrer seg kontinuerlig, og de siste 40 årene har endringstakten både strukturelt og ideologisk sett vært spesielt høy. Kevin Robins (1997) hevder at den teoretiske treenigheten fordisme, governmentstyring og modernisme i denne perioden er erstattet av post-fordisme, governancestyring og postmodernisme. Det debatteres stadig om denne utviklingen skal forstås som brudd, eller mer som en naturlig forlengelse av de eksisterende systemene (Robins, 1997:325). Den debatten faller utenfor min tematikk, men jeg ser det som nyttig for oppgaven å ta i bruk begrepene slik de står systematisert. Det vil si at jeg skiller mellom begrepene fordisme og post-fordisme, som beskrivelse av to globale produksjons- og økonomisystemer. Videre opererer jeg med et skille mellom government- og governancestyring som avklarer hvordan man organiserer og fordeler ansvar og makt mellom offentlige og private aktører. Governancepolitikk viser seg som en ny og mektig styringsform i vår tid, og defineres av samarbeid mellom ulike aktører. Til sist skilles det mellom det moderne og det postmoderne bylandskap. I denne sammenheng definerer dette begrepsparet ideologiske og fysiske endringer i det urbane landskapet i de siste 40 år.¹⁶

Fra fordisme til post-fordisme; endringer i den globale økonomien

Fordismebegrepet er en referanse til samlebåndsproduksjonen som var karakteristisk for mellom- og etterkrigstidens industri. Industrien var grunnsteinen i velferdsstatenes plan- eller blandingsøkonomi som blant annet baserte seg på Maynard Keynes teorier. Denne økonomiske politikken ga forutsigbarhet både for den fagorganiserte arbeideren og for staten (Conway og Heynen, 2006). Økte lønninger til arbeiderne betød økt kjøpekraft, høyere skatteinntekter og generelt mer aktivitet i økonomien, noe som skapte sterke velferdsstater i mange vestlige land. Stabile økonomiske forhold skulle sikre utjevning av sosiale forskjeller (ibid), men enkelte

¹⁶ I denne sammenheng må det postmoderne sees som en stilretning innen byplanlegging på samme måte som vi i dag bruker termen funksjonalisme.

hevder at nasjonalstatene derfor ble lite opptatt av å utvikle industrien og av å tenke nytt (Leitner og Sheppard, 1998: 285).

Globalisering og deindustrialisering

Vi sier ofte at "verden er liten", og denne påstanden kan sies å bli stadig mer sann. Ikke fordi kloden blir fysisk mindre, men fordi vi kan kommunisere på tvers av den og flytte både oss selv, varer og tjenester mer effektivt enn noen gang før. Avstander er ikke lenger vanskelige å overkomme, og det er dette Harvey (1989b) omtaler som en tid-rom- kompresjon (Ward og England, 2007; Dicken, 2002). Denne globaliseringen har hatt store konsekvenser både for utformingen av byene og det sosiale livet man lever der (Bergsli, 2005). På bakgrunn av nye kommunikasjonsformer ble produksjon, handel og finanskapital mindre geografisk bundet i løpet 1970-tallet. Industrien ble mindre avhengig av den vestlige fagorganiserte industriarbeideren og naturlige ressurser for å drive produksjonen (Leitner og Sheppard, 1998). Det ble dermed lettere å utnytte kostnadsforskjellene rundt om i verden, og mange vestlige bedrifter flyttet virksomheten til lavkostnadsland i den tredje verden der arbeidskraft var, og er betraktelig billigere. I kombinasjon med manglende innovasjon i industrien og internasjonal oljekrise mot slutten 1970-tallet, medførte dette nedbygging av tidligere industridominerte storbyer i Europa og USA og strukturell arbeidsledighet i mange land. Dette ga velferdsstatene store utgifter og stadig lavere inntekter (ibid), og det ble etter hvert klart at det fordistiske økonomiske systemet ikke maktet å absorbere krisen (Harvey, 1989). Det skjedde dermed en bevegelse bort fra den industribaserte økonomien over mot en økonomi der kunnskap -, informasjons - og servicenæringer ble de viktigste kildene til vekst (Fainstein og Campbell, 1996: 3).

Post-fordismen og etablering av nyliberale økonomiske ideer

I jakten på gode løsninger under krisen på 1970-tallet, så man til Chicago School of Economics og økonomer som Milton Friedman og Friedrich August von Hayek. Deres arbeider omtales i dag som forgjengere til nyliberal økonomisk teori, men få teoretikere omtaler seg som nyliberalister da teorien er utsatt for mye kritikk (Harvey, 2005, Ward og England, 2007). På tross av denne kritikken har teorien fått stor innvirkning på den post-fordistiske globale økonomien, og mange hevder at nyliberalisme er dagens dominerende økonomiske ideologi (ibid). I følge Harvey (2005) innebærer nyliberalisme politiske og økonomiske praksiser som søker å sikre individuell frihet og privat eiendomsrett gjennom privatisering av offentlig sektor, frigjøring av markeds-krefter, åpning av handelsbarrierer og grenser, og endring av nasjonalstatenes posisjon. Den økonomiske geografen Jamie Peck (2005) mener at nasjonalstatene fortsatt har en regulerende rolle, men at de i dag er lite opptatt av velferdsutvikling og sosial reproduksjon, og mer fokusert på kapitalistisk produksjon og av å være gode samarbeidspartnere for byene og det private næringslivet. Andre forskere har påpekt at nasjonalstaten ikke nødvendigvis svekkes dersom politikken baserer seg på nyliberale teorier, men at det ofte vil skje en kvalitativ omorganisering av myndighetenes rolle (Ward og England, 2007). Blant de viktigste premissleverandørene for

aktiv bruk av nyliberalt tankegods finner vi Margareth Thatcher i Storbritannia og Ronald Reagan i USA. De satte på 1970 og 1980-tallet Friedman og Hayeks skrivebordsteori ut i livet under parolen, "There is no alternative" (Conway og Heynen, 2006: 19).

Byhierarki og interurban konkurranse

Nyliberale teorier har blitt tatt i bruk av politikere i stadig flere land og byer, og dette påvirker hvem og hva som styrer den globale kapitalen. I dag er vi vitne til at stadig større deler av den internasjonale kapitalen kontrolleres av transnasjonale konserner, og ikke lenger av de enkelte statene. Kapitalen ligger dessuten ikke der varene produseres, som hovedsakelig er i den tredje verden, men der selskapet er børsnotert og har sitt hovedkontor (Robins, 1997). Byene baserer seg i økende grad på service-, informasjons-, og kunnskapsindustri, som kan omtales som en vektløs økonomi (Hubbard, 1996). Denne økonomien er likefullt stedsbasert, selv om den ikke er like stedsbundet som den fordistiske produksjonen. Byene som huser flest kapitalgoder har mest makt i dette systemet, og omtales ofte som verdensbyer (Fainstein og Campbell, 1996: 8). Det foregår en interurban konkurranse om å hevde seg i det internasjonale byhierarkiet der verdensbyene troner på toppen. Utbyggingen i Bjørvika kan kanskje sees som Oslos forsøk på å posisjonere seg i en denne konkurransen.

Fra sterk offentlig bystyring til governance i entreprenørbyen

Stadig flere byer anvender entreprenørstrategier for å tiltrekke seg internasjonal kapital og for å hevde seg i den interurbane konkurransen. Disse byene kan omtales som aktørbyer eller entreprenørbyer. De skal på mange måter fungere som et firma og arbeide for å maksimere profitt, øke "kundegrunnlaget" og skape økonomisk vekst (Dear og Flusty, 1998, Butenschøn, 2010). Enkelte hevder at byer fungerer som en vekstmaskin i det post-fordistiske samfunnet, og at alle, uavhengig av politisk standpunkt og ideologiske forståelse, arbeider for at maskinen skal produsere så mye som mulig (Logan og Molotch, 1987, Hansen, 2004, Leitner og Sheppard, 1998). Entreprenørbyer sees som det bærekraftige forbildet for hvordan den postfordistiske byen skal styres for å oppnå vekst og velstand (Bergsli, 2005).

Bypolitikken myndighetsrolle har endret seg kraftig i overgangen fra det fordistiske til det post-fordistiske økonomiske systemet. Fra å drive fordelingspolitikk, oppfattes kommunen i stadig større grad som en fasilitator for private aktørers virksomhet, samtidig som kommunen selv skal operere som en markedsaktør for å øke egen konkurranseevne (Brenner og Theodore, 2002). I dette systemet har man redusert makten i det offentlige byråkratiske beslutningssystemet ved å inngå samarbeid med private og halvoffentlige virksomheter. I Bjørvika ser vi en slik fragmentert maktstruktur, der flere kan stoppe prosjekter, men der ingen kan dra lasset alene. Bedriftene som driver utviklingen her kan omtales som kvasi-offentlige, ikke-valgte utviklingskooperasjoner, eller quangos. Slike samarbeidsorganer kan sikre ekstern finansiering ved at offentlige fullmakter og ressurser knyttes til private aktører. Det har altså skjedd en omorganisering av nasjonale og lokale maktstrukturer, der det private markedet øver stadig mer innflytelse (Peck og Ward, 2002). Der hvor slike

nyliberale teorier har fått fotfeste har det også oppstått en ny styringsform som omtales med termen governance. Denne styringsformen knytter seg generelt sett til en form for nettverksstyring, og i følge både Jamie Peck (2005) og Patsy Healey (2002) kan en slik styringsform skape demokratisk og effektiv fordeling av makt fordi mange grupper kan delta og samarbeide. Samtidig medgir begge at governancestyring ofte resulterer i samarbeid mellom politiske og økonomiske eliter. Dette kan i sin tur svekke den demokratiske utviklingen, da marginaliserte grupper blir stadig mer fremmedgjorte og maktesløse på grunn av kompleksiteten i systemet, og fordi deres behov ikke kommer fram i det offentlige ordsiftet (Leitner og Sheppard, 1998; Peck, 2005). Politikktutforming - og implementering vil med governancestyring skje i krysningfeltet mellom den private og den offentlige sfære (Rhodes, 1996). Samfunnsmakten vil som oftest fordeles mellom allerede sterke grupperinger innen de to sfærene. I boken om gentrifisering i Gamle Oslo tar Sæter og Ekne Ruud (2005) opp temaer som waterfrontutvikling og governancestyring. De understreker at governancepolitiske valg ikke er en global bølge som påtvinges byene, men at det er byenes lederskap som aktivt søker å ta del i den interurbane konkurransen og å ta i bruk entreprenøriske virkemidler (Sæter og Ekne Ruud, 2005, Hall og Hubbard, 1996). I denne oppgaven vil jeg behandle styringsformen innen byutviklingsfeltet spesifikt, da jeg har begrenset kunnskap om Oslo kommunes styringsform forøvrig.

Byggeklusser i governancepolitikk

Med et nyliberalt styresett vil bymyndigheter søke å skape de rommene og den byen som tiltrekker seg kapital og som dekker markedets behov og ønsker (Peck, 2000), men i mange etablerte storbyer er ledig areal en mangelvare. Av naturlige årsaker er derfor områdene som utvikles ofte arealer som har rommet virksomheter som enten er nedlagt eller som like gjerne kan flyttes ut av byen. Slike prosjekter omtales som brownfield-utvikling eller brownfield-gentrifisering (Treanor, 2004), og Bjørvika er et slikt gjenbrukt område. Gentrifisering kan være en villet effekt eller oppstå utilsiktet og innebærer at et byområde får hevet status.¹⁷ Dette kan skje av ulike årsaker, men konsekvensen er ofte en utskiftning av både fysiske, næringsmessige og sosiale strukturer i et område. Høyere status betyr høyere priser, og mindre bemidlete beboere og næringsdrivende blir som regel skjøvet ut. Mark Davidson og Loretta Lees (2005: 1186) har diskutert gentrifisering i sammenheng med governancebegrepet, og hevder at bymyndigheter ser gentrifisering som et gode på tross av de åpenbare negative effekter det kan medføre for

Trekk ved

entreprenørbyen:

Kommunale myndigheter opptre med lite risikoaversjon, og anvender nyliberal politikk som markedsrasjonalitet uavhengig av politisk standpunkt forøvrig og fungerer som tilretteleggere for innovasjon.

God fysisk og kulturell infrastruktur med høyteknologisk og tidsriktig arkitektur, helst noen signalbygg, gode kommunikasjons- og kultur-tilbud. Vanlig å blande kulturarv med innovasjon og trygghet.

Tekstramme 3: Entreprenørbyen/
Bergsli, 2005; Sæter og Ekne Ruud, 2005

¹⁷ Gentrifisering kommer av det engelske uttrykket gentry som betyr lavadel, og omhandler middelklassens overtakelse av tidligere lavinntektsområder. Begrepet ble først introdusert av Ruth Glass i 1960, og senere har begrepet blitt anvendt og omtalt av utallige teoretikere. Blant dem Sharon Zukin (1995), David Ley (1994) og Neil Smith (1987).

økonomisk utsatte grupper. I en gentrifiseringsprosess i et brownfield-område skjer utskiftningene umiddelbart gjennom en omregulering fra nedlagt virksomhet til etableringen av en helt ny bydel. Slike prosjekter innebærer ofte en gjenåpning av tidligere lite tilgjengelige områder der myndighetene samtidig etablerer nye arbeidsplasser og boliger. Slike prosjekter oppfattes gjerne som gunstige, og som et entreprenørisk tiltak som "alle" vinner på (Sæter og Ekne Ruud, 2005). Bjørvika ligger sentralt og attraktivt til, og har frem til nå vært tilnærmet ubebodd. Det er derfor få grupper som blir direkte påvirket av en nybygging her, og de fleste ser utviklingen av området som noe positivt. Det er likevel forventet at omliggende strøk vil påvirkes av gentrifiseringsprosessen etter hvert som Bjørvika utvikles.¹⁸ "Fjorden til byen, og byen til fjorden" er Fjordbyens slagord, og dette illustrerer nettopp en slik positiv holdning til et brownfield-utviklingsprosjekt, samtidig som det definerer Bjørvika som et waterfrontprosjekt. I nærmere 30 år har det pågått transformasjonsprosesser i byers tidligere havneområder, og nå står Bjørvika for tur.

Ønsket om å hevde seg i byhierarkiet gjør som tidligere nevnt at stadig flere byer anvender entreprenørstrategier, og det satses store penger på fysisk og kulturell infrastruktur som kan gjøre byen attraktiv for de fremste bedriftene, de ledende hodene og de urbane turistene. Dette er aktivitet som kan sikre byenes økonomiske vekst og posisjon i verden, men som samtidig er krevende å etablere. Blant de viktigste entreprenørstrategiene finner vi derfor imagebygging og stedsmarkedsføring. Jane Jacobs (1998:253) hevder at byene er fanget i en globaliseringsprosess som delvis manifesterer seg i urbane rom gjennom imagebygging. Byene søker å fremheve, skape eller iscenesette et lokalt særpreg for så å anvende det i en intensiv stedspromotering (Knox, 1993). Men å forandre et steds image kan være vel så vanskelig som å forandre byenes fysiske utseende, og disse satsningsområdene må ofte utvikles i sammenheng. Økonomene Stuart Wilkes-Heeg og Paul Jones (2004) påpeker at byens image må være gjenkjennelig for lokalbefolkningen, for dersom man konstruerer, heller enn fremhever allerede eksisterende trekk ved stedet, kan imaget oppfattes som inautentisk (Sennett, 1992; Fainstein, 2005; Harvey 1989)¹⁹. Byutvikling som ikke tar hensyn til dette står i fare for å virke fremmed og få liten oppslutning lokalt. Dette kan i sin tur gjøre at de nye områdene ikke tas i bruk og mister sin attraktivitet, også for eventuelt nyankomne. Hvis man derimot klarer å skape et image i samarbeid med lokalbefolkningen kan man motarbeide fremmedgjøring og i tillegg skape en følelse av tilhørighet og stolthet hos innbyggerne (Harvey, 1989).

Imagebygging etterfølges som regel av stedsmarkedsføring, og kulturtilbud har lenge vært et sentralt element i byers promoteringsstrategier. Geografene Chris Philo og Gerry Kearns (1993) hevder at kulturen mister noe av sin kraft når den brukes som et middel for å skape fremtidig økonomisk vekst, og ikke forstås som et mål i seg selv. Fra å fokusere på kultur som et gode for å skape intern tilhørighet brukes det i dag for å

¹⁸ Sæter og Ekne Ruud (2005) gir en god innføring i eventuelle konflikter dette kan medføre.

¹⁹ Hva som er autentisk Oslo er vanskelig å definere fordi så mange som halvparten av hovedstadens innbyggere ikke er født her (Kjeldstadli, 2006).

tiltrekke seg eksternt oppmerksomhet, og slike kulturprosjekter kan i verste fall ende opp som rene karnevalsmasker (Harvey, 1989). Det vil si at byen, gjennom regisserte bilder, viser én virkelighet og skjuler en annen. De siste ti årene har også begrepet mangfold blitt et viktig tilskudd i det internasjonale byutviklingsvokabularet, men strategiene som baserer seg på et ønske om mangfold er møtt med mye kritikk (Wilks-Heeg og Jones, 2004). Mangfold beskrives som regel som et positivt element ved det postfordistiske bylivet, likevel det er vanskelig å finne eksempler der man gjennom governancepolitikk har lyktes i å skape sosialt mangfoldige nye bydeler (Lees, 2009).²⁰

Overgangen fra modernistisk sonedeling til postmoderne mangfold og flerfunksjonalitet

Proessen fra det fordistiske økonomiske system til postfordisme og innføringen av governancestyring i byene har endret tilnærmingen til byenes fysiske strukturer. Dette forstås i det følgende som en overgang fra moderne

Illustrasjon 8: Lambertseter 1957/Oslo Museum

til postmoderne planleggingsteori. Ofte sammenstilles modernismen byperspektiv med den franske CIAM-gruppen²¹ og den tyske Bauhaus-skolens idealer. De introduserte på 1920-tallet funksjonalismen, som var en ny måte å tenke by og bolig på. Med mantraet "form følger funksjon" overlevde deres tanker andre verdenskrig og fikk stor betydning for etterkrigstidens byutviklingsprosjekter. Ved å "bo riktig", altså både effektivt og hygienisk, skulle alle bli gode borgere i det nye sosialdemokratiet (Kjeldstadli, 1990), for "man får ikke førsteklasses borgere i tredjeklasses boliger" (Hansen, 2008:10). Lys, luft og grønt til folket var blant slagordene man brukte da det nye sonedelingsprinsippet ble innført. Nå skulle

man handle i byen, bo i det grønne, industrien skulle flyttes til forstedene og rekreasjon skulle skje i marka. Samtidig transporterte effektive ringveier og trafikkmaskiner innbyggerne mellom disse gjøremålene (Kjeldstadli, 1990). I Oslo kommune ble innføringen av sonedelingsprinsippet muliggjort da Aker kommune i 1948 ble innlemmet i hovedstaden og ga byggegrunn for de store drabantbyprosjektene (ibid). Den moderne byen var et produkt av den økonomiske situasjonen i mellom- og etterkrigstiden og en ideologi der man søkte

²⁰ Mangfold som tema vil bli utførlig behandlet under punkt 2.3.

²¹ Ciam ; Congrès Internationaux d'Architecture Moderne, 1928-1959. Kongressene demonstrerte funksjonalismens formspråk basert på rene linjer, geometriske former og begrenset dekor.

helhetlige og universelle løsninger både politisk, fysisk og sosialt. I 1938 deltok Oslo på verdensutstillingen i San Francisco under parolen "Vi kan", og det vi kunne var å ta vare på *alle* byens innbyggere. Hovedstaden ble promotert på bakgrunn av de sosiale tiltakene som ble tilbudt (Kjeldstadli, 2006), og dette viser den moderne bypolitikkens samfunnsutviklende grunntanke. Funksjonalismens universelle bygnings- og planløsninger hadde stor gjennomslagskraft, og har derfor tilnavnet den internasjonale stilen. Kritikken av modernismens nye byer kom etterhvert fra flere hold, og den var særlig rettet mot en oppfatning av at arkitekturen og planleggingen virket monoton og stedsløs, det vil si at den var lite tilpasset de lokale forholdene. Sonedelingen skapte i tillegg lange avstander og bilavhengighet i en tid da biler var luksusvare, samtidig som de sosiale resultatene man håpet skulle komme, uteble (Guttu, 2002: 56-67). Utbyggingen var effektiv, og problemene knyttet til boligmangel ble løst, men prosjektene ble også kritisert for ikke å ta hensyn til innbyggernes ønsker, da det var liten grad av borgermedvirkning i planleggingsprosessene. Den manglende medvirkningen var likevel i tråd med tidens byråkratiske offentlige styring, som de fleste oppfattet som helt legitim (Guttu, 2002). Andre forhold som ble kritisert var kommunenes manglende gjennomføringsevne kombinert med en krevende sosial bosettingspolitikk iverksatt for å ivareta personer med lav beboerkompetanse. De negative representasjonene knyttet til den modernistiske og sonedelte drabantbymodellen er derfor fortsatt levende blant mange Osloboere.

Inspirert av utenlandske brownfieldprosjekter har Oslos planleggere og bymyndigheter satt nytt fokus på eldre sentrale byområder som under modernismen ble oppfattet som lite attraktive. Ambisjonen er å skape nye, sammensatte og vitale møteplasser i urbane områder fordi slike tilbud oppfattes som attraktive. Idealet er i følge representanten fra PBE å skape byrom som preges av mangfold og flerfunksjonalitet. De urbane områdene oppfattes å ha tiltrekkende kvaliteter, og dette antyder at etaten er kjent med Richard Floridas teorier om forholdet mellom mangfold og den kreative klassen. Det anvendes derfor entreprenørstrategier som legger til rette for kapital, konsum, kunnskap og kultur. Gjennom sentrale business-strøk med signalbygg og "kontorsoner for finansindustrien og prestisjefylte rom for detaljhandel og kultur" (Treanor, 2000:1), ønsker blant annet Oslo, å tiltrekke seg attraktiv arbeidskraft. Slik kan de heve sin status i byhierarkiet. Etablering av "kunnskapsintensive soner" der bedrifter med høyteknologisk kompetanse og kunnskapsinstitusjoner kan oppnå synergieffekter av hverandre, har også vært viktig (Soja, 1996). Slike virksomheter har ofte blitt subsidiert eller fått skattelettelser for å etablere seg i disse sonene (Fiskum, 2003). I det postmoderne Bjørvika forsøker man å samle ulike samfunnsfunksjoner istedenfor å skille dem fra hverandre slik idealet var under modernismen. Ambisjonen om enhet og universalitet er i dag erstattet av et ønske om mangfold og særpreg.²² Kanskje kan man hevde at byteoretiker Jane Jacobs oppfatning av det urbane mangfoldets verdi har vunnet terreng gjennom postmodernismen. Hun forsøkte å avlive de anti-urbane mytene om byen som skitten og farlig ved å fremheve godene som fulgte mangfoldet, hovedsakelig gjennom flerfunksjonalitet og variasjon i bygningstyper og næring.

²² Dessverre er som nevnt en av effektene av bruk av lignende entreprenørstrategier at områdene blir stadig likere, og på sett og vis virker mangfoldstanken her mot sin hensikt.

Jacobs mente at grunnlaget for det urbane mangfoldet lå i blandingen av funksjonelle soner, dvs at en miks av bruksmuligheter antyder en miks av mennesker (Jacobs, 1964: 107). Flerfunksjonalitet kan sees både i det offentlige rom gjennom muligheter for variert bruk, og i form av funksjonsblanding, eksempelvis ved at boliger, restauranter, kontorer og museer alle er å finne innenfor et avgrenset område. Richard Florida baserer seg på Jacobs teorier fra 1964, og i boken "The rise of the Creative Class" fra 2002 hevder han at mangfold og kreativitet skaper økonomisk vekst. Floridas teorier har fått sterkt gjennomslag, og stadig flere byer promoterer seg selv gjennom mangfold, eksempelvis Leicester, Toronto, Portland og Corvallis.²³ Loretta Lees beskriver en bevegelse fra fokus på romlige monosoner til uklare og flertydige heterosoner som i dag feires som livlige, levelige og spesielt urbane (Lees, 2003b). Samfunnsutviklerrollen til planmyndighetene er mindre tydelig i dagens byutviklingsprosjekter enn det var under drabantbyutviklingen på 1900-tallet og kanskje er konsekvensen av dette at både planleggere, myndigheter og befolkningen mister troen på hva byplanlegging egentlig kan tilføre et samfunn?

Sosialt mangfold i den postmoderne byen

I følge Louis Wirth (1930) defineres byer av størrelse, tetthet og heterogenitet. Disse egenskapene gjør byen til en utfordring i Wirths øyne, fordi det kan medføre fremmedgjøring og konflikt. Andre ser ikke dette som truende eller skadelige egenskaper, og mener derimot at de fremmede i byen er en sikkerhetsmekanisme ved at de representerer "øyne" på gaten (Jacobs, 1962). Det sosiale livet i dagens urbane strøk baserer seg på løsere relasjoner enn man er vant med fra rurale områder. I byen er det sosiale mangfoldet stort, og mennesker med ulike bakgrunn, og med forskjellige interesser og mål skal klare å leve sammen, side om side. Der man tidligere fokuserte på sosial likhet, kan man kanskje hevde at man i dag ønsker sosial ulikhet. Det vil si at det skal være plass til mennesker og grupper med variert bakgrunn, og at man ikke skal forsøke å arbeide for assimilasjon av disse gruppene, men heller akseptere at det eksisterer forskjeller og se det sosiale mangfoldet som et gode for byens liv.

Mennesker som tiltrekkes av tilbudene utviklet ved hjelp av entreprenørstrategier tilhører ofte den øvre middelklasse, og disse utgjør en ganske homogen gruppe. De omtales med ulike benevnninger, som for eksempel den transnasjonale elite (Bauman, 2001), de kosmopolitiske (Sandercock, 2006), eller den kreative klassen (Florida, 2002). Sosiolog Mark Gottdiener (2000) hevder at denne gruppen er lite opptatt av geografisk tilhørighet, og at de velger bosted utfra konsum- og livsstilspreferanser. Han mener at det er vårt romlige konsum som etablerer status og distinksjon mellom ulike grupper. Disse menneskene er derfor mobile, og fungerer som en fortropp i endringen av våre romlige, sosiale og kommersielle konsumvaner (ibid), og de vil i

²³ Referanser til nettsidene: <http://www.leicester.gov.uk/your-council-services/lc/cultural-strategy/>, <http://www.toronto.ca/>, http://www.ci.corvallis.or.us/index.php?option=com_content&task=view&id=2521&Itemid=3385

teorien ha alt annet enn fordismens sonedelte by. Den kreative klasse ønsker å bosette seg i byer med yrende, men godt organisert liv der arbeid og fritid lett kan kombineres (Florida, 2005).

Utfordringer ved bruk av postmodernismens entreprenørstrategier

"There is no alternative" ble forstått bokstavelig i mange vestlige land og byer, for man ser stadig likere strategier tatt i bruk for å skape det som oppfattes som en god by, dette selv om byenes økonomiske base kan variere sterkt (Leitner og Sheppard, 1998). Elementene man satser på endres langsamt siden byutvikling er en langsiktig og dyr prosess, drevet av konservative krefter, men denne flokkmentaliteten kan føre til en overproduksjon av visse former for urbane landskap, og resultatet kan være en ensretting og en erodering av eventuelle konkurransefortrinn (ibid). Harvey stilte allerede i 1989 spørsmålet om hvor mange konferansesentra, idrettsarenaer, fornøylesparker, havnetransformasjoner og spektakulære handlegater som kan bygges? Han mente at slike suksesser gjerne var kortlevd, siden de gruppene som oppsøker slike spektakulære "innovasjoner" hele tiden er på utkikk etter "det nye store". Svaret på spørsmålet er tydeligvis; uendelig mange! Produksjonen av slike steder har ikke avtatt, men heller økt, selv om noe av innholdet har endret seg. I tillegg til kultur som lenge har vært del av entreprenørstrategiene er også mangfold og miljø viktige fokusområder i dag. Bjørvikautviklingen har mangfold som et overordnet mål, men profilerer seg hovedsakelig gjennom bærekraft og kultur, og jeg oppfatter ikke de anvendte strategiene som spesielt innovative. Harvey hevder at slike politiske og økonomiske grep ofte produseres uten hensyn til stedsspesifikke mål og interesser, og at imageskapende prosesser for et sted kan overskygge eventuelle lokale utfordringer (1989: 8). Ifølge Christine Boyer (1993) vil for aktiv bruk av entreprenørstrategier skape større sosiale forskjeller fordi myndighetene mister fokus på velferdsoppgavene, og dette poenget vil jeg belyse i fortsettelsen.

2.3 Visjoner for mangfold

Mangfoldsdimensjonen har som nevnt blitt en viktig faktor i byutviklingsprosesser de siste årene. Susan Fainstein (2005) mener dette henger sammen med den tydelige kritikken av det moderne planleggingsidealet, der universalitet og sonedeling var viktige prinsipper. Mange ønsket seg vekk fra det som ble oppfattet som rigide og lite sosialt stimulerende byområder, og mangfold i ulike former blir derfor framholdt som goder ved byen. Hvordan man tilrettelegger for og forestiller seg bruken av den mangfoldige byen vil likevel variere. Med utgangspunkt i teoriene til blant andre Richard Florida (2005), Marion Iris Young (1990) og Patsy Healey (2003) vil jeg i det følgende undersøke hvordan forholdet mellom sosialt mangfold, økonomisk vekst, og anvendte styringsformer fungerer. Mangfold blir hos disse forskerne vurdert som et teoretisk og abstrakt begrep som kan endre, sikre eller fremheve enkelte sider av samfunnet. Deres ideer om og teoretisering av begrepet kan likevel få konkrete konsekvenser i det offentlige rom, en arena som er viktig for det sosiale mangfoldet i en by. Jeg vil derfor definere ulike former for offentlig rom, og introdusere utfordringer knyttet til estetiseringen av disse arealene før jeg behandler de ovennevnte teoretikers synspunkt på den mangfoldige byen.

Illustrasjon 9 : Stimulerende bomiljø på Ammerud?/Rune Aakvik/ Oslo Museum

Offentlig rom

Dikotomien offentlig/privat oppfattes ulikt av forskjellige interesser. Der høyresiden i politikken har tro på det private og ser begrensninger i det offentlige, vurderer venstresiden det motsatt²⁴. Likevel er de fleste enige om at det offentlige rommet er en viktig del av byen. Utformingen av og funksjoner i det offentlige rom er et populært tema i debatter om byens utvikling. Dette skyldes kanskje at tematikken grunnleggende sett omhandler det sosiolog og byteoretiker Henri Lefebvre omtaler som retten til byen. Hva retten til byen er, kan være vanskelig å definere da det ikke er noe rettslig operasjonalisert begrep, men Lefebvre hevder at dette må dreie seg om retten til byliv. I en slik forståelse blir muligheten til å påvirke og prege det offentlige rommet en viktig sak, da byens liv utspiller seg i gatene, på plassene og i parkene, nettopp steder der alle har tilgang. Det offentlige rommet kan oppfattes som noe veldig ordinært og konkret, men kan også sees med et idealistisk blikk, der demokrati i praksis er det ønskete målet (Tonkiss, 2005). For at demokrati skal oppstå og fungere fremheves nettopp den allmenne tilgangen til rommet, og som konsekvens av dette et sosialt mangfold. Et betimelig spørsmål i denne oppgaven blir dermed, hva slags offentlig rom skal fellesarealene i Bjørvika være?

I diskusjonen om hva offentlig rom er, fremstilles ofte det offentlige rom som en motsetning til det private, men kanskje er denne vurderingsmåten noe begrensende. Dersom det eneste kriteriet er at alle skal ha rett til å oppholde seg der, kan tiltak for at rommet skal oppfattes som både fysisk og mentalt tilgjengelig nedprioriteres, og de som påvirker og regulerer det offentlige rommet kan fraskrive seg ansvar. Geograf Don Mitchell (2003) presiserer at rom der kun én sosial gruppe føler tilhørighet, ikke kan omtales som offentlig rom, da et slikt rom krever større variasjon i den sosiale sammensetningen. Det offentlige rommet er den viktigste arenaen for byliv, men mange oppfatter at reell, allmenn tilgjengelighet er truende fordi det inkluderer tilstedeværelse av det fremmede. Bare det faktum at enkelte oppfatter det slik blir i seg selv en trussel mot det offentlige rom, da dette kan rettferdiggjøre ekskluderende, men trygghetssikrende tiltak. Følgende definisjon av offentlig rom kommenterer påpasselig faren som følger innføringen av kontrollerende tiltak: "Offentlig rom er

²⁴ Som det presiseres senere i oppgaven er det likevel lite som skiller venstre og høyresiden i den praktiske anvendelsen av nyliberal teori.

rom som er eid av staten eller lokale myndigheter, og er i teorien tilgjengelig for alle innbyggere, men i realiteten kan rommene bli kontrollert, noe som kan ekskludere enkelte grupperinger eller individer i samfunnet" (Knox og Pinch, 2002, min oversettelse). At alle skal ha tilgang til det som oppfattes som offentlig rom er et grunnprinsipp i denne oppgaven, fordi jeg mener dette kan sikre demokrati i praksis og et inkluderende og sosialt mangfoldig bysamfunn. I virkeligheten undergraves dette prinsippet gjennom politiske vedtak og byutviklingsarbeid. Oslo var for eksempel Nord-Europas mest overvåkede by i 1997 og hadde den gang over 50.000 kameraer (Aspen, 1997: 370). Det har også etablert seg stadig flere private vekter- og sikkerhetsfirmaer i byen. Sommeren 2011 leide Oslo kommune inn private sikkerhetsvakter som skulle patruljere området langs Akerselva, for å forebygge og hindre kriminalitet. Zukin (2003) omtaler tilstander som kan sammenlignes med tiltakene gjennomført i Oslo, og mener at dette må defineres som en privatisering av det offentlige rom. I Oslo er det dessuten innført nye vedtekter som tillater politiet å fjerne uønskede momenter i bybildet som prostituerte eller tiggere dersom deres tilstedeværelse oppleves som støtende eller truende.²⁵ Hver for seg virker disse tiltakene små, men til sammen hevder Aspen at dette er en faretruende utvikling for det demokratiske offentlige rom. Ved å fjerne "de andre" avskjæres også deres muligheter til å kanalisere sine ønsker og behov (Zukin, 2003). Byteoretiker Mike Davis hevder at "den allmenne konsekvensen av korstoget for å trykke byen er at ethvert virkelig demokratisk rom blir ødelagt (1997: 254, min oversettelse). Kriminalisering av uønsket oppførsel er et større problem i USA enn her i landet, men man kan også i det sosialdemokratiske Norge, se antydninger til slik behandling. Referansene over viser ekskludering som er synlig og konkret, men byfornyelses- og byutviklingsprosjekter kan også føre med seg langt mer subtile former for eksklusjon.

Estetisering som virkemiddel

Byfornyelse er ifølge Sæter og Ekne Ruud (2005) et mye brukt politisk virkemiddel. Estetisering, eller forskjønnelse er en nihilistisk omfavnelser av det ytre, for det ytres egen skyld hevder Ph. D i urbanisme Erling Dokk Holm (2004: 87). Gjennom estetisering og urban design skjer en omforming og forenkling av det komplekse og intense bylivet, og orden og renhet er idealer for den framtidige byen (Cochrane, 1999: 309). Oddrun Sæter (2003:59) beskriver dette fenomenet slik: "Når den estetiserte kontrollen, eller den kontrollerte estetikken, får spillerom i våre byer, har den en tendens til å ville rense det kaotiske mylder ut av gatene våre, dette mylder som stimulerer våre sanser og den uformelle sosialitet, og som ikke finner hjemmel i den rensede byen." For Anthony Vidler er de offentlige rommene arenaen som uten romantikk eller nostalgi definerer urban kultur, og han mener at de offentlige rommene nå er i en posisjon der de motsetter seg forsøket på å bli "sikret" fra sin egen eksistens (2001:4-6). En estetisering av de offentlige rommene kan fjerne nettopp de urbane trekkene som fremheves som ønskelig i teorien om den postmoderne byen. Behovet for estetisering

²⁵ Se masteroppgave i samfunnsgeografi av Harald Magnus Kvifte, 2007, *Med nedslått blikk - vanskeligstiles opplevelse av byens offentlige rom*. Universitetet i Oslo

fremkommer ofte når den øvre middelklassen, eller den kreative klassen som de gjerne omtales som i dag, beveger seg inn i nye områder. Men, orden og kontroll er også viktige trekk i byutviklingsprosjekter som for eksempel Bjørvika i Oslo.

Jane Jacobs er kritisk til en del av estetiseringen som foregår i byrommene, men ser også positive effekter av den (1998:274). Hun erfarer at deler av estetiseringsmekanismene brukes som elementer i stedsmarkedsføringen og at slik bruk ikke er et gode for byen, men presiserer samtidig at det stadig etableres prosjekter der man har andre mål, eksempelvis å skape stedsidentitet eller å tilrettelegge for marginaliserte grupper. Estetisering kan også være en måte å vise den nasjonale eller lokale politiske agendaen på, enten den oppleves som inkluderende eller ekskluderende, fordi fysiske elementer viser ideologiske standpunkter (ibid). Opprydding, trafikkсанering, bedre belysning og vaktordninger kan bidra positivt i et bysamfunn, men slike tiltak kan også føre til at byrommene renses for naturlig gateliv og at for eksempel ungdomskultur forveksles med kriminalitet og et truende bybilde (ibid). Slike prosesser kan også medføre at bakgårdsverksteder og andre mindre bedrifter fortrenses fordi de forstyrrer normert orden og blir funnet upassende. Dette skjer også med mennesker ved klassifisering av hvem og hva slags oppførsel som oppfattes som passende og innenfor normen (in place). Ofte bestemmes dette gjennom definering av hva som er upassende (out of place) (Cresswell, 2004: 102). Bygeograf Guro Voss Gabrielsen (2004: 143) mener man kan se estetiseringen av nye byområder som et sosialt prosjekt, der man søker å legge tilrette for det normale og å skape en motstandsfril virkelighet for den voksende kjøpesterke middelklassen. "De andre," hvis oppførsel ansees som utenfor normen, kan få vanskeligheter med å passe inn i disse lyse og ryddige byområdene der atmosfæren sikres av "godt betalte selskaper som kan vokte om de utvalgte bekymringsløshet" (ibid). Dette kan skape mentale barrierer som hindrer at de deltar i det offentlige rom. At enkelte grupper søker seg bort kan dessuten resultere i mindre demokratiske rom, da sameksistens er en måte å anerkjenne samfunnets ulike realiteter på. Jo mer entydig bruken av et sted er, jo lettere er det å bryte med normene. Det vil si at steder som er mangfoldige, både materielt, kulturelt, næringsmessig og sosialt, har mindre sjanser for virke ekskluderende.

Talent, teknologi, toleranse

Richard Floridas bok, "The rise of the Creative Class", fikk raskt status som "den nye kult-teorien" (Isaksen 2005:3). Teorien promoterer mangfold og kreativitet som sentrale bykvaliteter. Da entreprenørstrategier opprinnelig ble tatt i bruk fikk etableringen av et godt businessklima høyest prioritet. For å legge til rette for det kunne byene eksempelvis subsidiere eller gi skattelette til bedrifter som var villige til å etablere seg i byen (Fiskum, 2003). I dagens kunnskapsbaserte økonomi er det de sosiale og fysiske omgivelsene som ifølge Florida avgjør hvor den ettertraktede arbeidskraften etablerer seg. Et godt menneske-klima²⁶, vil skape et godt businessklima (2005:30, 245). Satt på spissen vil dette si at jobbene følger de kreative menneskene, ikke

²⁶ Menneskeklima = Peoples Climate

omvendt.²⁷ Florida definerer den kreative klassen som en ny sosial klasse.²⁸ Han hevder at de utgjør rundt 30 % av det amerikanske arbeidsmarkedet, men at de står for rundt 50 % av inntjeningen, og konkluderer derfor med at den klassen er en svært attraktiv arbeidskraft. Florida definerer kreativitet som evnen til å skape meningsfylte nye former, og hevder derfor at den kreative klasse fungerer som vår tids normgivere ved at de ikke bare er problemløserne, men også problemopplagere. De kombinerer borgerlige verdier med det han kaller bohemverdier (Florida 2005: 42), og ønsker seg en leken hverdag med stor fleksibilitet. De er opptatt av konkurranse og av å oppnå sine mål, og er på den måten svært individualistiske (Florida, 2005). Den kreative klassen ønsker i tillegg åpenhet og mangfold, og Florida hevder at mangfold og kreativitet fungerer sammen og driver fram innovasjon og økonomisk vekst (2005:269). I følge Florida har den kreative klassen mangfoldighet som en fundamental verdi, men uten at de kan begrunne hvorfor: "Mangfoldighet er simpelthen noget de værdsætter i alle dens manifestationer" (2005:103).

Den kreative klassen:

Den superkreative kjerne:

matematikere, arkitekter
forskere, dataingeniører,
bibliotekarer, kunstnere,
designere, mennesker i
underholdnings - og
mediebransjen og idrettsfolk

De kreative profesjonelle:

Ledelsesprofesjoner,
forretnings- og finansielle
operasjoner, juridiske yrker,
helsevesenet og tekniske
yrker, avansert salg og
salgsledelse.

Tekstramme 2: Den kreative
klassen/ Florida, 2005

For å tiltrekke seg de kreative menneskene må byene derfor forsøke å legge til rette for etableringen av de tre Tène, Teknologi, Talent og Toleranse(2005:259). De tre Tène står i et gjensidig avhengighetsforhold til hverandre, og det er ikke nok å besitte to av dem dersom man ønsker å framstå som en fremgangsrik, kreativ by. Florida ser mangfold som et viktig punkt for å fremme toleranse i byen. Etnisk variasjon og homotetthet²⁹ anvendes som indikatorer på om et bysamfunn er tolerant. Til det vil jeg hevde at i et liberalt land som Norge er antall homofile beboere en for snever måleenhet for toleranse. Eksempelvis bor det mange homofile i Bydel Gamle Oslo, men her har det også vært problemer knyttet til muslimsk "moralpoliti" som truer bydelens homofile innbyggere. Samtidig er denne bydelen Oslos mest mangfoldige med hensyn til både næringsliv, etnisitet, bebyggelse og sosiale grupperinger. Toleransenivået er i så måte en komplisert målestokk for byer.

Floridas teorier er utsatt for ulike former for kritikk. Peck (2005) har vært svært kritisk til Floridas teori om den kreative klassen, både på grunnlag av forskningens kvalitet, og på bakgrunn av den tilsynelatende ukritiske omdannelsen av hans teorier til konkret bypolitikk. Florida selv, som blant annet har holdt foredrag i Stavanger, bidrar aktivt til implemeteringen av egen teori i alt fra små tettsteder i Norge til millionbyer i Asia, og er ikke flau for å ta seg godt betalt for praktiske råd og analyser (Donald og Morrow, 2003). Et vesentlig

²⁷ Isaksen mener at dette kan være tilfellet i høyintensive samfunn som USA, men at man i Norge, som er et lavintensivt og stedsbundet samfunn, ikke fungerer på denne måten, da vi i liten grad flytter på oss.

²⁸ Florida anvender ikke klassebegrepet på samme måte som marxistisk teori. Han mener at dagens økonomiske system ikke muliggjør skiller som borgerskap og proletariet, og kobler derfor klasse til sosioøkonomisk status det vil for eksempel bety yrke. Likefullt definerer han tre klasser; arbeiderklassen, serviceklassen og den kreative klassen.

²⁹ Begrepet anvendes av Florida, for å angi om det bor mange homofile innbyggere i det utvalgte området.

problem ved spredningen av Floridas modell er imidlertid at den kreative byen i liten grad tar hensyn til de mindre bemidlede gruppene i samfunnet, og at denne svakheten overføres til praktisk bypolitikk via Florida. Det ligger en implisitt oppfatning i hans argumentasjon om at økonomisk vekst i lengden vil være bra for hele samfunnet, at man får den såkalte trickling-down effekten eller en overrissingseffekt, der man tenker at " når det regner på presten, så vil det dryppe på klokkeren." Leitner og Sheppard, og byteoretikerne Molotoch og Logan hevder at dette ikke stemmer, og at utviklingen tvert i mot er et nullsumspill, der forskjeller vil forsterkes innad og mellom byene (1998:299; 1999: 329). Florida selv erkjenner enkelte av disse effektene og man kan derfor undres over hans hyppige promotering av den kreative økonomien som redningen for byer som sliter i motvind. Floridas teori er mer innrettet mot å skape et kreativt image som kan anvendes i stedsmarkedsføring, enn den er av å takle de sosiale forskjellene som kan oppstå i kjølvannet av satsning på kreativ økonomi. Det offentlige rommets rolle er også lite diskutert av Florida, da hans fokus i hovedsak ligger på byen som generator for økonomisk vekst.

Leveregler i byen og viktige offentlige rom

Andre teoretikere har viet byens offentlige rom langt mer oppmerksomhet da de ser dette byarealet som en arena for frihet og demokratiutøvelse. Byen, og særlig dens offentlige rom, har forskjellig betydning for ulike grupper i samfunnet. Hvis man skal ta hensyn og skape rom for disse forskjellene kan fysisk fastlagte planer være lite hensiktsmessige, da ulike mennesker agerer forskjellig i de samme omgivelsene (Sandercock, 2006). Likevel utarbeides som oftest slike helhetlige "utopiske" planer for byrommene, et eksempel kan være Gehl Architects planer for Bjørvika. Karen A. Franck et al. hevder i boka "Loose Space" (2007) at slike planer begrenser byen og dens vesen. Hun karakteriserer urbanitet som kontinuerlige møter med det fremmede og uventete, og frihet fra det vante. Geograf John Pløger (2000) hevder at byplanleggenes viktigste rolle er å skape rom for det ukjente, men at dette motarbeides av grupper som søker nærmiljøets kvaliteter også på den urbane arena. Fokus på det intime, familiære og lokale skaper fordømmelse av handlinger og holdninger som ikke er akseptert innenfor disse rammene. Følgen er ofte en ekskludering av normbryterne (Sennett, 2008). Marion Iris Young (1990:227) hevder faktisk at det å søke en slik felles lokal identitet, og andre menneskers anerkjennelse gjennom for eksempel ansikt til ansikt-kontakt, er direkte antiurbant. Hun mener at gjensidig likegyldighet og frihet fra fordømmelse karakteriserer byen, og at det er goder man bør søke å bevare. Fokus på nærmiljøelementer i urbane rom kan ifølge Young endre byens karakter på en lite heldig måte. Det upersonlige og blaserte i byene kan sees som en pause fra lokalsamfunnets klamme hånd og en mulighet for mennesker til å leve mer anonymt. Denne muligheten kan være grunnen til at mange søker den urbane tilværelsen (Lofland, 1998, Tonkiss, 2005:25). Young ser i likhet med byteoretiker Richard Sennett (1994) intimitet og sosial homogenitet i det offentlige rom som en trussel mot dets rettfærdige og demokratiske karakter. Sennett (1994) hevder at dagens byborgere blir passive konsumenter med forflatete identiteter, mer enn aktive deltakere og medskapere av et

offentlig rom preget av variasjon i urbane aktiviteter. Byer planlegges som velregisserte rom for handel og administrasjon, og ifølge Pløger (2000) blir det offentlige rom stadig mer kontrollert og konsumbasert.

Marion Iris Young (1990), som anser dette som en negativ utvikling, ser behovet for en ny, alternativ etikk, og finner hos Judith Squires (1993) teorien om en "Grammar of Conduct." Å etablere retningslinjer for oppførsel der målet er at sosial differensiering skjer uten ekskludering kan i følge Young (1990) og Squires (1993) opprettholde den fremmedes posisjon i byen. Byen muliggjør en følelse av fellesskap uten at fellesskapet må resultere i enhet eller likhet, og samhandling i urbane rom handler om å akseptere en form for «side-om-side-partikularitet (Young, 1990:238-9), altså at man aksepterer et sosialt mangfold. Balansegangen mellom likegyldighet og aksept for forskjeller er fin, og hvis man allerede står i en marginal posisjon kan en slik likegyldig væremåte oppleves som nedbrytende. For feministen bell hooks (2000: 206) er det "å stå i marginen" en sterk og maktfylt posisjon dersom man velger å la sin stemme bli hørt, fordi marginale grupper besitter en annen forståelse av samfunnet enn majoriteten. De er "en del av helheten, men utenfor hovedorganismen" (ibid). Ved å ha plass til marginale grupper som anvender byen på andre måter, kan det offentlige rommet bli et mulighetens rom, et "mellom-rom", ³⁰ et "tredjerom". Tredjerom-teorien er utviklet av Edward Soja, og er åpen, omfattende og flerfasettert. ³¹ Han baserer teorien på Henri Lefebvres tre romlige dimensjoner; det framviste rommet ³² ("førsterom") knytter seg til våre fysiske og materielle omgivelser, det oppfattede rommet ³³ ("andrerom") viser til vår diskursive behandling av forholdene rundt oss, og det levde rommet ³⁴ ("tredjerom") som omhandler vår sosiale omgang i og med rommet. Denne triaden definerer rom som sidestilt med tid ³⁵, og da som produkt av samhandling og karakterisert av pluralisme, heterogenitet og endring. Lefebvres romlige størrelser står i et "trialektisk" forhold til hverandre, hvilket betyr at de opererer i et gjensidig avhengighetsforhold. Et "tredjerom" inneholder også de andre romlige dimensjonene, og i en sammenfatning av fysiske, diskursive og sosiale elementer kan det altså oppstå synergieffekter som muliggjør endring. "Tredjerom" er i følge Soja (1996), et "både og-/også"-rom, eller et "mellom-rom" for materielle og sosiale overlappinger (Gupta og Ferguson, 1992:18), og Soja trekker også paralleller mellom "tredjerom" og det

³⁰ Mellomrom er oversatt fra Gusta og Fergusons "in-between-space".

³¹ Han beskriver teorien som både ontologisk og epistemologisk styrende, og ser triaden historie, sosialitet og rom som det ontologiske utgangspunktet, mens det er en tredelt epistemologisk tilnærming for å få kunnskap om denne ontologien.

³² Det Lefebvre i følge Sojas oversettelse omtaler som Perceived Space, eller materialisert romlig praksis. Soja kaller dette rommet Firstspace, "førsterom", og ser det som en epistemologisk tilnærming som baserer seg på våre kroppslige sanser.

³³ Det Lefebvre ifølge Sojas oversettelse omtaler som Conceived Space, eller romlige representasjoner. Soja kaller dette rommet Secondspace, "andrerom", og ser det som en epistemologi som registreres gjennom begrepsliggjøring og kognitiv forståelse, og er en erkjennelse av at rom produseres gjennom diskursiv praksis.

³⁴ Det Lefebvre ifølge Sojas oversettelse omtaler som Lived Space eller representasjonelt rom. Soja kaller dette rommet Thirdspace, "tredjerom" og refererer her til en epistemologi der erkjennelse blir forstått som skapt gjennom levd romlig erfaring, og forholder seg til "real and imagined spaces", altså både fysisk opplevde rom og kognitivt skapte rom.

³⁵ Tiden har ifølge blant andre Edward Soja, Doreen Massey, og Henri Lefebvre hatt herredømme over rommet. De ønsker å sidestille de to dimensjonene.

Michel Foucault omtaler som heterotopia.³⁶ Men, der Foucault beskriver heterotopia som rom for kriser og avvikende oppførsel er Soja mer opptatt av mulighetene som ligger i slike rom. Her kan kontrastene mellom sentrum og periferi samles og tydeliggjøres, og for Soja er ofte grenseland, områder der ulike "virkeligheter" samles, viktige tredjerom. Kan Bjørvika, grenselandet mellom Oslo øst og Oslo vest, bli et slikt tredjerom som tåler vekten av byens forskjellighet?

Tredjerom skiller seg tydelig fra begrepet "tredjested" som også anvendes i oppgaven. Tredjesteder ble introdusert av Oldenburg (1999) og defineres som fysiske steder som innbyr til sosiale møter, men som ikke er hjemmet eller jobben, men nettopp et tredje sted. Tredjestedet skal preges av tilgjengelighet og nøytralitet slik at mennesker med ulik sosio-økonomisk bakgrunn kan samles og være i dialog.

Til tross for at man i følge Marion Iris Young (1990) og Karen Franck (2007) lærer seg likegyldighet og aksept i byen, så fungerer byrommet også som en monitor uten av-knapp. Man kan ikke bytte kanal hvis man ser noe man ikke liker, og byrommet kan på denne måten fungere som en demokratisk arena, da spesielt for marginaliserte grupper som har vanskelig for å finne og bruke sin stemme. I et offentlig rom som preges av valgfrihet har man mulighet til å vise seg fram, og å se de uassimilerte forskjellene i samfunnet. Istedenfor å legge bånd på mangfoldet som oppstår i kjølvannet av denne friheten, favner teorien om det åpne rom diversiteten i slike byrom (Franck et al, 2007). Leonie Sandercock (2006) ser urbant mangfold som basen for en rettferdig by fordi det gir mennesker med ulik bakgrunn like rettigheter til byrommene gjennom godene knyttet til anonymitet. I følge Sennett (2008) har ukjent terreng en positiv innvirkning på oss mennesker ved at vi utvider vår bevissthet, og får større forståelse for andre virkeligheter enn vår egen. Dersom vi ikke gis mulighet til å oppdage fremmede ting, fratar man også menneskene mulighet for slik erfaring.

Hvordan skape den rettferdige byen?

Som beskrevet tar denne oppgaven utgangspunkt i en forståelse av at det sosiale livet påvirkes av måten man omtaler og utformer byen på og vice versa. Det betyr at de som har planleggings- og utbyggingsansvar også har stor makt og stort ansvar for det sosiale livet som oppstår i byrommene. Det Lefebvre omtaler som retten til byliv vil derfor avhenge av innbyggernes mulighet til å uttrykke seg, og til å delta i avgjørelser om hvordan byens offentlige rom skal bli. Arbeidet for å skape en mangfoldig by kan sees i sammenheng med retten til byliv, da begge disse kvalitetene er avhengige av åpne offentlige rom og folkets mulighet til å delta i formingen av disse. For Patsy Healey (2002) utgjør den sosialt mangfoldige byen en demokratisk og rettferdig by. Hun har forsøkt å skape et rammeverk som sikrer at slikt mangfold blir selvfølgelige elementer i en byutviklingsprosess. Healey anser at "samfunnet i dag preges av fragmentering, noe som resulterer i at planlegging ikke lenger drives av en enhetlig kommune, og at governance-prinsippet har inntatt bypolitikken" (2002: 1785). Hun mener samtidig at

³⁶ Foucault omtaler begrepet heterotopia i en kort og utgitt tekst, "On Other Spaces" og begrepet er bare løst definert. Blant de viktigste elementene i begrepet er forholdet til det utopiske. Foucault ser heterotopien som en fremvisning av det utopiske bilder utelater. Utdypning om Foucaults heterotopia og tredjerom se Soja (1996).

det ligger ubrukte muligheter i governanceperspektivet. I den post-fordistiske verden er de fleste utviklingsprosesser basert på samarbeid mellom ulike grupperinger i samfunnet, og i dag blir avtalene som regel inngått mellom etablerte maktaktører. Healey ser dette som lite gunstig for samfunnsutviklingen, og er opptatt av at flere parter må bli hørt og inkludert. Alle innbyggerne bør være deltakere i konstruksjonen av sin by, og ha like innflytelsesmuligheter over disse prosessene. Healey introduserer teorien om samarbeidsdrevet eller kommunikativ planlegging som en mulig fremgangsmåte for å oppnå dette. Hvis slikt samarbeid skal fungere må alle deltakere i prosessen behandles som likemenn, og ingen må undergrave eller stille seg over de andre. Prosessens deltakere må søke en felles menings- og forståelseshorisont, slik at man unngår skinnuenighet- eller enighet og konflikter basert på kommunikasjonssvikt. Planleggingen må selvsagt basere seg på teoretisk og formalisert kunnskap om et sted eller et tema, men man må også inkludere lokalkunnskap og erfaringskunnskap i beslutningsprosessen (ibid). Denne formen for planlegging krever aktive og oppdaterte borgere, da demokrati er avhengig av bred, rasjonell og upartisk deltakelse. Healeys teori om byens mangfold knytter an til det Jürgen Habermas omtaler som en borgerlig offentlighet. I denne sfæren søker man debatt og forståelse, som skal ende i en offentlig konsensus og gjennomføring av den felles bestemte beslutningen. Dette betyr ikke at alle får sin mening oppfylt, men at man skal oppfylle det som ble vedtatt. Så lenge alle grupper har fått bruke sin stemme, er dette i følge Healey demokrati i praksis. Healey mener at bypolitikk utformet på denne måten kan ivareta hensyn både til det sosiale, mangfoldige bylivet, og til byenes ønske om å hevde seg i den interurbane konkurransen. Donald og Morrow (2003) mener bypolitikken må arbeide aktivt mot sosial eksklusjon, men like aktivt for sosial inkludering og etablering av en kulturell planleggingsstrategi som tar ressursallokering på alvor. Det vil innebære et økt fokus på det verdigrunnlaget man tar utgangspunkt i, og for Donald og Morrows krever det en erkjennelse av våre felles erfaringer, men også en aksept av de forskjellene som eksisterer i byen. Bypolitikken kan altså ha mye å si for hvorvidt byen oppfattes som tilgjengelig, og om man klarer å etablere en sosialt mangfoldig by.

2.4 Sammendrag

Forskerne Sæter og Ekne Ruud (2005) konstaterer i sin analyse av Gamle Oslo at det har skjedd et skifte fra en bypolitikk fundert på sosialdemokratiets ideologi og styringsmodell, til mer entreprenøriske strategier eller governancestyling. Markedet har fått større makt i Oslo, og man kan se en vending fra fokus på sosiale tiltak til at det estetiske og fysiske vektlegges sterkere. Enkelte ser tydeligere sosiale forskjeller som en konsekvens av governancestyling i byene: "Ulikhet er et fundamentalt aspekt ved det kapitalistiske produksjonssystemet, og det kapitalistiske samfunnet. Sosial polarisering må forstås som et biprodukt av den globale økonomiens omstrukturering og formasjonen av de nye verdensbyene" (Gibson, 1998: 302). Teoriene om governancestyling vil bli anvendt for å besvare forskningsspørsmål nummer 1 som knytter seg til styringsformens påvirkning på gjennomføringen av utbyggingens visjoner.

Parallelt med de fysiske og økonomiske forandringene de siste 40 årene, har man også sett en endring i hvordan mennesker samhandler og hva slags tanker vi har om livet rundt oss. Karakteristisk for endringene er bevegelser bort fra mål om universalitet og enhet og et større fokus på pluralitet og mangfold. I stor grad anvendes de samme entreprenørstrategiene i postmoderne byutviklingsprosjekter verden over. Dette medfører at byene mister særpreg og blir stadig likere. Målsetningen om sikkerhet står sentralt, og rommet for forskjellighet blir i praksis stadig mindre. Teorier som behandler disse temaene vil ligge til grunn for diskusjonen og besvarelsen av det tredje forskningsspørsmålet.

Dagens byutviklingsprosjekter er flerdimensjonale. De avhenger både av stedsmarkedsføringens suksess den materielle utformingen, funksjonenes attraktivitet og det sosiale livet som man håper skal oppstå i kjølvannet av de fysiske endringene. Ifølge Don Mitchell (2001) har man i dag mistet troen på den rettferdige byen, og dette viser seg gjennom nedbygging av det offentlige velferdssystemet.³⁷ Han mener det offentlige overlater individene til seg selv og at dagens postmoderne urbanisme fremstår som en form for privatisert urbanisme for de privilegerte (ibid). Om dette også er tilfellet med Oslo skal undersøkes i kapitlene 4, 5 og 6.

Illustrasjon 10: Bispelokket/ Magne Rygh/Oslo Museum

³⁷ Nedbygging av velferdssystemet er mer fremtredende i USA enn i Norden, men

3.0 Metode

Metode er "veien mot målet" (Kvale, 1998) og retningen som velges påvirker hva slags informasjon som kan innhentes og dermed også hva slags resultater og konklusjoner som kan trekkes. Klargjøring av ontologiske og epistemologiske valg er vesentlig, da ikke alle metoder og strategier lar seg kombinere (Blakie, 2000: 37).

Denne oppgaven, og de metodiske valgene den baserer seg på, tar utgangspunkt i en moderat sosialkonstruktivistisk tilnærming, og designvalgene er hovedsakelig definert på bakgrunn av forskningsspørsmålene jeg skal besvare. Men som samfunnsviter Knut Halvorsen (2008, s. 103) sier, kan ofte mangel på kunnskap og/eller ressurser utelukke en del metodiske og designmessige alternativer. Dette kapittelet er en presentasjon av de teknikkene som anvendes i oppgaven, og de metodiske valg som er tatt i løpet av denne prosessen, og hvilken effekt det kan ha hatt på forskningens kvalitet.

3.1 Forskningsdesign

Vitenskapsteoretiker Norman Blakie (2000) hevder at noe av det viktigste man gjør i et forskningsprosjekt er det man gjør før selve forskningen begynner, nemlig utformingen av designet. Hva skal man, hvordan, hvem skal man forholde seg til, hvor skal det foregå, i hvilken rekkefølge og hvorfor nettopp slik? Forskningsdesignet kan sees som en arbeidsmal, og viser strukturen på oppgaven. Mitt design tar form som et casestudium.

Casestudiet som forskningsdesign

Casestudiet har lenge hatt sitt faglige feste hos samfunnsvitere, ikke minst blant by- og regionsplanleggere (Blakie, 2000:213), og egner seg godt for oppgavens forskningsspørsmål. Gjennom et casestudium søker forskeren fylldig informasjon om et empirisk avgrenset område, og fokuserer sin oppmerksomhet på sosiale forhold (Thagaard, 2009:210; Goode og Hatt i Blakie, 2000:215). Forskeren som velger casestudiet som design er mest opptatt av hendelsesforløpet og helheten, og forsøker å forstå dette ved å ta i bruk en variasjon av kilder og metoder (Creswell, 1994; Ringdal, 2007). Robert Yin (2003:15-16) mener at et casestudie er nyttig dersom man søker svar på hvordan- og hvorfor spørsmål, det vil si om oppgaven er beskrivende, utforskende, forklarende eller endringsrettet. Denne oppgaven vil ha en utforskende og forklarende karakter knyttet til både å undersøke målene for mangfold, og å se hvordan disse påvirkes av styringsformen anvendt i byutviklingsprosjektet. Case kan brukes dersom man bedriver empirisk forskning på et eksisterende og sammensatt fenomen som er vanskelig å skille fra konteksten det har oppstått i, og når man ønsker å prøve ut teori på et nytt empirisk område (ibid). Bjørvikautbyggingen er en stor og pågående prosess, og vil utforskes med utgangspunkt i teorien presentert i kapittel 2, og det passer derfor godt å besvare forskningsspørsmålene ved hjelp av et casestudium. Yin (2003:1) ser det som problematisk å skille mellom generelle holdninger til et fenomen og fenomenets utfoldelse i det valgte caset. Mangfoldsbegrepet oppfattes i dag som positivt ladet, og et avgjørende grep for besvarelsen av forskningsspørsmålene blir dermed å skille den generelle antakelsen om begrepet fra aktørenes holdning og arbeid for å sikre mangfold i dets ulike former. Med slike uklare grenser og komplekse

enheter, bør man ta i bruk flere datakilder og innsamlingsmetoder slik at man kan dobbeltsjekke og kryssreferere, og dermed fange opp fenomenets sammensatte struktur (ibid). Mange forbinder casestudier med kvalitative metoder, da det er et intensivt opplegg med en eller få enheter, men fordi jeg definerer casestudier som et design på lik linje med Norman Blakie (2000) utelukkes ingen metoder for datainnsamling. Dette gjør samtidig at et casestudium ikke kan sidestilles med andre datakilder som spørreundersøkelser og intervjuer og at flere enheter kan studeres (Blakie, 2000). Yin (2003) definerer fire ulike oppsett for casestudier. 1. Holistiske studier ut fra et nivå med en enhet. 2. Holistiske studier ut fra et nivå med flere enheter. 3. Integrerte studier³⁸ der man analyserer en enhet fra flere nivåer. 4. Integrerte studier der man analyserer flere enheter fra flere nivåer. Oppgaven baserer seg på oppsett nummer tre, da jeg tar utgangspunkt i en enhet, Bjørvika, men søker å se den samme problematikken ut ifra ulike aktørers standpunkt.

Hvordan man ønsker å anvende teori og empiri i en forskningsprosess knytter seg til valg av strategi, og fordi et casestudium gjerne tar utgangspunkt i eksisterende teori har jeg valgt en abduktiv strategi i denne oppgaven.

Abduktiv strategi

Den abduktive strategien forklares litt ulikt, men alltid som en kombinasjon mellom induksjon og deduksjon, der man forholder seg dialektisk til de to ytterpunktene. I en induktiv strategi utvikles teori på grunnlag av datainnsamlingen, altså at man går fra empiri til teori. Det motsatte er da tilfellet med deduksjon der man tester eksisterende teori gjennom empiriske undersøkelser. Man kan gjennom abduksjon søke et samspill mellom de to ovennevnte tilnærmingene, der etablert teori fungerer som utgangspunkt for forskningen, men der analysen av mønstrene i de empiriske dataene gir grunnlag for eventuelle nye teoretiske perspektiver (Thagaard, 2009:197). Ved å ta i bruk en abduktiv strategi kan man dermed benytte en teori som passer inn i den valgte konteksten. I casestudier søker man ofte innblikk i komplekse fenomener med utgangspunkt i eksisterende teori (Blakie, 2000:114), ikke ulikt en abduktiv tilnærming med andre ord. Epistemologisk sett kobles abduktiv strategi som oftest til en moderat sosialkonstruktivisme. Verden forstås som fylt med forskjellige sannheter som reforhandles kontinuerlig, og slik kan det også være med den abduktive strategien som hele tiden søker nye og flere svar, og som ønsker å videreutvikle teori. På denne måten passer den abduktive strategien godt med mine forskningsspørsmål, men det gjenstår å se om det vil utvikles teori på bakgrunn av denne oppgaven. Alvesson og Skoldberg (1994: 64-69) mener abduksjon i realiteten er den mest brukte strategien innen samfunnsvitenskapelig forskning.

³⁸ Her har jeg oversatt embedded med integrerte da jeg oppfatter at det best beskriver hva slags oppsett det er snakk om. Kan også bety innebygd.

3.2 Kvalitativ forskning

I denne oppgaven har jeg kun tatt utgangspunkt i kvalitative metoder da jeg har ønsket å få dyptgående kunnskap om få enheter utfra mange variabler. Jeg har hovedsakelig vært ute etter det Halvorsen (2008) kaller samhandlingsdata, som tar for seg relasjoner og prosesser som er påvirket av det sosiale. Samfunnsforsker Cato Wadel (1991) mener at slike data bare kan behandles kvalitativt da de er for komplekse for kvantitative undersøkelser. Kvalitativ metode er en åpen og fleksibel teknikk der man ser forskning som en prosess, og der man søker tykke beskrivelser for å få forståelse av aktørenes situasjon og ønsker (Blakie, 2000:240). Målet og prosessen er ofte ikke klargjort på forhånd, og innsamlingen av kvalitative data kan være en uforutsigbar vei (ibid). Forskeren må derfor være bevisst at informasjonsinnhenting foregår i en sosial prosess der man selv er delaktig og at empirien dermed er kontekstuell kunnskap (Thagaard, 2009:89).

Datamaterialet: skriftlige kilder og observasjon

Bjørvikautbyggingen er den største byutviklingsprosessen som har funnet sted i Norge de siste 70 årene, og er som nevnt bare en del av Fjordbykonseptet. Det eksisterer store mengder informasjon og dokumentasjon som omhandler Bjørvikaprojektet, og oppgaven tar utgangspunkt i dette sammensatte empiriske og teoretiske materialet. Mye informasjon har jeg samlet selv gjennom kvalitative intervjuer og observasjon, men i tillegg anvendes flere skriftlige kilder, som aviser, blogger, tidsskrifter, salgsdokumenter, informasjonsbrosjyrer, forskningsrapporter- og oppgaver og offisielle planer. På denne måten kan vurderinger av mangfold og synet på viktigheten av et variert sosialt liv i Bjørvika belyses fra mange ulike sider.

Skriftlige kilder

Til grunn for utbyggingen ligger en reguleringsplan og kommuneplanen. I tillegg har Plan- og bygningsetaten i Oslo (PBE) utarbeidet visjonsdokumenter for den helhetlige Fjordbyen, for Bjørvika spesielt og for hver av allmenningene. Generelt sett anses offentlige dokumenter som gode kilder, da de er stabile, kan hentes frem ved behov og inneholder eksakte navn, referanser og detaljer (Thagaard, 2009: 62). De kan gi en bred dekning av et tema gjennom et langt tidsperspektiv og man kan få innblikk i tidligere hendelser, settinger og prosesser, men det viktigste med de offentlige dokumentene er likevel at de eksisterer uavhengig av et forskningsprosjekt og er konstruert med et annet formål enn å besvare en forskers problemstillinger (Yin, 2003: 84). Sann sett er de kilder som kan styrke, bekrefte eller avvise funn fra intervjuene, som er min primærkilde. Dokumentene kan likevel feiltolkes hvis man ikke vet hvorfor, hvordan, når og hvor dokumentene ble produsert. I tillegg til offentlige dokumenter har Bjørvikas utbyggere og eiere promotert seg og sitt arbeid gjennom ulike skriftlige kanaler som blogger, nettsider og brosjyrer. Det har vært en stor jobb å orientere seg i forhold til ulike avsendere og deres budskap, da jeg har måttet bruke tid på å forstå aktørenes ulike roller. «Er dette markedsføring eller informasjon?» er et spørsmål jeg ofte har stilt meg selv i analysen av de skriftlige kildene, og

det har vært viktig å ikke behandle noen av kildene som helt nøytrale, og å opprettholde et kritisk blikk på innholdet.

Bjørvika-utbyggingen er godt dokumentert i massemediene, og særlig i hovedstadsavisene har debatten vært heftig. Avisene har vært den viktigste arenaen for kritikk, men også for informasjon, og jeg har i anledning oppgaven samlet artikler fra flere aviser, samt tidsskrifter og blogger. Informasjonen fra disse kildene har jeg anvendt for å tilegne meg kunnskap om faktiske hendelser og for å forstå vanskelige prosesser, ulike grupperinger og standpunkter. Denne kunnskapen ligger som et bakteppe for analysen, men vil i liten grad bli referert til i oppgaven. Det er intervjumaterialet og de overordnede planene som brukes mest aktivt for å besvare mine forskningsspørsmål.

Observasjon

Fjordbyprosjektet vekket min interesse for mange år siden, og jeg har holdt meg oppdatert på hva som skrives, debatteres og skjer i området. I tillegg har jeg deltatt på svært mange møter med byutvikling som tema da hovedsakelig i Oslo, men også i Stavanger.³⁹ Mange av disse møtene har tatt form som såkalte folkemøter i regi av PBE mens andre har vært lagt opp som debatter og/eller presentasjoner. Det har vært spennende og lærerikt å overvære disse møtene da de ulike fraksjonene i byutviklingsprosjektet har kommet tydelig frem der. Ofte har diskusjonen på disse møtene blitt lite nyansert da grupperingene er tydelige på forhånd. Møtepanelet har som regel bestått av representanter fra PBE, Byråden for byutvikling, representanter fra Riksantikvaren som har kommet inn i prosjektet gjennom innsigelsen mot Lambda, en eller to politikere fra opposisjonen, og representanter fra utbyggerne. I noen tilfeller er også andre fagfolk med, for eksempel fra UMB, AHO, UIO eller HIO, mens kritiske røster fra Bydel Gamle Oslo og Oslo Byes Vel har måttet finne sin plass i salen.⁴⁰ Utad har PBE støttet både byråden og utbyggerne i tykt og tynt, men gjennom mine intervjuer har jeg registret konflikter mellom ulike aktører også på gjennomførersiden. Observasjon har derfor vært svært viktig i min forståelse av forholdet mellom ulike aktører, og for valget av informanter til intervjuene som skjedde på bakgrunn av kunnskap jeg genererte fra disse møtene.

Kildemateriale: intervju - informantutvalg og intervjuguide

I gjennomføringen av kvalitative intervjuer er to ting helt essensielle, hvem som skal intervjues, og hva de skal intervjues om. Før å få klarhet i tematikken utarbeidet jeg en intervjuguide. Den er viktig fordi den fastsetter hva som skal besvares og dermed hva slags informasjon du kan analysere ut fra. Min intervjuguide er firedelt, og jeg startet med det jeg oppfattet som enkle og uproblematisk spørsmål, og beveget meg etterhvert mot mer utfordrende temaer.⁴¹ Allerede i første intervju ble det klart for meg at den bokstavelige spørsmålsstillingen i

³⁹ Se vedlegg 3: møteoversikt

⁴⁰ Med unntak av debatter de selv har vært med å arrangere. Se vedlegg 3 om møtevirksomhet.

⁴¹ Se vedlegg: intervjuguide

intervjuguiden var vanskelig å følge da informanten snakket mye og var innom ulike temaer hele veien. For å sikre bedre flyt i intervjuene ble guiden brukt mer som en temaoversikt. På den måten ble emner gjennomgått, samtidig som informantene kunne snakke fritt og nesten uavbrutt.

Intervjuer kan gjennomføres på forskjellige måter, og hvem man intervjuer er avgjørende for hva slags resultater man får, og hva slags konklusjoner som trekkes til slutt. I denne oppgaven har jeg gjennomført 17 delvis strukturerte intervjuer, og informantene er strategisk plukket ut på bakgrunn av engasjement eller stilling knyttet til byutviklingsprosjektet. Noen av informantene skaffet jeg meg gjennom snøballmetoden (Thagaard, 2009: 55-56), altså at andre informanter anbefalte meg å intervju vedkommende. Dersom dette er eneste utvalgsmetode kan man få problemer med en for snever informantgruppe, men fordi mitt utvalg hovedsakelig var strategibasert var ikke dette noe problem. Alle informantene er kontaktet via e-post og telefon, og har fått informasjon knyttet til NSDs regler for datalagring og frivillighet før intervjuene ble gjennomført. Jeg har intervjuet representanter fra det jeg anser som sentrale aktører i byutviklingsprosjektet, og deler disse i fire kategorier: planmyndigheter, politisk ledelse, utbyggere og eiere, men i tillegg har jeg intervjuet flere kulturaktører. Sistnevntes uttalelser har fått lite plass i oppgaven, men intervjuene har likevel vært viktige i formingen av min forståelsesbakgrunn.⁴²

Intervjuprosessen

Intervjumaterialet er som nevnt min primærkilde, og gjennom det har jeg søkt å få fylldig og omfattende informasjon om hvordan de ulike aktørene i Bjørvika forstår mangfoldsbegrepet og hvilke synspunkter og perspektiver de har på temaet. Jeg har forsøkt å få innblikk i de sentrale aktørenes tanker og erfaringer men anser som Thagaard (2009) informasjon generert i intervjuene som kontekstavhengig og sosialt konstruert. Tim Rapley (2007:22) setter også et perspektiv på intervjusituasjonen og påpeker at alle intervjuer skaper sin egen logikk og at man som forsker derfor er deltaker i konstruksjonene av en diskurs. De fleste av informantene i utvalget må anses som eliteaktører eller ekspert/nøkkelinformanter. Dette kan skape analytiske utfordringer for intervjuer, da slike informanter gjerne snakker godt for seg og har en klar formening om hva de kan og ikke kan si. Geograf Erica Schoenberger (1991) peker på at informantene man blir satt i kontakt med i bedriftene ofte vil være personer som er vant til å ha kontrollen og utøve autoritet over andre. Det er da en fare for at informanten vil presse gjennom sin egen agenda ved å lede intervjuet i en retning som ikke er direkte relevant for forskningen (ibid). For å unngå å havne i en slik underdanig posisjon og miste kontrollen forsøkte jeg å innta det som kalles den aktive intervjuerrollen. Holstein og Gubrium (2004: 149, sitert i Thagaard, 2009: 96) omtaler det som en form for fortolkende praksis der selve intervjusituasjonen fungerer som en meningsskapende kontekst. Forskerens påvirkning på informasjonen fra kvalitative intervjuer kan derfor være stor (Thagaard, 2009:103).

⁴². Kulturaktørene omtales ikke som sentrale aktører i denne oppgaven, og for en helhetlig liste over informanter og inndelingen av dem se vedlegg 4 om informanter

Følgelig så jeg det som nødvendig å oppsummere og stille kontrollspørsmål for å dobbeltsjekke min tolkning av deres uttalelser for å motvirke slike effekter. Rapley (2007) argumenterer for at nøytralitet og gjensidig åpenhet ikke representerer motsetningsfylte posisjoner, men heller ulike praksiser som forskeren kan anvende i løpet av intervjuet. Noen ganger kan forskeren være tilnærmet nøytral, mens andre deler av intervjuet krever en mer interaktiv rolle med dialog og gjensidig utveksling. Jeg forsøkte å innta en slik aktiv forskerrolle, og i visse tilfeller ble mine reaksjoner på informantenes uttalelser kanskje litt for tydelige: "selv om du kanskje oppfatter det som negativt, så ønsker ikke vi å bruke masse tid på et informasjonssenter" (Havnestyrelederen). På tross av slike uttalelser tror jeg informantene stort sett var komfortable i intervjusituasjonen. I de første intervjuene var jeg litt usikker på eget kunnskapsnivå og stilte en del grunnleggende spørsmål. Dette resulterte i at flere av informantene ønsket å gi meg en innføring i den helhetlige Bjørvika-utbyggingen. På den måten fikk jeg raskt innblikk i prosessen, informantenes syn på sine egne roller og deres muligheter til å påvirke. Eliteaktører som for eksempel politikere risikerer mye i en intervjusituasjon og deres svar på intervju spørsmålene må tolkes noe kritisk: "Er dette standardiserte svar eller forsøker de faktisk å besvare spørsmålene jeg stiller?" Man kan ikke vite om informantene forteller det de tror forskeren vil høre, eller om det er deres versjon av sannheten. Dette er viktig å vurdere, da det er avgjørende for kvaliteten på kildematerialet som analysen bygger på, og dermed også på oppgaven. I enkelte tilfeller der mitt syn på tematikken kom frem reservert intervjuobjektene seg fra å besvare. Byråden for byutvikling ble for eksempel indignert da jeg omtalte byutviklingsprosjektet som markedsstyrt, og besvarte derfor spørsmålet på en unnvikende måte. Som Halvorsen (2008:138) skriver bør man i håndteringen av eliteinformanter ha en idé om hvordan de kommer til å svare slik at man kan være forberedt på oppfølgingsspørsmål. I tilfellet med byråden var jeg ikke forberedt, og klarte ikke å komme med gode oppfølgingsspørsmål.

Det ble brukt lydopptaker i alle intervjuene, noe som ga meg mulighet til å konsentrere meg om hva informanten sa og hvordan han/hun uttrykte seg. Samtidig kunne jeg ta enkelte notater hvis jeg oppfattet det som nødvendig. Notater er i seg selv en form for analyse, og uten lydopptak ville analyseprosessen i større grad startet allerede i intervjuene. Men, selvfølgelig gjør den det også med opptak fordi intervjueren styrer hvilke spørsmål som stilles og hvordan de stilles (Thagaard, 2009:102).

Etterhvert opplevde jeg informasjonsmetning, det vil si at nye intervjuer ga lite ny informasjon. Jeg satte strek for intervjuprosessen etter 17 intervjuer, og opplever at det var et passende sted å avslutte denne formen for informasjonsinnhenting. Mine informanter er ikke anonymisert, men jeg opererer ikke med navn i teksten- Jeg finner navn forstyrrende både estetisk og innholdsmessig sett fordi det kan bli mer fokus på person enn på sak og stilling. Likefullt blir informantenes standpunkter tydelige i oppgaven. Etter endt intervju prosess var jeg klar for å bearbeide og analysere den innsamlede informasjonen.

3.3 Bearbeiding og analyse

Når det kommer til casestudier som er basert på kvalitative metoder er det ingen standardiserte teknikker for hvordan man bør analysere og det skjer ofte intuitivt siden informasjonen som regel foreligger i ganske ustrukturert form (Ryen, 2002:148). Mine intervjuer fungerte mer som samtaler, og er derfor litt vanskelige å analysere ut fra, selv om alle informantene snakket om de samme temaene. Sammenligning av svarene er noe komplisert da spørsmålsstillingen ofte var forskjellig. Som redskap for meg selv i analysedelen, har jeg derfor forsøkt å systematisere funnene gjennom det Halvorsen(2008:210) kaller en del- og helhetsanalyse. I del-analysen trekker jeg ut sitater som jeg mener er beskrivende, og kobler dette med helhetsanalysen der jeg forsøker å dra ut hva det allmenne inntrykket av informanten og hans/hennes mening var. I en del-analyse vet man ikke hvor representative enkeltsitater er, men koblet med helheten kan man få et godt og spennende innblikk i informantens tanker og illustrerer godt hovedinntrykkene (ibid). Helhetsanalyser og del-analyser bør alltid kombineres for å få frem kompleksiteten og variasjonsrikdommen i et intervju. Denne formen for analyse har hermeneutiske tilløp og kobler seg på den moderate sosialkonstruktivistiske linjen som er ført ellers i oppgaven. Halvorsen (2008: 214) anbefaler å lage tematiske kart for å sammenligne informasjonen og lete etter nye sammenhenger og kombinasjoner av egenskaper som har opptrådt hyppig. Denne metoden har jeg anvendt for å klargjøre for meg selv hvem av informantene som står i hva slags relasjon til hverandre, hvordan jeg bør gruppere aktørene og kategorisere ulike former for mangfold. Funnene fra intervjuene må sees i sammenheng med resten av det empiriske materialet, men ifølge Thagaard (2009: 62) det er viktig å skille tydelig mellom primærdatabeene som er direkte knyttet til oppgaven og forskningsspørsmålene, og informasjon som er laget i andre henseender og tiltenkt andre formål.

3.4 Forskningens kvalitet

Det er viktig for en forskningsoppgave at arbeidet som er gjennomført oppfattes å være gjort på en tillitsvekkende måte og at leseren skal kunne se grunnlaget for oppgavens konklusjoner. Begrunnelsen for valg av case, hvordan man har søkt kunnskap om caset og formidlingen av funnene er avgjørende for om oppgaven oppfattes som en pålitelig kilde, om forskningen har validitet og om man kan generalisere på bakgrunn av funn i oppgaven.

Pålitelighet

For at oppgaven skal oppfattes som troverdig må den ha det som i forskning omtales som reliabilitet, det vil si pålitelighet. I kvantitativ forskning kobles dette gjerne opp mot replikasjonsmuligheter, mens man i et casestudium der man tar i bruk kvalitative metoder må ha andre kriterier for å bedømme reliabiliteten. I kvalitativ forskning er kunnskap både subjektiv og kontekstavhengig da den som nevnt produseres i relasjonen mellom informant og forsker (Blakie, 2000: 234). Et kvalitativt intervju og kunnskapen man får derfra kan derfor ikke gjenskapes, hverken med den samme forskeren eller av andre. Hvis samme data gis til to ulike

forskere vil man sannsynligvis komme med ulike analyser og konklusjoner (Boulton og Hammersley, 1999). For at leseren skal kunne følge mine slutninger har jeg forsøkt å belyse mitt teoretiske utgangspunkt og hva slags forventninger jeg gikk inn i oppgaveprosessen med. Jeg vil søke reliabilitet gjennom åpenhet om hvordan datamaterialet ble generert og hvordan det er behandlet løpet av forskningsprosessen. Fordi alle case finner sted i en spesifikk kontekst må man beskrive den for leseren, både de vanlige og de uvanlige trekkene. I mitt tilfelle vil dette innebære en innføring i den teoretiske, den materielle og den tematiske konteksten slik at han/hun er i posisjon til å vurdere om konklusjonene som er trukket er plausible. I denne oppgaven skjer denne innføringen i kapittel 1, 2, 3 og tildels i kapittel 4.

Bekreftbarhet

Bekreftbarhet er en annen målestokk for forskningens kvalitet, og omtales gjerne som intern validitet. Clive Seale (1999) beskriver dette som en vurdering av fortolkningene i et forskningsprosjekt, med andre ord, om grunnlaget for tolkningene i oppgaven er tydelig presentert i datamaterialet og i teorien, og om innhentet informasjon gir svar på de valgte forskningsspørsmålene. Et viktig validitetsprinsipp er også om det har vært mulig å skille mellom "ufortolkede data" og analysert informasjonen, samt å vise at det finnes belegg for tolkningene i oppgaven. Dette gjøres gjennom klar og tydelig sitatbruk og referering til teoretiske kilder og empiriske dokumenter (Thagaard, 2009:201). Datamaterialet vil også vurderes i forhold til måten det ble samlet inn på, altså om intervjumaterialet kunne vært annerledes. Oppgaven kunne naturligvis tatt utgangspunkt i andre informanter og annen teori, eksempelvis kunne jeg snakket med flere politiske aktører og fokusert tydeligere på en byteoretisk retning, men utfra mine forskningsspørsmål og rammebetingelser oppfatter jeg utvalget som fornuftig sammensatt.

Å sikre det Seale (1999) omtaler som ekstern validitet, eller generaliserbarhet er vanskelig, og kanskje lite ønskelig i en oppgave som min, der det empiriske materialet er vektlagt. Jeg ønsker med utgangspunkt i forhåndsvalgt teori å undersøke Bjørvika-utbyggingens styringsform, de sentrale aktørenes fokus på mangfold generelt og sosialt mangfold spesielt, og mulige konsekvenser av deres prioriteringer for å skape dette mangfoldet. Det er derfor anvendelsen av teori på mine kvalitativt frembrakte empiriske data som er viktig i denne sammenheng. Å generere ny teori har ikke vært målet med oppgaven,⁴³ ei heller å få resultater man kan generalisere på bakgrunn av.

Etiske vurderinger

I tilknytning til forskning basert på kvalitative intervjuer vil det alltid følge etiske spørsmål. Det viktigst er selvsagt at alle informantene er bevisst på hva de er en del av, og at de er innforstått med sine rettigheter. Mine informanter utgjør ikke en sårbar gruppe, og de uttaler seg stort sett på vegne av sine arbeidsgivere. Alle

⁴³ Innen abduktiv strategi kan man søke å generere ny teori på basis av de empiriske funnene, men dette har ikke vært viktig i denne oppgaven.

informantene er beskrevet både med navn og stilling, men da i vedlegget og ikke i selve oppgaven. De er valgt i kraft av sin posisjon, og uttaler seg på vegne av bedrifter, interesseorganisasjoner, eller embeter, og alle er data er behandlet i henhold til NSD-reglementet⁴⁴.

3.5 Sammendrag

På bakgrunn av forskningsspørsmålene og det sosialkonstruktivistiske standpunktet som er tatt i oppgaven, har jeg valgt casestudiet som mitt forskningsdesign. For å få fram kunnskap om temaet har jeg anvendt intervjumaterialet som min primærkilde. Sekundærlitteraturen inkluderer tidligere forskning, ulike plandokumenter og informasjonsmateriale. Dokumentanalyse er derfor et viktig metodisk grep. For å besvare forskningsspørsmålene har jeg brukt kvalitative metoder, og en abduktiv strategi, og det er disse grepene som ligger til grunn for analysen og konklusjonene.

Illustrasjon 11: Fremtidens Bjørvika/Mir

⁴⁴ For mer om reglementet se: <http://www.nsd.uib.no/> (10.01.12)

4.0 Utbyggingens tilblivelsesprosess, målsetninger og aktører

Opgavens forskningsspørsmål vil som nevnt besvares i kapitlene 4-6, men kapittel 4 har en mer deskriptiv karakter enn de andre analysekapitlene. Under punkt 4.1 vil oppgaven beskrive utviklingsprosjektets forhistorie, og den prosessen som ligger til grunn for planene og utbyggingen som materialiserer seg i Bjørvika i dag. I punkt 4.2 presenteres ulike planer og dokumenter som er viktige for prosjektet og som inneholder mangfold som både tema og begrep. Der vil også utvalgte mål og visjoner for utbyggingsarbeidet bli lagt fram. Valg av disse dokumentene og ikke minst tekstavsnitt er knyttet opp mot besvarelsen av forskningsspørsmålene, og må sees som en del av min analyse. I siste del av kapittelet, under punkt 4.3 vil jeg vurdere hvordan ulike grupperinger i utbyggingen forholder seg til disse planene. I tillegg vil synspunkter på styringsformens eventuelle betydning for ansvarsfordelingen mellom aktørene bli behandlet. Hvorvidt styringsformen legger begrensninger for utviklingen av sosialt mangfold i bydelen vil også bli belyst. Denne problematikken vil bli utdypet og diskutert videre i kapitlene 5 og 6.⁴⁵

4.1 Fra ideer til vedtak

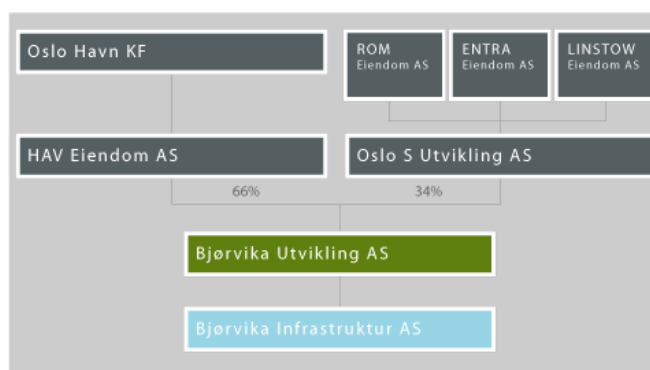
Allerede i 1982 ble det utlyst en idékonkurranse; "Byen og fjorden, Oslo mot år 2000" i regi av Oslo Byes Vel. Bakgrunnen for utlysningen var blant annet ønsket om å gjøre byen mindre sosialt delt. Vinnerforslaget omdisponerte Bjørvika-arealene og området ble sett som et redskap for å minske gapet mellom byens øst- og vestkant: "Arealene i Bjørvika vil kunne gi østkanten et nytt innhold og gjøre den attraktiv som boligområde[...] Vi kan gi Bjørvika tilbake til Oslo øst, og få arealer hvor vi kan knytte sammen de historiske elementene som byen består av" (Heyerdahl et al, 1982: 361). I planen ligger elementer som taubane til Ekeberg, effektivisert havn, fornøylespark, og nye tunnelsystemer. Flere av disse elementene finner vi igjen i dagens plan for Bjørvika. I konkurranseforslagets oppsummering fra 1982, er det klare likhetstrekk med dagens planleggingsidealer, og mangfoldsdimensjonen er tydelig til stede: "Det er det rike mangfold i form og innhold som gir byen karakter. Her brytes de sosiale og kulturelle strømningene i en historisk prosess. Byen må bygge på sin historie. Gatene og plassene må gjenoppstå i et urbant formspråk som kan leses og forstås av alle, og gi muligheter for en ny bymessig offentlighet" (ibid). I 1986 forelå den første konkrete planen for utvikling av Bjørvika-området, også den basert på et bredt offentlig-privat samarbeid. Disse planene strandet til fordel for et annet stort utviklingsprosjektet i Oslos vannkant, nemlig det nye Aker Brygge (Børud, 2005). Diskusjonen om havneområdet ved Oslo S stilnet likevel ikke, og ideene ble tatt opp igjen i 1997 da PBE lanserte rapporten

⁴⁵ "Den nye byen i byen" er tittelen på Fjordbykontorets informasjonsbrosjyre fra 2010 (se vedlegg 1). Dette er den siste i en lang rekke av publikasjoner som beskriver hvordan kommunen og deres samarbeidspartnere ønsker at Bjørvika skal bli. Brosjyren gir innblikk i de faktiske endringene som er i ferd med å skje, men også hvordan PBE forstiller seg den fremtidige bydelen. For å få en visuell forståelse av byutviklingsgrepene anbefaler jeg å se i vedlagte brosjyre. Vedlagt ligger også OSUs orienteringsbrosjyre (vedlegg 2). Informasjonen i den brosjyren er mindre "faktabasert" og er produsert med samme design som OSUs salgsbrosjyrer. Det gir indikasjoner på at det er en del av utbyggerens markedsføringsmateriale.

"Fjordby eller havneby? En utredning om Oslos havne- og sjøsider." Temaet var avveiningen mellom fortsatt havnevirksomhet eller byutvikling. Rapporten konkluderte med at realiseringen av Fjordbyplanen, med byutvikling i Bjørvika var det alternativet som best ville ivareta hovedstadens og regionens interesser (Oslo kommune 1997:74). PBE vurderte i rapporten behovet for boliger i indre by, miljøgevinsten av en tett bykjerne, og fornyelse og forskjønnelse av sentrumsområdene som viktigere enn fortsatt havnevirksomhet i nærheten av landets handelssentrum. Etter lange forhandlinger mellom kommunale, statlige og private aktører ble det laget en finansieringsplan for en senketunnel under Bjørvika, og da det etter kommunevalget i 1998 ble laget en ny havnelov, lå forholdene til rette for byutvikling i området. Parallelt med dette kjempet Oslo Arbeiderparti for å flytte Den norske opera til Bjørvika, og da de vant denne kampen ble veien til å vedta Fjordbyplanen kortere. Vedtaket kom i år 2000, men først tre år senere, 27. august 2003, ble den endelige reguleringsplanen for Bjørvika vedtatt i Oslo Bystyre. I denne oppgaven fokuseres det på det største av Fjordbyens tretten delområder, nemlig Bjørvika, fordi planen for dette området uttrykker størst ambisjoner knyttet til byliv og mangfold.

Governance og eierstruktur

I Bjørvika finner man to store eiere. Det er Oslo havn KF, og det spesialopprettete Oslo S Utvikling (OSU). Oslo Havn KF har opprettet et datterselskap, Hav Eiendom AS (HAV), som kun driver med eiendomsutvikling, og som vil opphøre å eksistere når Bjørvika-utbyggingen er ferdig. OSU består av tre likeverdige parter, hvorav to er offentlig eid. NSB har opprettet eiendoms-selskapet Rom Eiendom AS (ROM), mens selskapet Entra Eiendom AS (Entra) er statens utbygger av næringslokaler. ROM og Entra har slått seg sammen med den private utbyggeren Linstow Eiendom AS (Linstow). Samtlige av Bjørvika-

Illustrasjon 12: Eierskapets organisasjonskart/BU

aksjeselskaper og har i oppgave å forvalte sine verdier mest mulig effektivt. OSU og HAV har sammen opprettet Bjørvika Utvikling (BU), som skal sikre gode fellesfunksjoner og helhetlige løsninger i prosjektområdet. Til å gjennomføre det praktiske arbeidet med fysisk infrastruktur som parker, plasser, allmenninger og mindre gateløp har BU etablert datterselskapet Bjørvika Infrastruktur (BI). Oslo kommune står fortsatt ansvarlig for sosial infrastruktur det vil si skoler, sykehjem og barnehager, mens Statens Vegvesen står for utbyggingen av strøkets hovedferdselsåre, Dronning Eufemias gate. BU, OSU og HAV er alle eksempler på quangos⁴⁶, og eierstrukturen i Bjørvika baserer seg på samarbeid

⁴⁶ Se definisjon på side 13.

mellom offentlige og private aktører. Dette vurderes av mange som tegn på en aktiv governancepolitikk (Bergsli, 2004, Nielsen, 2010, Sæter og Ekne Ruud, 2005). Governancestyling åpner for mer indirekte politisk styring, og i dette tilfellet knyttes styringsformen til et nyliberalt tankesett som innebærer at offentlige aktører kan se på byutviklingsarbeid som finansielle investeringer. Ifølge Knox og Pinch (2002) er quangos og en åpen reguleringsplan blant de viktigste verktøyene for å gjennomføre en slik politikk. I det jeg tidligere har omtalt som governmentstyring, var sosiale samfunnsoppgaver en viktig del av byutviklingsperspektivet, men i dagens governancesystem er det sosiale aspektet mindre tydelig og det økonomiske målet mer fremtredende. Det må likevel presiseres at governance i all hovedsak beskriver en måte å organisere bypolitikken på, det vil si gjennom nettverk, og at tankesettet som ligger til grunn for styringsformen vil kunne variere. Patsy Healeys syn på governance vitner om en slik behandling av begrepet, men hennes perspektiv er lite tydelig i Bjørvika, der nettverkene og koalisjonene består av allerede sterke og mektige aktører.

Utbyggingsavtalene

Det viktigste samarbeidet i Bjørvika ble inngått allerede før reguleringsplanen var vedtatt da de største aktørene i prosjektet underskrev såkalte utbyggingsavtaler (Oslo Kommune/BI 2007). Slike avtaler kan benyttes dersom Plan- og bygningsloven (PBL) ikke er spesifikk nok, eller man ønsker en utdyping av enkelte deler av loven. Et sett med åtte avtaler som fordeler ansvar mellom partene ble inngått 30.juni 2003, og disse avtalene danner rammeverket for utviklingen av den nye bydelen. Alle avtalene er gjensidig avhengige av hverandre, og Oslo kommune garanterer for et minimums utbyggingsvolum mot at BI bekoster all teknisk infrastruktur innenfor utbyggingsområdet. Utbyggerne betaler 2500 kroner i infrastrukturbidrag for hver utbygde kvm, men hvis det totale utbyggingsvolumet i området kommer under 800 000 kvm kan avtalen reforhandles (Oslo Kommune/BI, 2003). Avtalen skaper forutsigbarhet for utbyggerne, som må vite at de "kan regne kostnadene hjem" (Representant for Entra). Linstows representant uttrykker at de har "eiere som passer på at vi ikke sløser bort pengene deres", og ved å holde fokus på kostnadene på denne måten, mener utbyggerne at de sikrer både fremgang og en helhetlig gjennomføring av prosjektet. Avtalene sikrer hovedstaden nytt riksveianlegg og tunnel under Bjørvika til over tre milliarder kroner. Samtidig får Oslo kommune opparbeidet parker, plasser, offentlige veier, gangveier, sykkelveier og kollektivfelt. I tillegg blir det opparbeidet fjordutvidelser, kaifronter og vannspeil (Tornås, 2004). Utbyggingsavtalene skal sikre at de ulike aktørene ikke handler på tvers av fellesskapets interesser, eksempelvis gjennom maksimal utvikling av egne tomter.

Eierne i Bjørvika ser utbyggingsavtalene som første steg i realiseringen av prosjektet, og påpeker at det var en svært komplisert prosess i forkant av avtalene, da det var snakk om mange aktører og meget store områder og verdier. Bjørvika fikk en stor verdiøkning etter reguleringsprosessen, og PBE beskriver det slik: "da Bjørvika var regulert til havneområde og industri, da var det verdt lite gran. Men så omregulerte vi det og da blir det mulig å bygge en million kvm der, og plutselig er det verdt noe helt annet" (Representant for PBE).

Gjennom utbyggingsavtalene fordeles verdiene i Bjørvika mellom de nyopprettete aksjeselskapene. Det vil si at Oslo kommune⁴⁷ ikke lenger har rettigheter til områdene eller overskuddet fra salg av disse. Til gjengjeld sikrer de seg fra stor risiko og mot avlysning av prosjektet siden aksjeselskapene som er opprettet i kommunens sted er forpliktet til å drive fram utbyggingen. Bjørvika-utviklingen skal ikke betales av kommunen eller de profittmaksimerende quangoene, men av privatpersoner og bedrifter som velger å etablere seg i bydelen.

4.2 Mål og visjoner om mangfold

I et stort utviklingsprosjekt som Bjørvika representerer vil det nødvendigvis utformes planer på ulike nivåer. Jeg har allerede presentert flere dokumenter som er avgjørende for utviklingen i området, eksempelvis Fjordbyplanen, reguleringsplanen og utbyggingsavtalene. Fjordbyplanen er i likhet med kommuneplanen og bærekraftprogrammet å anse som overordnede planer, og det er her man finner visjoner og mål for det helhetlige prosjektet. Ambisjonene derfra gjenfinnes i mer konkrete dokumenter som reguleringsplan, og byromsprogrammer, og er også å finne i sentrale aktørers informasjonsmateriale. I alle by- og stedsutviklingsprosesser utarbeides det reguleringsplaner, men i et så omfattende prosjekt som Bjørvika-utbyggingen utvikles det i tillegg flere andre dokumenter. Bærekraftprogrammet, temahefter og byromsprogrammer er slike eksempler, og skal i fortsettelsen få en kort presentasjon.

Bærekraftprogrammet, temahefter og byromsprogrammer

Bærekraftprogrammet er utarbeidet som et vedlegg til reguleringsplanen for området, og består av tre likeverdige deler, miljøoppfølgingsprogrammet (MOP), kulturoppfølgingsprogrammet (KOP) og designhåndboka (DHB). De er visionære dokumenter som er utviklet i etterkant av reguleringsplanen, og skal være motiverende for utviklingsprosessens aktører og retningsgivende for planleggingsavgjørelser (Oslo kommune, 2003d:6). Temaene som tas opp i de tre programmene er vide og fungerer "liksom som tre knagger som mange ting passer til å henge på" (Representant for Linstow). Det fremkommer gjennom samtaler med flere av mine informanter at de tre programmene prioriteres noe ulikt. Miljøproblematikk stilles stadig høyere på prioriteringslista til byutviklere i alle ledd. Miljøutfordringer var blant de viktigste argumentene for å gjennomføre byutviklingen i Bjørvika da området ligger rett ved Norges største kollektive kommunikasjonsknutepunkt, Oslo S. Mange av miljøambisjonene fra 2003 er dessuten i dag lovpålagt. I designhåndboka ligger retningslinjer for estetiske og fysiske utforming av de offentlige rommene i Bjørvika, og man har avholdt konkurranser og utarbeidet temahefter og byromsprogrammer for å sikre gjennomføringen av disse. KOP har en vanskeligere utgangsposisjon enn de to andre, for der miljømålene og designbeskrivelsene er konkrete og håndfaste, er en bred definisjon av kultur ikke det: "Størrelser, tabeller og tall er enklere å normere og arbeide for, enn det noe vage begrepet kultur som man ikke kan normere" (Representant for Entra). Kultur sies å være

⁴⁷ Oslo Havn KF er et kommunalt foretak, men deres datterselskap HAV, som driver med eiendomsutvikling, er et aksjeselskap, og overskuddet fra salg av tomter i Bjørvika går ikke tilbake til kommunekassen, det beholder Oslo Havn KF selv.

et av de mest komplekse begrepene i språket, med utallige betydninger og bruksområder. Jeg forstår kulturoppfølgingsprogrammet som et todelt dokument, der man på den ene siden fokuserer på konkrete tiltak knyttet til institusjonell kultur, og på den andre siden forsøker å vise viktigheten av at "Bjørvika utvikles til en variert bydel med et levende byliv" (Oslo kommune, 2003b), altså at man fokuserer på det uorganiserte bylivet. Det er altså et skille mellom den håndfaste og materiell kulturen, og kultur som kan sees som en immateriell dimensjon i samfunnet. Dette reflekteres også gjennom PBE-representantens beskrivelse av kultur:

Den ene er jo den institusjonelle kulturen med Operaen, Munch, Kulturhistorisk museum, Deichmanske, sånne tunge offentlige investeringer i kulturbygg, men så har du den andre formen for kultur som retter seg mer mot dette med mangfold, nemlig bykulturen eller bylivet. Vi er alle produsenter av denne kulturen, fordi det handler om hvordan vi lever livene våre i byen.

En slik forståelse av kultur er bærende i denne oppgaven, og jeg har også videreført dette skillet i min behandling av mangfoldsbegrepet. Jeg skiller mellom materielt og immaterielt mangfold og knytter institusjonell kultur til det materielle. Den immaterielle dimensjonen omtales da som det sosiale mangfoldet. Oppgaven vil gå mer inn i kulturoppfølgingsprogrammet enn i de to andre programmene, da det er her mangfold og byliv omtales mest spesifikt.

I tillegg til bærekraftprogrammet har kommunene fått utarbeidet hele fem temahefter og syv byromsprogrammer.⁴⁸ Byromsprogrammene tar for seg alt fra kulturhistoriske spørsmål, via bygningshøyder og værforhold til muligheter for fysisk bevegelse og beplantning. Hver av de syv allmenningene i Bjørvika vil få sin egen profil fordi man innser at et begrenset areal ikke kan tilby "alt", og fordi man ønsker å gi brukerne variasjonsrikdom. For eksempel skal Festningsallmenningen ha flere kulturinnslag enn Kongsbakken, der lek og sport skal ha størst plass. I Bispekilen vil det som omtales som urbane trekk dominere, det betyr her at området skal fylles med restauranter, kafeer, butikker osv.

De fem temaheftene beskriver mål og planer knyttet til utformingen av byrom og gaterom, belysning, byromsmøbler og utstyr, bygninger og kunst. Med unntak av kunstutgaven er alle heftene utarbeidet av Gehl Architects, som også har fått i oppdrag å utforme byromsprogrammene. I det neste avsnittet vil jeg i all hovedsak ta utgangspunkt i de overordnede planene og i de visjoner og mål som blir presentert der.

Ambisiøse mål i overordnede planer

Å skulle bygge en bydel fra grunnen er en unik mulighet til å skape noe som kan representere samtiden, og utviklere bør basere all byutvikling på den nåtidige situasjonen (Alsvik, 2006: 39). Bjørvika-utbyggingen kan være Oslos mulighet til å vise hovedstaden anno 2011. Oslo er Norges desidert største by, og vi skal vokse med rundt 200.000 innbyggere de neste 20 årene⁴⁹. Hovedstaden er også den byen med flest etniske grupper og som

⁴⁸ Åtte byromsprogrammer dersom man i regner programmet for havnepromenaden

⁴⁹ [http://www.utviklings-og-kompetanseetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/utviklings%20og%20kompetanseetaten%20\(UKE\)/Internett%20\(UKE\)/Dokumen](http://www.utviklings-og-kompetanseetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/utviklings%20og%20kompetanseetaten%20(UKE)/Internett%20(UKE)/Dokumen)

har størst sprang mellom fattig og rik. At denne variasjonen og disse forskjellene blir synlige i Bjørvika, som det største sentrumsområdet i Fjordbyen ser jeg som vesentlig for at prosjektet som helhet blir vellykket. I Fjordbyplanen kan man lese at dette også er et mål for det helhetlige utviklingsprosjektet:

Fjordbyen skal vitalisere, skape stolthet og tilhørighet, samt sikre allmennheten tilgang til "herlighetsverdiene" ved vannet. Samtidig skal Fjordbyen være åpen for framtidige livsstiler og det uventede. For å lykkes i dette må det skapes en bred forståelse av Fjordbyen som et byutviklingsprosjekt med et boligtilbud og andre aktiviteter egnet for alle befolkningsgrupper. Fjordbyen må få et helhetsgrep som sikrer økt livskvalitet for flest mulig av byens og regionenes beboere (Oslo kommune/PBE, 2008:7).

Dette punktet tas opp igjen i reguleringsplanen for Bjørvika-Bispevika-Lohavn der det innledes med følgende: "Ambisjonene for utvikling av Bjørvika er at den nye bydelen skal være til glede og stolthet for hele Oslos befolkning" (Oslo kommune, 2003:1). Bjørvika, som en vital del av Fjordbyen, skal bli en inkluderende sentrumsbydel, og blant argumentene for å satse på Bjørvika lå ønsket og ambisjonen om å "flytte sentrum i Oslo mot øst og skape mer balanse i byens sentrale deler" (Oslo Kommune/PBE, 2010:2).⁵⁰

Lederen i Byutviklingskomiteen mener at utbyggingen av Bjørvika er riktig for Oslo av tre grunner. De første to punktene omhandler utadrettet kommunikasjon og imagebygging som kan sikre at Oslo kan bli en tydeligere og mer attraktiv by i Norge, Europa og globalt⁵¹. Det tredje punktet, som denne oppgaven ser som mest avgjørende knytter seg til Oslos sosiale liv, og lovnader om at et slikt satsingsprosjekt vil sikre alle byenes innbyggere et godt og mangfoldig bymiljø. De nye aktørene som etablerer seg i Bjørvika har dermed også et sosialt samfunnsansvar, og det innebærer blant annet at bydelen skal overskride gamle urbane skillelinjer, og by på mangfoldige og inviterende fellesrom. Blant de nye aktørene finnes utbyggere, eiere, planleggingsmyndigheter og politisk ledelse og disse vil bli ytterligere omtalt i neste del av kapittelet.

Bjørvika har alltid vært en viktig arbeidsplass i Oslo, men de siste tiårene har området vært utilgjengelig for store deler av byens befolkning fordi jernbane, motorvei og havnevirksomhet har stått som tydelige barrierer mellom byen og fjorden. Nå viser planene at kommunen vil gjøre området tilgjengelig for alle som bor, besøker og jobber i Oslo, og det er derfor viktig med gode forbindelser fra den etablerte byen og inn i den nye bydelen. Byråden for byutvikling ser det slik: "vi bygger ned en barriere, og åpner for at man kan gå i fem minutter fra indre by for så å plante føttene i fjorden." Han er åpenbart fornøyd med de broløpene som skaper overgangsmuligheter fra Grønland til Bjørvika. Andre er ikke så ensidig positive som Byråden, og en

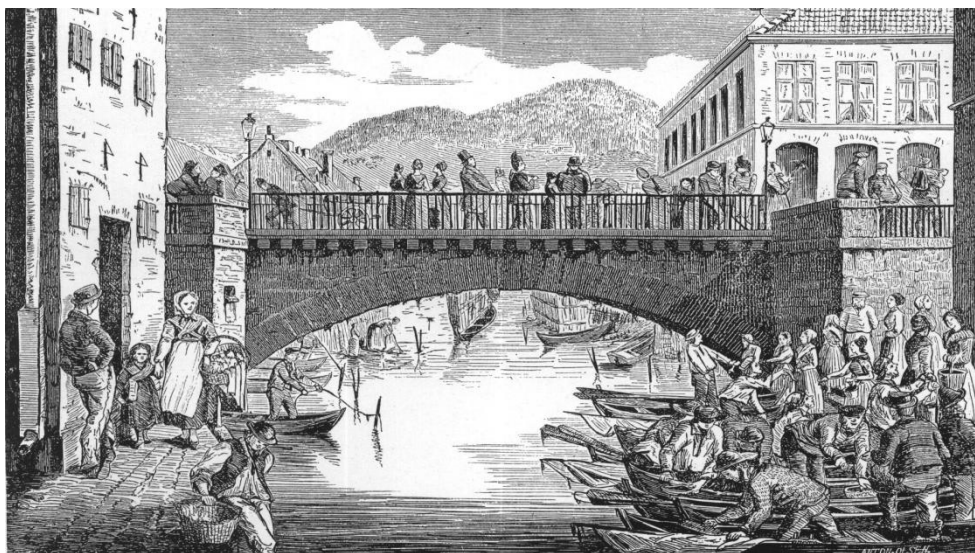
ter/Oslostatistikken/Publikasjoner/Oslo-Speilet/2011-

02/Nesten%20200%20000%20flere%20innbyggere%20i%20Oslo%20i%202030%20enn%20i%20dag.pdf

⁵⁰ Som nevnt i kapittel 1 har inndelingen i Oslo øst og vest vært en del av bybildet i flere århundrer, og særlig fra 1850 har skillet vært markant. Arbeiderklassen samlet seg rundt Akerselva, og både arbeidet og bodde på østkanten av byen. De østre bydelene har fortsatt (2005) landets største dødelighet og høyeste andel fattige, mens bydeler på vestkanten er i den motsatte enden av skalaen med syn på inntekter, utdanningsnivå, bolig og helse: <http://www.ssb.no/ssp/utg/200602/02/> ; <http://www.fafo.no/pub/rapp/20005/sammendrag.htm>

⁵¹ Opprettelsen av selskapet Oslo Teknopol er et tydelig tegn på en slik aktiv imageskapingspolitikk. Selskapet er opprettet av Oslo kommune og Akershus fylkeskommune og skal promotere Osloregionen internasjonalt som nærings- og kunnskapsregion. Viser tydelig tegn på at Floridas teori om de tre T-ene har fått godt forfeste i Oslo.

representant for Ap i bydel Gamle Oslo sier det på denne måten: "Man har fjernet en barriere, motorveien og havna, men man har bygget opp en ny som er enda verre, og helt endelig. De nye høyhusene vil aldri bli fjernet, og er et endelig valg som for alltid vil stå som en barriere for Oslo øst." Han er redd for at fysiske barrierer vil bygge opp mentale barrierer for østkantens befolkning, og at den nye bydelen blir lite brukt på grunn av det. Bydelsutvalget i Gamle Oslo har vært kritiske til ulike deler av Fjordbyplanen, og min informant er spesielt opptatt av at planen ikke behandler de nye strukturenes effekt på omgivelsene: "De tenker ikke byen som helhet, og det kan du se ved at gateløpene fra nord ikke videreføres inn i den nye byen. Gatenettet nord/syd følges ikke opp, og da vil man ikke heller se noe lys i tunnelen for bakenforliggende by. De som tegnet her så ikke byen bak rett og slett" (Representant for bydel Gamle Oslo). PBEs representant hevder at han ikke har tenkt på gateløpene, og kanskje er det er tegn på at mentale barrierer alt eksisterer, også i planleggingsmyndighetenes forståelsesverden?

Illustrasjon 13: W. Bergström:, 1870, Den første brua over Akerselva, Vaterlands bro, skapte nye kommunikasjonsmåter mellom øst og vest i byen/ Oslo Museum

Byens planleggere og politiske ledelse har likefullt tro på at flerfunksjonalitet og mangfold kan bidra til å åpne opp dette området, og tilgjengeliggjøre det for både østkantens og vestkantens befolkning. Flerfunksjonalitet fremheves i flere dokumenter, og tydeliggjøres gjennom Designhåndboka (DHB). Under overskriften "Ambisjoner for utviklingen av Bjørvika-området" kan man lese:

Bydelen skal utvikles med særegen karakter, med god funksjonalitet og estetiske kvaliteter i utearealer, gater og bygninger, området skal gi plass for en stor andel nye boliger i et flerfunksjonelt, levende og attraktivt byområde som også skal romme butikker, kontorer, kultur og rekreative aktiviteter (Oslo Kommune, 2003d).

I bærekraftprogrammet formidles det et ønske om at variasjon i bolig-og næringssammensetningen, mangfoldige kultur-og aktivitetsmuligheter, fokus på flerfunksjonalitet, bærekraft og estetisk kvalitet skal sikre at Bjørvika fylles av en heterogen menneskemasse fra ulike miljøer. Mangfold i ulike former er altså et

gjennomgående tema i de overordnede ambisjonene for prosjektet og skal sikre at hele Oslos befolkning kjenner glede og stolthet over det nye området.

Omtalen av mangfold i overordnede planer

Den første setningen i kommuneplanens visjon for "Oslo fram mot 2025" lyder som følger: "Oslo skal være en åpen og inkluderende hovedstad med rom for mangfold og livsutfoldelse" (2008:28). Videre i denne visjonen fokuseres det på ulike aspekter av det sosiale mangfoldet deriblant ønsket om utligning av sosiale forskjeller innad i byen, at innvandrerbefolkningens kompetanse utnyttes bedre og at man skal legge til rette for at alle innbyggerne får et verdig liv (ibid). Kommunale myndigheter ønsker at Oslo som helhet skal omfavne det sosiale mangfoldet i byen, og etableringen av et nytt sentrumsområde bør også ha målsetning om dette.

Som tidligere nevnt krever begrepet mangfold kontekstualisering for å ha konkret betydning. I Fjordbyplanen er ikke begrepet utdypet, og det vil derfor være rom for misforståelser om hva som legges i begrepet og hva visjonene for mangfold egentlig innebærer. I avsnitt fire står overskriften "Mangfold" og under den kan man lese følgende:

Fjordbyen skal være en arena for alle og bidra til mangfold. Det er forskjellighet og variasjon i hvert delområde som skal skape grunnlag for mangfoldet. Dette krever stor spennvidde i arealbruken, et bredt spekter av servicetilbud og en variert bygningsmasse med ulike krav til standard og forrentning. Gjennom koblinger av funksjoner som utfyller hverandre utløses synergi for brukere og næringsliv (Oslo Kommune/PBE, 2008:8)

Bystyret vektlegger her flerfunksjonalitet og variasjon i arealbruken og servicetilbudene, og gjør dette for å styrke utsiktene for et voksende næringsliv. Fokuset ligger her på det funksjonelle, økonomiske og materielle mangfoldet. Avsnittet illustreres med et bilde av en innvandrerfamilies grønnsaksbutikk, noe som skaper assosiasjoner til et sosialt mangfold, og det er et misforhold mellom tekst og bilde. I tekstens første setning beskrives et ønske om at Fjordbyen skal være for alle, og at Fjordbyen i seg selv skal være med å bidra til mangfold, men hva dette mangfoldet skal bestå i, er ikke spesifisert.

Mangfold i bærekraftprogrammet

Mangfold er videre utdypet i det tredelte bærekraftprogrammet. Som nevnt fokuserer DHB hovedsakelig på det materielle mangfoldet, mens det immaterielle mangfoldet er tydeligst fremhevet i KOP, "Det er av avgjørende betydning at man lykkes med å skape en levende bydel med allsidige arenaer for et variert kulturliv, gode byrom og attraktive møteplasser for de som arbeider, besøker og bor i bydelen" (Oslo kommune, 2003b:7). Disse forventningene formuleres på ulike måter gjennom hele programmet, og "kan virke som selvfølgeligheter og gode ønsker, men det er klart at fravær av nevnte kvaliteter vil være ensbetydende med et mislykket prosjekt" (Oslo kommune, 2003b:17). Flere av informantene fra utbyggerne ser kravet om byliv som problematisk fordi det er et vagt krav, en ambisjon uten konkrete tiltak som er vanskelig å regulere seg fram til gjennom PBL. Representanten fra HAV mener at det er et ikke-operativt begrep på det planleggingsstadiet utviklingsprosjektet

er i dag, men i KOP finner man likevel anbefalinger og retningslinjer knyttet til opparbeidelsen av et mangfoldig byliv, og det fremheves at åpenhet og informasjonsflyt, tilgjengelighet, godt utviklet kulturell infrastruktur, fleksible offentlige rom og bygningstypologier samt en incitamentdrevet finansieringsform for å sikre økonomiske ressurser, er viktig for at mangfoldig byliv skal kunne oppstå (Oslo kommune, 2003b:17).

Selv PBE som har utarbeidet KOP og BU/BI som har i oppgave å følge opp programmene mener at det er vanskelig å sette bestemmelser fra programmet ut i livet. BU/BIs representant sier det slik: "KOPen er ikke så konkret som de to andre programmene, og det blir da vanskelig å få til. Vi kan sette av lokaler, men noen må finansiere det. Det er grenser for hvor mye du kan lempe på utbyggerne, men det er jo en sånn samfunnstanke, hvor stort samfunnsansvar tar grunneierne her?" (Representant for BU/BI). Både HAV og Entra tror at flere aktører, uten at de presiserer hvem, anser KOP som godt nok fulgt opp: "Da Lae og Giske ble enige om å flytte Munch og Deichman hit, så løste de jo store deler av KOP, og det var en enkel sak, gjort med et pennestøk" (Representant for Entra). HAVs representant mener det blir "vanskelig å mobilisere mer oppfinnsomhet for å skape et mangfoldig kulturtilbud ettersom man allerede har satt av mange tomter til store kulturinstitusjoner og bygg med kulturstempel". Bevissthet rundt forskjell på institusjonell kultur og bykultur synes her fraværende, og satsning på bykultur og tiltak som sikrer sosialt mangfold kan av den grunn nedprioriteres, særlig siden oppdraget oppfattes som vanskelig. Representanten til Linstow mener KOP har en "ris bak speilet"-effekt, det vil si at det er en del av prosjektet uten at det er aktuelt til enhver tid. ROM sier seg uenig i dette og uttaler følgende:

Jeg tror det er begrenset hvordan du kan legge til rette for et såkalt KOP i en plan, bydeler kan kanskje ha det, eller kommunene kan ha det, men utbygger har begrenset mulighet til å ha det. Vi er jo private, da i gåseøyne, som står for denne utviklingen, så KOP er ikke et levende dokument for oss, nei. Men MOP er det, for det har vi vært med på å lage selv. Det høres fælt ut at vi ikke har vært med på et KOP, men vi har ikke det! Det er blitt presset på oss, og vi skal liksom applaudere at bystyret har laget det, men utbyggerne er ikke så veldig opptatt av det, man tror kanskje det, men vi er ikke det, for de funksjonene man arbeider for der de er jo offentlige. KOPen er litt bullshit, for å si det rett ut (Representant for ROM)!

Dette utsagnet sier ikke bare noe om KOP, men det viser også noe om hva slags rolle ROM mener at de har i utbyggingen. Representanten for det statseide aksjeselskapet er i intervjuet tydelig på at det er profitt de arbeider for, og at de selv ønsker å legge premissene for hvordan utviklingen skal skje. Dette er et gjennomgående trekk ved quango-medarbeidernes uttalelser. I den neste delen av oppgaven vil jeg diskutere hvordan ulike aktører forholder seg til ønsket om mangfold.

4.3 Ansvarsfordeling mellom sentrale aktører

Som beskrevet i metodekapittelet kan de sentrale aktørene i Bjørvika-prosjektet fordeles i fire grupper; planleggingsmyndighet, politisk ledelse, utbyggere og eiere. Enkelte av disse kategoriene er overlappende, eksempelvis driver flere av grunneierne også med utbygging. BU og BI er dessuten organer som er felles for

utbyggere og eiere, og i den videre analysen vil utbyggere, eiere, og dermed også BU og BI behandles i sammenheng.

Planleggingsmyndighet

Fjordbykontoret ved PBE i Oslo er planleggingsmyndighet i Bjørvika-utviklingen, men Oslo kommunes forhandlingspart i utbyggingsavtalen var Eiendoms- og byfornyelsesetaten (EBY) som har ansvar for å forhandle fram avtaler mellom private aktører og kommunen i de områdene der kommunen besitter eiermakt.

Lovendringen i 1998⁵² gjorde at Havnevesenet fikk enerett på utvikling av tidligere havnearealer og kontroll over kapitalen generert gjennom eiendomsutvikling, og det er derfor Oslo Havn KF som sitter på mest eiermakt i Bjørvika. Oslo kommunes posisjon i forhandlingene om utbyggingsavtalene var derfor svekket i følge EBYs representanter, og dette kan ha resultert i lavere krav til utbyggere og eiere. I etterkant av disse avtalene har EBY hatt liten påvirkning i Bjørvika, og derfor vurderer jeg herfra PBEs ansvarsforhold i den nye bydelen.

PBEs viktigste ansvarsområde er utarbeidelse av styringsdokumenter som regulerings- og detaljplaner, men i Bjørvika har de også hatt ansvar for konkurransen "Byrom i Bjørvika", Bærekraftprogrammet, generell formidling av planene og medvirkningsprosessen. Alle disse elementene er retningsgivende for den politiske behandlingen, og for den allmenne forståelsen av hva som skal utvikles i Bjørvika. Planmyndighetenes rolle har, i overgangen fra det fordistiske systemet til dagens postfordisme endret seg radikalt fordi kommunen selv sjelden står for gjennomføringen av utbyggingsplaner.

Verden over finner man lokale eksempler der byutviklingsprosjekter følger globale trender basert på urbane governanceprinsipper (Bergsli, 2005). I disse tilfellene overlates vanligvis den praktiske gjennomføringen av prosjektet til private utviklere, og de er ofte også initiativtakere til detaljplanleggingen. Planmyndighetene foreslår mål, visjoner og tiltak, som siden kan vedtas av den politiske ledelsen. Deretter er det utbyggerne på vegne av eierne som gjennomfører prosjektet. Eiere og utbyggere er i Bjørvikas tilfelle quangos, og fungerer uavhengig av kommunen.⁵³ Det er altså flere ledd som skal "godkjenne" og gjennomføre valgene og visjonene til PBE. Avstanden mellom planmyndighetens ansvarsområde, og deres mulighet til å følge opp visjonene blir stadig større, og kanskje kan dette ha påvirket PBEs ambisjoner for sosial sammensetning i bydelen.

Planleggingsmyndighetene har i teorien både definisjonsmakt og påvirkningsmuligheter, og kan sies å ha ansvar for en mangfoldsbredde. I den faktiske utviklingsprosessen i Bjørvika har saksgangen etter mitt skjønn gjennomslag av nyliberalt tankegods der kapitalkreftene i markedet har fått en fremtredende rolle. Dette endrer planmyndighetenes funksjon og fratar etaten innflytelse siden markedskreftene likevel omarbeider planene.

Sæter og Ekne Ruud (2005) konkluderer i sin omtale av KOP med å påpeke programmets manglende ivaretagelse av bybefolkningens sosiale og kulturelle behov. De hevder at PBE tidlig i prosjektfasen hadde for lite fokus på hvordan utviklingsprosjektet ville ivareta forbindelsene mellom den nye bydelen og de etablerte

⁵² Jmfør Lov om havner og farvann, kapittel 7. Havnevirksomhet. § 47-49

⁵³ Her omtaler jeg ikke Havnevesenets datterselskap HAV som en del av kommunene, da de er et aksjeselskap.

områdene rundt. Det samme er også påpekt fra annet hold, deriblant bydel Gamle Oslo som føler seg lite ivaretatt i den helhetlige prosessen. Sæter og Ekne Ruud (2005) mener medvirkningsaspektet burde vært grundigere utredet i forkant av reguleringsplanen, men påpeker samtidig at denne tematikken egentlig ligger utenfor PBEs mandat. Mangelen på en slik forutgående prosess kan skape et pseudo-demokrati ved at viktige avgjørelser blir tatt før det offentlige ordskiftet begynner (ibid). De hevder videre at planmyndighetene har arbeidet etter «planer først, reaksjoner etterpå»-prinsippet, og at denne tilnærmingen fratar beboere og andre interessenter muligheter til å påvirke prosjektet (2005: 219). Etter mitt skjønn ble de viktigste avgjørelsene tatt da utbyggingsavtalene ble underskrevet. Det var nemlig da de ulike partenes krav ble definert og akseptert. Planmyndigheter og politisk ledelse er uenig i at medvirkningsmulighetene har vært små og henviser til folkemøter, høringer, og charetten, men PBE vedgår likefullt at deres spillerom er mindre i dag enn i tidligere planleggingsprosesser fordi dette prosjektet er så stort og har flere aktive parter. PBE synes dermed å akseptere sin svekkede innflytelse. Sæter og Ekne Ruud hevder at PBEs myndighet er redusert til det å si nei til andres forslag mer enn å utvikle helhetlige samfunnsgrep. Flere av mine informanter oppfatter faktisk planmyndighetene som et negativt og gammelmodig element i saksgangen, mens andre ser nødvendigheten av å ha et slikt overordnet organ.

I intervjuet med PBE kom det fram at de anser mangfold som et viktig element for å sikre at Bjørvika blir en levende bydel, og at de innenfor PBLs rammer har gjort det de har oppfattet som mulig for å tilrettelegge for et vitalt og sammensatt bysamfunn i Bjørvika. Likevel opplever PBE PBL som et begrensende lovverk, og ser på dagens utvikling med en viss bekymring. Dette forholdet vil jeg komme tilbake til i analysen i kapittel 5.

Politisk ledelse

Oslo kommune er styrt gjennom en parlamentarisk modell der byrådet fungerer som regjering, bystyret som storting, og etatene som statens departementer. Bystyret sitter med den avgjørende stemmen i de fleste saker, og baserer oftest sine avgjørelser på bystyrekomiteenes flertallsinnstillinger. Etatene utarbeider forslag, som for eksempel Fjordbyplanen, på bestilling fra byråd eller bystyret. Forslaget gjennomgår deretter politisk behandling og legges ut for offentlig høring. Til syvende og sist er det opp til den politiske ledelsen, ved byrådet og bystyret, å vedta, forkaste eller omarbeide etatenes forslag. Hvordan den politiske ledelsen vurderer sitt ansvar og bruker sin makt har derfor mye å si for om etatene, i mitt tilfelle PBE, får gjennomslag for sine visjoner. Jeg har intervjuet to representanter fra den politiske ledelsen i Oslo. Den første informanten var og er byråd for byutvikling, og representerer det partiet som har sittet lengst ved makten i Oslo, nemlig Høyre. Den andre var da intervjuet ble gjennomført i opposisjon og leder for Venstres bystyregruppe, i tillegg hadde vedkommende ledervervet i Byutviklingskomiteen⁵⁴. Disse representantene har ulike formeninger om hvordan man best driver byutvikling i Oslo, og særlig tydelig blir forskjellene i omtalen av arbeidet for å sikre sosialt mangfold i Bjørvika.

⁵⁴ I dag er personen også miljøbyråd.

Byråden for byutvikling svarer på mitt spørsmål om realismen i mangfoldsintensjonen for Bjørvika, at de som politisk ledelse har gjort alt som skal til for at det nye Bjørvika fylles av et stort sosialt mangfold:

Altså, jeg er ikke bekymret for det sosiale mangfoldet i det hele tatt. Du glemmer allmenningene og deres muligheter til å tiltrekke seg folk, Oslo S, der alle av praktiske årsaker må oppholde seg fra tid til annen, og at det er lagt opp sterke kommunikasjoner til Tøyen og Grønland, også har du sånne forløpere som KOP som involverer for eksempel Kunsthallen. Her blir det åpne plasser, brede fortau, og ikke en vanlig by, så jeg er faktisk ikke bekymret for det (Byråd for byutvikling).

Byråden er trygg på at han har gjennomført de tiltakene som skal til for å skape en mangfoldig bydel. Han peker på at offentlige arealer og gode kommunikasjonsmuligheter vil sikre tilgang og bruk for hele befolkningen. Han nevner, i likhet med OSU og PBE sammensetningen næring, bolig, rekreasjon og kultur som viktige elementer for å skape mangfold, og byrådets primære ambisjon synes å være å sikre flerfunksjonalitet i området. Han er svært entusiastisk i forhold til den pågående utviklingen i Bjørvika, og fremhever at utbyggingen skjer i tråd med politiske ønsker og at ytterligere tiltak for å sikre sosialt mangfold er unødvendig (Byråd for byutvikling). Det kan virke som om Byråden er mer opptatt av *at* det bygges, enn av hvilke konsekvenser utbyggingen kan ha, og hvem det bygges for. Dette er leder i byutviklingskomiteen uenig i, og han mener både at det er behov for å gjøre mer, og at det er mulig å få til, selv om reguleringsplanen er vedtatt:

Jeg er på dette punktet uenig og av forskjellig oppfatning enn byråden, og det er nok fordi Venstre tenker annerledes enn Høyre. Ja, det er en reguleringsplan, men dette er faktisk en prosess. Avtaleverket er ikke de ti bud og skrevet i stein, og selvfølgelig kan man røre ved biter av avtaleverket uten at alt faller grus. Selvfølgelig kan du det, dette er politikk! Når jeg skal påvirke HAV, så gjør jeg det gjennom havnevesenet og styret i HAV, som er et politisk oppnevnt styre. Så gir vi bestillinger til HAV som de får beskjed om å løse. For eksempel disse studentboligene som HAV var imot inntil de fikk beskjed om å være for, og da gjør de en glimrende jobb. (Leder i byutviklingskomiteen)

Jeg vil hevde at det er problematisk når sentrale aktører uttrykker bekymring for at området blir for homogent når byråden er helt tilfreds med situasjonen, og dermed ikke arbeider for tiltak som kan sikre større variasjon og bredde. Det er likevel naturlig at Høyre-byråden, som parti-ideologisk sett er kritisk til offentlige inngripen i markedet og som har vært med på å bestemme byutviklingsprosessens organisasjonsstruktur, er mindre kritisk enn andre aktører. Både reguleringsplanen og utbyggingsavtalene som muliggjør den styringsformen som er tatt i bruk i Bjørvika, er utarbeidet på bakgrunn av politiske valg og prioriteringer. Flere av mine informanter både på eiersiden og blant kulturaktørene oppfatter i likhet med Sæter og Ekne Ruud at den politiske ledelsen har et lite bevisst forhold til sin bruk av entreprenørstrategier og governancepolitikk, og at dette kan hemme arbeidet for sosialt mangfold.

Eiere og utbyggere

Oslo kommune har som nevnt ikke noen direkte Eiermakt i Bjørvikas grunnareal. Størstedelen av arealene i Bjørvika har vært i Oslo Havn og NSBs eierskap, og ble gjennom utbyggingsavtalene overført til ovennevnte

nyetablerte eiendomsselskaper. På denne måten kan det kommunale foretaket Oslo Havn, gjennom datterselskapet HAV, drive eiendomsutvikling på markedsøkonomiske premisser så og si uavhengig av kommunen.⁵⁵ HAVs oppgave blir dermed å søke økonomisk profitt som i praksis innebærer å selge eiendommene til høystbydende. De har blant annet solgt Sørenga-utstikkeren til et konglomerat av utbyggere for nærmere 900 millioner kroner. OSU skal i motsetning til HAV, utvikle, bygge, selge og til dels drifte sine bebygde tomter og må derfor gjøre byggene og deres omgivelser attraktive for potensielle kjøpere. OSU har en komplisert eierstruktur⁵⁶ og må i større grad forhandle seg fram til en felles bedriftsstrategi. Entras representant, som står friere til å uttale seg enn for eksempel Linstow som skal selge sine bygg, hevder at det er en viss forskjell på de som skal drifte nybyggene selv og på de som skal selge dem videre.⁵⁷ Den siste gruppen må "optimalisere utbyggingen slik at de kan ta ut verdien som har oppstått og gi den til aksjeeierne, eventuelt til fondseierne" (Representant for Entra). Informanten fra Entra framstår i denne sammenheng som mindre opptatt av salg og økonomisk vinning enn sine samarbeidspartnere. Han mener at denne problematikken er en konsekvens av at det offentlige har trukket seg ut og overlatt kontrollen i byutviklingssaker til markedsstyrte bedrifter. Likevel hevder også han at dette skillet ikke påvirker den samlede strategien til OSU, altså at ulike interesser innad ikke påvirker hvordan de følger opp de overordnede intensjonene. Dette kan bety at de to offentlig eide bedriftene Rom Eiendom og Entra Eiendom i dette tilfellet opererer som nettopp markedsstyrte bedrifter, på lik linje med sin private samarbeidspartner.

HAV er ikke selv byggherre, men representanten fremhever at de må gjøre tomtene attraktive for eventuelle kjøpere, noe som kan gå på bekostning av fokus på sosiale samfunnsoppgaver:

HAV skal tjene mest mulig penger. Men vi skal gjøre det ved å gjøre en god jobb, ikke bare i forhold til eiendomsmarkedet, men også for Oslo Havns og de politiske forventningene knyttet til Bjørvika. Vi skal levere i forhold til de eksisterende estimatene for hva som skal utvikles, altså at det skal skje en åpning av sentrum østover og at det skal skje en oppgradering av Oslo øst samtidig som Bjørvika skal ha en nybyggerkarakter. [...] Vi har ingen makt ovenfor tomtekjøperne, men vi forsøker å legge inn føringer, men hvis det destabiliserer det økonomiske bildet for mye blir det vanskelig å få gjennom. [...] Det er ikke noe tvil om at det er så dyrt å bygge her at med mindre noen gjør noen politiske grep, så er det bare folk med penger som har muligheten til å kjøpe seg inn her (Representant for HAV).

HAV balanserer mellom kravene til teknisk kvalitetsmessig utførelse, oppfølging av intensjonene fra Bærekraftprogrammet og hva tomteutviklerne tenker at de har rett til. De må finne villige utbyggere, og føler det er begrenset hva slags krav de kan legge inn i salgsavtalene. HAVs representant ser nødvendigheten av mange former for mangfold i Bjørvika og forventer at målet om sosialt mangfold vil kunne sikre bærekraft og økonomisk vekst (Representant for HAV). Likevel ser hun dette som et mål uten klare midler og vet ikke hvordan man skal oppnå dette i en situasjon der markedet styrer. Det er eierne i det politisk oppnevnte styret i

⁵⁵ Havnestyret er politisk oppnevnt, men bystyret kan ikke overstyre Oslo Havn KF.

⁵⁶ Se under Governance og eierstruktur på side 39.

⁵⁷ Linstow og Rom skal selge, mens Entra skal drifte byggene selv

Oslo Havn som legger premissene for hvordan datterselskapet skal arbeide, og HAV vil løse eventuelle oppdrag knyttet til opparbeidelsen av sosialt mangfold dersom Havnestyret gir dette prioritet. Hverken oppdragene selv eller løsningen av dem er del av det offentlige ordskiftet. I praksis kommuniseres mange av oppdragene gjennom uformell kontakt mellom quangosene og det politiske miljøet. Problemet med en slik ordning er at det går på tvers av demokratiske idealer om medvirkning og åpenhet, og at slik lobbyvirksomhet kan få konsekvenser som ikke gavner samfunnet som helhet, eller i mitt tilfelle, kan hindre etablering av sosialt mangfold i den nye bydelen. Men, slik forholdene er i dag fungerer kanskje denne ordningen som et positivt tilskudd i arbeidet for større sosialt mangfold, fordi viktige aktører i disse prosessene uttaler at de ønsker større fokus på tematikken. Havnestyrelederen er en av disse aktørene og mener selv at slike uoffisielle kanaler er et gode, da det gir handlingsrom for å arbeide fram flere samfunnsnyttige løsninger enn det som er nedfelt i reguleringsplanen. Han mener også at det er positivt for den nye bydelen at Oslo Havn KF driver utvikling gjennom aksjeselskapet HAV, og at de har ansatt profesjonelle og profittorienterte planleggere som kan sikre en stabil og effektiv gjennomføring. HAV er den største tomteeieren i Bjørvika og er den aktøren som sitter på flest virkemidler og mest kapital. Styrelederen i Havnevesenet vedgår at HAV, gjennom Oslo Havn er den instansen som mest effektivt kan arbeide for sosialt mangfold i Bjørvika, og at de har et viktig ansvar for å opprettholde fokus på dette innad og blant de andre aktørene. Gjennom intervjuprosessen og analysen finner jeg at HAV og deres eier har større bevissthet rundt sin rolle som samfunnsutvikler, enn hva OSU og deres eiere uttrykker. Sosialt mangfold er likevel ikke noe HAV, ifølge representanten derfra arbeider aktivt for på dette tidspunktet i planprosessen.

Bjørvika Utvikling (BU) har ansvar for å informere allmennheten om hva som foregår i Bjørvika, men innrømmer selv at dette er en vanskelig jobb. Flere sentrale aktører opplever at informasjonsarbeidet er for lavt prioritert. Kanskje viser dette at de felleseide selskapene BU og BI bør komme tydeligere på banen og minne sine eiere på de overordnede målene? BU omtaler seg selv som "et organ som står i midten, og som skal ta opp tematikken, påvirke, og sette dette [sosialt mangfold] på dagsorden, men det er langt fram, og vi har ingenting å tilby for øyeblikket. Vi er ikke på et slikt planleggingsnivå nå, men det er klart det er spennende om vi får det til" (Representant for BU/BI).

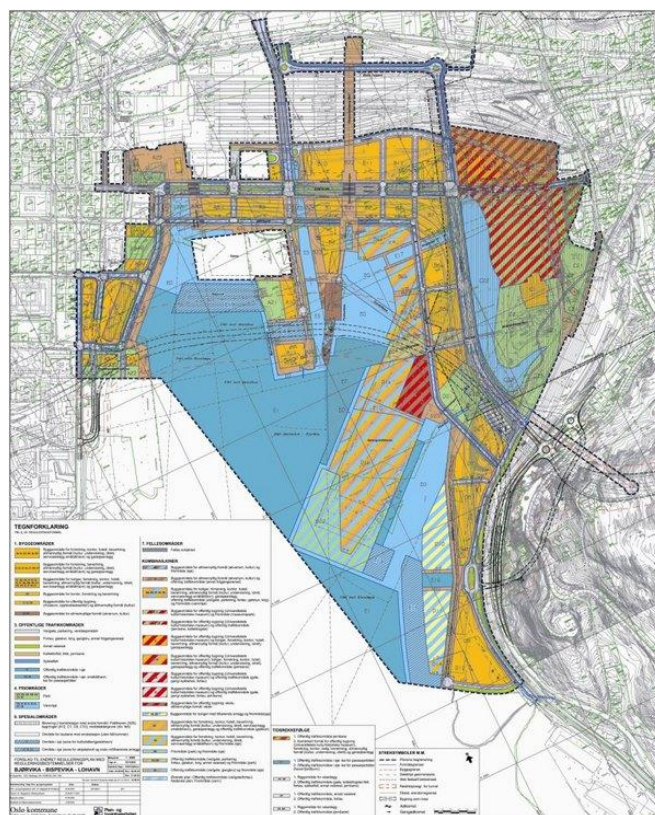
BI skal utvikle bydelens offentlige rom, og dette arbeidet gjennomføres i takt med resten av utviklingsprosessen. Eierne er avhengige av å selge sine tomter og bygg, da det er kapital fra disse salgene som finansierer de offentlige rommene. Dette ligger som en del av utbyggingens avtaleverk, og er et viktig argument for eierne når de konfronteres med at området har for høy utnyttelsesgrad. Dersom det blir færre kvadratmeter blir det samtidig mindre penger til opparbeidelsen av gode offentlige rom i bydelen. BI skal også sørge for at Bærekraftprogrammet følges opp og at man får en levende by med mangfoldig kulturliv og en variert befolkningssammensetning. Foreløpig ser de med bekymring på utviklingen som finner sted, men håper at deres

eiere skal finne løsninger som på lang sikt kan sikre at livet i Bjørvika ikke bare består av "blazere"⁵⁸ (Representant for BU/BI). BI ser seg selv som ansvarlig for å holde fokus på de samfunnsnyttige oppgavene som er lite økonomisk lønnsomme, men fastslår at de har en mer nedskalert rolle enn de var tiltenkt, og at de har mindre påvirkningskraft enn de ønsker (Representant for BU/BI). BIs rolle vil omtales ytterligere i behandlingen av allmeningsstrukturen i neste kapittel.

4.4 Sammendrag

Mangfold står som et klart mål for utviklingen av Bjørvika, men beskrives kun summarisk, og oftest som del av de overordnede visjonene som i kommuneplanen fra 2008 og Fjordbyplanen fra samme år. DHB konkretiserer mangfoldsaspektet noe mer, men da hovedsakelig som materielle grep som kan sikre flerfunksjonalitet. I KOP legges det også vekt på et immaterielt mangfold i form av bykultur og variert sosialt liv, men denne dimensjonen synes i praksis nedprioritert i forhold til arbeidet med den institusjonaliserte kulturen. Jane Jacobs (2004:829) hevder at en slik unnfallenhet er en vanlig forteelse, og at man skal være seg bevisst dette grepet i byplanleggingens retorikk. Jeg har begynt besvarelsen av forskningsspørsmål nummer 1 i dette kapittelet, men hvordan governancestyring praktisk påvirker arbeidet for mangfold vil diskuteres videre i kapittel 5. Utbyggere, eiere, politisk ledelse og planmyndigheter representerer aktører som har mulighet til å sikre at Bjørvika framstår som tilgjengelig og attraktiv for hele hovedstadens befolkning, men ingen av disse grupperingene påtar seg i dag dette ansvaret. Kanskje er governancestyringens konsekvens ansvarsfraskrivelse?

I kapittel 4 har jeg lagt grunnlaget for den videre besvarelsen av mine forskningsspørsmål, og i de neste kapitlene vil jeg diskutere kildematerialet opp mot det allerede presenterte teoretiske grunnlaget.

Illustrasjon 14: Reguleringskart/PBE http://www.prosjekt-fjordbyen.oslo.kommune.no/planer_og_dokumenter/

⁵⁸ Dette forstår jeg som dresskledde mennesker som arbeider i næringslivet, og som kjenner mer tilhørighet til vestkanten av byen enn til østkanten.

5.0 Mangfoldsbegrepets mangfoldighet

Som beskrevet innledningsvis er mangfoldsbegrepet flertydig, og derfor lite presist. De verdier og det innhold begrepet tillegges er avgjørende for hvor høyt dette aspektet ved en utbygging prioriteres. Aktørene i Bjørvika-prosjektet er enige om at området bør fungere som en utvidelse av sentrum der alle deler av befolkningen vil ønske å oppholde seg. Oslo har Norges mest heterogene befolkningsmasse, og det betyr at Bjørvika får et stort sosialt mangfold dersom man oppnår målet. PBEs representant ønsker "å få hele byen inn på et sted", og en slik strategi kan sees som en motsetning til modernistenes sonedelingsprinsipp, da man i dag går inn for bred funksjonsblanding. "For oss innebærer mangfoldsbegrepet fire ting, bolig, næring, kultur og rekreasjon, det er dette vi tror en [sosialt]⁵⁹ mangfoldig bydel består av." sier PBEs representant. Min videre analyse av aktørene og mangfoldsbegrepets rolle og innhold følger denne inndelingen.

Jane Jacobs mente at grunnlaget for det urbane mangfoldet lå i miksen av funksjonelle soner, som i sin tur kunne skape et variert sosialt liv i byen (Jacobs 1964: 107). Mange av bydelens sentrale aktører oppfatter at fleksibilitet, forstått som endringsmuligheter, og flerfunksjonalitet, forstått som ulike anvendelsesmåter, er viktig for å oppnå sosialt mangfold over tid, og hevder at det viktigste arbeidet for sosialt mangfold ligger i den materielle utformingen. Materiell flerfunksjonalitet og fleksibilitet er derfor viktige underliggende elementer i alle mangfoldskategoriene. Innledningsvis i dette kapittelet vil det tydeligste strukturelle grepet i Bjørvika omtales, det vil si allmenningene. Her vil jeg beskrive hvordan jeg forstår bruken av bydelens offentlige rom og hvorfor disse er viktige faktorer for å sikre allmenn tilgang til området. Deretter tar jeg for meg det PBE anser som de viktigste verktøyene for å skape sosialt mangfold, nemlig næring, kultur, rekreasjon og bolig. Jeg skal vurdere hvordan ulike aktører anvender de fire kategoriene og hvordan utbyggingens organisering påvirker deres prioriteringer. Det innebærer at dette kapittelet i all hovedsak tar for seg det andre forskningsspørsmålet, men del 1 vil også bli diskutert videre i oppgaven. Der kapittel 4 var preget av beskrivelse, vil denne delen av analysen ta grundig for seg det empiriske intervjumaterialet.

5.1 Allmenningene og bydelens offentlige rom

Hovedgrepet i den fysiske utformingen av Bjørvika er etableringen av syv gjennomskjærende allmenninger. Konseptet allmenning finner man i Norge allerede i middelalderen, og det beskriver et område som er tilgjengelig for alle mennesker (Skjold Lexau, 2003: 27), og har likhetstrekk med det vi i dag omtaler som offentlig rom.

I diskusjonen av hva et offentlig rom er, ser man ofte det offentlige som en motsetning til det private, men denne inndelingen kan som tidligere nevnt være noe begrensende. For det første gjør allemannsretten i

⁵⁹ Det fremkom tydelig av intervjuet at det her var snakk om sosialt mangfold.

Norge at vi ikke alltid kan skille mellom det statlige og det som er privateid.⁶⁰ For det andre kan kravet om allmenn tilgjengelighet gjøre at tiltak for at rommet skal oppleves som *både* fysisk og mentalt tilgjengelig tas for lett på. Forskeren Fran Tonkiss (2005:66) hevder at det privateide rommet i stor grad påvirker mulighetene for at det offentlige rommet skal oppfattes som tilgjengelig. Hun definerer derfor tre former for offentlig rom, som alle har ulike "oppgaver" i samfunnet, og inkluderer da rom som vi normalt omtaler som private.⁶¹ Tonkiss (ibid) skiller mellom offentlige gaterom, offentlige plasser og forsamlingssteder.⁶² Sistnevnte kan være et privateid rom, men det har en offentlig karakter, og alle disse formene for offentlig rom vil man finne i tilknytning til allmeningsstrukturen i Bjørvika. Anthony Vidler (2001) har beskrevet en liknende romlig funksjonsdeling slik: "gatene er sted for interaksjon, for møter mellom fremmede, og et sted der de kan vise hverandre støtte. Plassen er et sted å samles, og butikken på hjørnet er stedet for å kommunisere og utveksle informasjon." Små og store plassformasjoner kan altså fungere som demokratiske arenaer der man kan demonstrere egne eller felles ytringer, og som i gaterommene, har alle mennesker de samme rettighetene og pliktene. Gatenettet kan fungere både som samlingssteder og som forflytningsrom, men har ikke som primæroppgave å skape tilhørighet eller sosial kontakt. I gaterommet blir vi heller oppmerksomme på byens sosiale mangfold og det kan fungere som en arena der man opptre med aksept for det fremmede og for forskjellighet. Dette er den gjeldende logikken i byens gatenett, og i så måte kan gater sies å være demokratiske i sin karakter, selv om det kan fremkomme eksempler på forskjellsbehandling og eksklusjon som rokker ved en slik påstand.

Forsamlingshuset, kafeen, nærbutikken og biblioteket er eksempler på steder som innbyr til sosial utveksling. Selv om stedene kan være eid av private, oppfattes de som en del av det offentlige rom, og kan fungere som det Oldenburg(1999) beskriver som "tredjesteder." Slike steder kan være viktige i etableringen av mangfoldige byrom fordi det som foregår der påvirker hvem som trekker til et område. Denne tredelte definisjonen av offentlig rom har likhetstrekk med det KOP omtaler som kulturell infrastruktur⁶³. KOP beskriver kulturell infrastruktur som avgjørende for at en bydel skal kunne gi innbyggerne en følelse av stedstilhørighet (Oslo kommune, 2003b:11).

Allmenningenes utforming og rolle i byen

Bruken av allmeningsbegrepet må sees som et bevisst valg for å underbygge den nye bydelens mål om å bli et inkluderende og mangfoldig sentrumsområde. Som i middelalderen er Bjørvikas allmenninger forbindelseslinjer mellom sjøen og bebyggelsen innenfor, og de skal fungere som strukturerende elementer i området (Oslo

⁶⁰ Allemannsretten: <http://www.miljostatus.no/Tema/Friluftsliv/Allemannsretten/>

⁶¹ Se også Vidler 2001: 4-6

⁶² Plasser = the square som kan være alt fra små lokale parker til store monumentale festplasser.

⁶³ Kulturell infrastruktur er et vidt begrep som i denne sammenhengen er definert til å omfatte blant annet møteplasser og offentlige rom som kafeer, puber, butikker, teatre, kinoer, musikksteder, velværesentra, gallerier, konferansesentra, arenaer for ny teknologi, museer og generelt lokaler og spillerom for alle former for kulturuttrykk og kunst.

kommune, 2008:11). Der de gamle allmenningene var funksjonelt, juridisk og brannteknisk begrunnet (Skjold Lexau, 2003), ser man heller arkitektoniske, estetiske og ikke minst sosiale argumenter knyttet til Bjørvikas nyetablerte varianter.

Utformingen av allmenningene var mål for byromskonkurransen som ble vunnet av Gehl Architects og LPO Arkitekter med konseptet "Nyt byliv." I de syv byromsprogrammene som er utarbeidet i denne sammenheng beskrives hver av allmenningenes utfordringer, muligheter og herlighetsverdier.⁶⁴ Allmenningene blir de viktigste kontaktflatene mot den omliggende byen, og det er en tydelig ambisjon at folk skal bruke allmenningene både for å komme seg til fjorden og for å oppdage nye deler av byen. Bjørvikas sentrale plassering gir området potensial til å bli et fellesareal som åpner for interaksjon på tvers av byens ulike grupperinger og sosiale lag. BI arbeider kontinuerlig med allmenningene, og åpnet i sommer det som av mange ansees som det viktigste elementet i strukturen, nemlig gangbroen over jernbanelinjene. Den utgjør første del av Stasjonsallmenningen og er foreløpig eneste planlagte gangforbindelsen mellom Bjørvika og Oslo øst og nord. Gehl Architects har ved to anledninger vært kritiske til BIs gjennomføring av prosjektet.⁶⁵ De mener at BI i for liten grad har søkt å skape aktivitet i kantene av allmenningen.⁶⁶ De ser dette som lite heldig for det sosiale mangfoldet i bydelen, da Stasjonsallmenningen som nevnt er den viktigste passasjen over til de flerkulturelle sentrumsområdene på Grønland og i Gamlebyen. Lyn H. Lofland (1998) beskriver sentrale byområders potensial til å bli demokratiske fellesarealer, og Susan Fainstein (2000:471) og Marion Iris Young (1990) påpeker betydningen av overganger mellom ulike bydeler for at dette skal oppstå. Young presiserer at ikke alle bydeler skal være urbane mikrokosmos, men at glidende overganger mellom forskjelligartede områder kan sikre nærvær av forskjeller og dermed sosialt mangfold. Den vestlige overgangen til Bjørvika fungerer på denne måten, men på østsiden ligger jernbanelinjene som en sperre mellom den nye og den gamle bebyggelsen. Dersom man ikke finner løsninger på dette risikerer man at beboerne fra østkanten som må passere større fysiske barrierer, også vil oppleve mentale barrierer, og dermed ikke tar området i bruk. Mooney (1999: 65) beskriver at slike steder kan bli "sosialt og politiske marginaliserte steder, som oppleves som relasjonelt svært langt fra resten av byen og dens viktigste aktiviteter."

Optimalt sett vil det i tilknytning til allmenningene etableres private rom som kafeer, restauranter, klubbhus, butikker og så videre, som oppfattes som offentlige rom og som del av allmenningsstrukturen. Det er stor entusiasme for allmenningskonseptet blant alle aktører, men flere av mine informanter uttrykker likevel bekymring over det de oppfatter som en noe rigid estetisk fundert utforming. Dette vil bli diskutert nærmere i kapittel 6.

⁶⁴ Herlighetsverdier er Gehls begrep for positive stedsqualiteter som man ønsker å fremheve

⁶⁵ Uttalt av representant for Gehl Architects på konferanse om byrommene i Bjørvika, (26.09.11). Også Jan Gehl selv uttrykte misnøye med Barcode på møte på DogA, 19. mai 2011.

⁶⁶ Byromsprogrammet for Stasjonsallmenningen er delt i fire hvorav byrommets kant er en av delene. for nærmerer ettersyn se: <http://www.prosjektfjordbyen.oslo.kommune.no/getfile.php/fjordbykontoret%20%28FJORDBYEN%29/Internett%20%28FJORDBYEN%29/Bilder/Byrom%20i%20Bjørvika/stasjonsallm.pdf>

Mangfoldsbegrepets påvirkning på byen og byplanlegging har som nevnt vært et viktig tema hos flere teoretikere de siste årene.⁶⁷ Loretta Lees (2003) har diskutert hvordan begrepets ambivalens og fortolkningselastisitet gjør det vanskelig å arbeide for, og definerer i sin artikkel om Portland, Maine fire ulike former for mangfold som kommer til syne i utviklingen der; økonomisk, kulturelt, romlig og funksjonelt mangfold. Funksjonelt mangfold er viktig i Bjørvika, og er beskrevet her i punkt 5.1, men gjennom mine undersøkelser av bydelen er det andre former for mangfold som er mer fremtredende enn formene nevnt av Lees, nemlig næringsmangfold, mangfold i bolig og befolkningssammensetning, mangfold i kulturtilbud og i rekreasjonsmuligheter. Dette er også de elementene PBE trekker fram som vesentlige for å skape en sosialt mangfoldig by. Disse kategoriene er strukturerende for resten av kapittelet siden de muliggjør innblikk i de sentrale aktørenes forhold til mangfoldsbegrepet og hva det innholdsmessig omfatter for dem. Samtidig belyses hvordan styringsformen påvirker aktørenes prioriteringer av de ulike formene for mangfold.

5.2 Næringsmangfold

I journalist og byteoretiker Jane Jacobs bok "The Death and Life of Great American Cities" fra 1962 er nærings sammensetningen i byen et viktig poeng: "Kommersielt mangfold er i seg selv svært viktig for byene, sosialt så vel som økonomisk. Det mangfoldet jeg har fokusert på i del 1 av denne boken [sosialt mangfold], er direkte eller indirekte avhengig av tilstedeværelsen av variert, praktisk og mangfoldig bynæring"(1962: 148). Hun hevder at bylivet i det offentlige rom, i stor grad avhenger av det kommersielle livet som foregår innenfor fasadene. Hva slags næring som etablerer seg i et område får i følge Jacobs store konsekvenser for hvem som oppholder seg der. Jeg vil hevde at dette synspunktet fortsatt er gjeldende, selv om dagens byer og deres næringsstruktur skiller seg tydelig fra 1960-tallets. I hele verden anvendes entreprenørstrategier som gjør byer stadig likere hverandre mens transnasjonale butikk- og næringslivskonserner preger våre konsumvaner. Dette er med på å svekke mangfoldet i det kommersielle tilbudet, og det kan være vanskelig å bevare en slik variert næring som Jacobs fremhever som viktig for å skape en sosialt mangfoldig by. I denne oppgaven omtales hovedsakelig den næringen som foregår i førsteetasjene, eller "bygulvet" som OSU kaller det, da det er bakkeplanet som har mest å si for om området oppfattes som attraktivt og tilgjengelig av brukerne.

Etterspørselstyrt nærings satsning

Nærings sammensetningen i en bydel er viktig for profileringen av området, og i intervjuer med utbyggere og tomteiere kommer det tydelig fram at næringsutviklingen i Bjørvika er markedsstyrt og følger bedriftsøkonomiske prinsipper. Det er etterspørselen som avgjør hva slags tilbud som etablerer seg i området (Representant for OSU) og det betyr at brukerne i teorien har makt til å påvirke hva slags næring førsteetasjene fylles av:

⁶⁷ Eksempler på teoretikere som de siste årene har diskutert mangfold: Lees, 2003; Talen, 2006; Wessel, 2009; Fainstein 2005; Amin 2002

Altså, vi som utbyggere har påvirkningsmuligheter, men det står og faller på de som tar over bydelen, nemlig brukerne. For eksempel, når Rune Bjerke og 4000 ansatte flytter hit så ligger det et ansvar på han, hva de vil ha rundt seg, og hvordan han vil stimulere til slik aktivitet. Det kan bli et monokulturelt område der man jobber fra åtte til fire og har skjorterens, og kaffebarer og treningsstudio i kjelleren, men hver enkelt kan påvirke slik at det ikke blir monokulturelt, men flerkulturelt. Det er klart; i begynnelsen vil det være revisorer, men så har det kommet flere og flere. Og nå har det kommet en stor bank. (Representant for Linstow)

Linstow overfører her mye ansvar til den enkelte brukeren og bedriftene som etablerer seg. Alle i OSU er opptatt av å få etablert "den gode miksen" av virksomheter, men på hvilket grunnlag er det sammensetningen fastsettes? En av representantene for utbyggerne forklarer det slik:

Det er jo ikke sånn som i middelalderen at man kan sette sammen alle laugene, slik at det kommer en smed og en baker, men det vil sikkert komme flere bedrifter når de store bedriftene har etablert seg. Vi kan ha ønskelister og preferanser, men det er nå sånn at dette er markedsstyrt, og at det er leietakerne som bestemmer, og vi skal gjøre det så attraktivt som mulig for våre leietakere (Representant for Linstow).

Mitt oppfølgingsspørsmål var da om selgerne deres oppsøker litt ulike miljøer for å tiltrekke seg variasjon til næringslokalene, til dette svarte han: "nei, altså mekanismen er jo sånn at næringsmeglerne går gjennom sine vante kanaler, men beslutningen tas jo i enden, hos brukeren" (Representant for Linstow). Han fremhever at alle store bedriftsetableringer skaper behov for "providerbedrifter som frisør, kaffeselgere og teknisk service".

Etter mitt skjønn viser disse uttalelsene at tanker om en regulering av næringsvirksomheten er temmelig fraværende fra OSUs side, og at bedriftene som etablerer seg i Bjørvikas nedre etasjer skal "serve and provide" for de som arbeider i kontorene og de som bor i området; en gruppe som alle informantene anser som særdeles ressurssterk og homogen.

Også planleggingsmyndighetene i Oslo og den politiske ledelsen bekrefter at det er etterspørselen som styrer det kommende næringsmangfoldet i Bjørvika. Byråden er opptatt av sine manglende muligheter for å styre dette punktet, og peker på at politikerne ikke besitter noen verktøy for å drive med konkurransevridding:

Vi må holde oss til reguleringsbestemmelsene, og det er ikke mulig å finne studentbolig i reguleringsbestemmelsene. Vi kan ikke bare si at her skal det ligge en Rimi-butikk, eller her skal det bare være Rema 1000. Det er begrensninger for hva det er mulig å regulere gjennom lovgiving. Det er ikke enkeltinstitusjonene vi er opptatt av (Byråd for byutvikling).

Her stemmer også planleggerne i, og fremhever PBLs manglende myndighet til å regulere inn kunsthåndverkere og en hyggelig tyrkisk fruktbutikk i et utviklingsområde, dersom det skulle være ønskelig. Samtidig sier de at dette kanskje er beklagelig, og at de til tider skulle ønske at det var de som skrudde sammen næringsmiksen (Representant for PBE). Siden verken byens politikere eller byråkrater kan detaljregulere næringstilbudene, velger de å ha åpne reguleringsbestemmelser slik at nye initiativer ikke blir stoppet dersom det fremkommer alternative ønsker for et bygg eller et lokale. Reguleringsplanen legger grunnlaget for den generelle

utformingen, med for eksempel byggehøyder, gateløp, kvartalsstruktur, utbyggingsareal og utforming av førsteetasjene, men kan ikke definere hva som skal foregå innenfor fasadene. PBE håper at fleksibilitet i reguleringsplanen skal sikre valgfrihet:

Når vi nå omregulerer et nytt område, så sørger vi for at det innebefatter flere forskjellige formål, sånn at hvis det kommer en byggesøknad så må ikke vi si nei til forretninger i boligstrøk for da ligger det i reguleringen at området kan brukes til bolig, forretning, bevertning, skole, hotell eller parkering.

Representanten til PBE håper dette vil bidra til sosialt mangfold, men jeg vil hevde at denne strategien også har en bakside som kan true mangfoldet; åpne reguleringsbestemmelser kan gjøre det vanskelig for PBE å stoppe etableringer som går på tvers av intensjonen om variert næringssammensetning og et sosialt mangfold. Kanskje kunne mer restriktive reguleringsplaner likevel vært mer effektivt og ivaretagende for oppfyllelse av kommunens mangfoldsambisjoner?

Målgruppestyrt næringsmiks

OSU og deres eiere hevder at de ikke har en spesifikk brukergruppe i hodet når de selger inn sine lokaler, men dette sier HAVs representant seg uenig i: "All byutvikling har vært sånn at de som bygger vet hvem de[selv] er og de vet hvem de bygger for. De bygger for folk som trenger xyz, og dette er bygget for et marked og ikke en hel befolkning." HAV mener altså at næringsmiksen planlegges med en visjon om hvem man ønsker som brukere. Byteoretiker Loretta Lees (2003) hevder at sammensetningen av kommersielle bedrifter i nye byutviklingsprosjekter blir skreddersydd for å tilfredsstille pengesterke grupper. Dette indikeres i Bjørvika i det snart ferdigstilte Operakvarteret som skal utvikles med "spektakulære boliger, og kontorlokaler i verdensklasse". Bedriftene som foreløpig har etablert seg her er konsulent, bank- og finansvirksomheter. Når det blir snakk om bruken av førsteetasjene er alle eierne i OSU opptatt av at dette bestemmes av områdets brukere, men i et nybyggerområde som Bjørvika må det naturligvis først etableres noen tilbud før det kommer etterspørsel. Den næringen som først etablerer seg er med på å avgjøre bydelens fremtidige tiltrekningskraft og hvem som vil føle tilhørighet til området. Bjørvikas foreløpige næringsmiks ser ut til å tilfredsstille den gruppen Richard Florida (2005) omtaler som de kreative profesjonelle, det vil for eksempel si jurister, økonomer og konsulenter, altså økonomisk sterke kunder. Den superkreative kjerne av kunstnere, forskere og designere som Florida definerer som nødvendige i den kreative byen (ibid), er mindre tydelig som målgruppe. Brukergrupper med dårligere betalingsevne fra for eksempel arbeider- eller serviceklassen oppfatter jeg ut fra intervjuene som lavt prioritert. Muligens kan denne gruppen selv oppfatte sin tilstedeværelse som upassende og av den grunn unngå området. Dette kan i sin tur gjøre at Bjørvika ikke vil fungere som et nytt sentrumsområde, men at det tvert i mot blir en bydel med høy "blazer"-faktor. Utbyggerne synes å ha en klar forståelse av hvem de utvikler næringsmiksen for, og jeg mener det kan være vanskelig å skape en ny sentrumsbydel når næringssammensetningen hovedsakelig er tilpasset de som jobber og bor i området.

Innspill for å skape næringsmangfold

Enkelte aktører har kommet med forslag til hvordan man kan sikre både større næringsmangfold og større kulturelt mangfold, og dermed kanskje også et større sosialt mangfold. De hevder imidlertid at man må endre premissene for den konkurransedrevne næringspolitikken for å få dette til. Det innebærer at økonomisk vekst ikke kan stå som viktigste kriterium for utbyggere og eiere i Bjørvika. Siden aktiviteten på bakkeplan i særlig grad påvirker aktiviteten i det offentlige rom på utsiden, kan en endring av bruksmulighetene i førsteetasjene ha stor betydning for et sosialt mangfold. Flere aktører har fremmet forslag om å leie ut mindre attraktive lokaler i de nederste etasjene til grupper med lavere betalingsevne: "Man kan vurdere om man skal leie ut de dårlige lokalene i bunn til en billigere penge, eventuelt helt gratis i noen år, mot at de som leier oppover i bygget betaler mer for nettopp å skape et spennende miljø" (Representant for Entra). Andre hevder at dette allerede pågår, og at det ikke er rom for ytterligere avslag på prisen, da det vil innebære tap av inntekt for eierne. OSU hevder at mulighetene for å åpne for slike tap er små, og viser til utbyggingsavtalens stramme regi. Spørsmålet er likevel om OSU vil gå med tap, eller om de kun vil tape inntjening? Representanten for BU/BI mener at dette hovedsakelig er et spørsmål om hvem som skal ta regninga, og uttaler: "her er det jo prinsippet om høystbydende som gjelder. Problemet er altså ikke mangel på førsteetasjer, men heller at ingen ønsker å tape penger på dem."

Lederen i Havnestyret mener at en løsning kunne være at havna som har tjent mye penger på salg av tomter til privat næringsliv⁶⁸ kunne holde tilbake deler av eiendommene, og for eksempel definere at de kun skal selge fra 2. etasje og opp. Han foreslo at bruken av en del arealer på bakkeplanet kunne styres av en uavhengig stiftelse som sikrer at virksomheter med liten betalingsevne kan etableres i området. På denne måten kan gateplanet som byens øvrige befolkning i hovedsak forholder seg til bli mer variert, og dermed appellere til flere. Forslaget er etter min oppfatning både ansvarlig og realiserbart og bør vurderes som et alternativ, selv om representantene fra EBY var skeptiske. De mener at dette bare ville gi mer makt til den allerede mektige Havnestyrelederen, og ser det som lite sannsynlig at forslaget ville bli gjennomført (Representant for EBY).

OSU og deres eiere er opptatt av at man ikke skal dømme hele Bjørvika-prosjektet når bare 10 % er bygget, men innrømmer samtidig at de er for dårlige til å tenke på tiltak som kan sikre større sosialt mangfold i bydelen: "vi er kanskje ikke så bevisst det mangfoldet du snakker om [sosialt mangfold], men på forretningene og miksen av dem er vi veldig bevisst, for man må lykkes med det" (Representant for ROM). Betyr dette at det ikke er så viktig for OSU om bydelen blir sosialt mangfoldig? Mye tyder på at de nedprioriterer deler av det samfunnsansvaret mange mener ligger i byutviklerens mandat. Jeg vil hevde at OSU og deres eiere fokuserer på næringssammensetning, men ikke på bredde i næringsmangfoldet. De byr på providertjenester, men neglisjerer tilbud som ikke appellerer til den kreative klassen.

⁶⁸ Salget av Sprenga ga en inntjening på nærmere 900 millioner kroner.

5.3 Boligsammensetning

Av andre virkemidler for å skape en mangfoldig bydel er boligsammensetningen vesentlig. I foregående avsnitt har jeg forsøkt å vise at det er viktig hva slags næring man plasserer på bygulvet, men det er også viktig hva slags mennesker som bor de øvrige etasjene. Bjørvika skal være en boligbydel så vel som en viktig sentrumsbydel, og beboerne vil også sette sitt preg på området og slik påvirke hvem som vil oppsøke det. Dette er også viktig i Bærekraftprogrammets DHB hvor det fremheves at: "Boligbyggingen skal komme alle grupper til gode og ivareta boligbehov for ulike grupper av befolkningen i ulike faser av livet" (Oslo kommune, 2003d:16). Dette utdypes videre i KOP:

Et levende byliv og et variert kulturtilbud skapes i samvirke mellom en rekke faktorer. Grunnleggende forutsetninger er imidlertid bredde i husholdningstyper, alderssammensetning, sosio-økonomiske grupper, etnisiteter og kulturer[...]. Disse forutsetningene vil ikke automatisk være til stede, men betinger både politisk vilje og strategiske valg på eiernes og rettighetshavernes side (Oslo Kommune, 2003b:17).

For å nå dette målet anbefales det i KOP at man bør tilby boligfinansiering som sikrer en variert befolkningssammensetning og at dette er aktørenes ansvar. Det gjenstår fortsatt å se om dette blir fulgt opp, men allerede har prosjektet høstet kritikk for manglende gjennomføring på dette punktet.

Rimelige utleieboliger

I Fjordbyplanen fra 2008 kan man lese at: "rimelige utleieboliger i Fjordbyen skal utgjøre minimum 10 prosent av det totale antallet boliger. Krav om bygging av rimelige utleieboliger legges inn i salgskontraktene for arealene og i reguleringsplanene for å sikre at målsettingen følges opp" (2008: 9).⁶⁹ Lederen for Byutviklingskomiteen ser boligprisene som det viktigste grepet for å skape mangfold siden de avgjør hva slags folk som kan flytte inn. Dette er også styrelederen i Oslo Havn enig i, men han ser punktet om rimeligere utleieenheter i Fjordbyplanen som rene honnørord og urealistiske ønsker. På bakgrunn av bystyrets vedtak (sak 536, 28.11.2001) konkluderte PBE i sitt reguleringsforslag til bystyret i 2003 med at vedtakspunktene som ivaretar "rimelige boliger og ungdomsboliger må videreføres i de forestående forhandlingene med utbyggerne" (Oslo kommune, 2003:21). Likevel ble altså ikke punktene om rimeligere utleieboliger med i reguleringsplanen og grunnen var at slike bestemmelser ligger utenfor PBLs virkeområde. Det fremheves samtidig at: "[regulerings-]Planen er imidlertid ikke til hinder for boligpolitiske-og boligsosiale tiltak og slike kan utvikles på grunnlag av den generelle boligbebyggelsen eller innpasses i senere faser (Oslo Kommune, 2002: 82). PBE

⁶⁹ Et viktig spørsmål er selvsagt også om man kan forvente billige boliger i Bjørvika? Representant for Linstow utdyper "Vi er helt enig i at man skal jobbe for 5-10% rimelige utleieboliger, men billig i Bjørvika er ikke det samme som billig i Groruddalen, sånn er det bare." Eiendomsselskapet mener også at det er nettopp prisene som jobber mot etableringen av mangfold i bydelen, da Bjørvika tross alt er det dyreste utviklingsprosjektet i Norge i dag.

ønsker her å tydeliggjøre at *de* gjennom PBL ikke kan stille krav om rimelige boliger, men at det er ønskelig at dette gjøres gjennom andre avtaler eksempelvis utbyggingsavtalene. I utbyggingsavtalen som er datert allerede 30. juni 2003 kan man lese at BI skal besørge minimum 5 % rimelige utleieboliger,⁷⁰ og at prosjekter med en slik profil skal utlyses slik at aktuelle utleieaktører kommer på banen (BU, 2003:14). På dette punktet har lederen i Byutviklingskomiteen en klar oppfatning: "Kravet om 5-10 % billigere utleieboliger er bare tull. For det første er det marginalt på størrelse, og for det andre faller kravet bort hvis du ikke finner en utbygger " (Leder i Byutviklingskomiteen).⁷¹ Dette punktet illustreres godt av Sørenga Utviklings representant: "Det vi har gjort for å etterkomme det politiske ønsket om 5-10 % billige utleieenheter er det samme som OSU har gjort, nemlig å utlyse det som et prosjekt, og vi fikk to interessenter som dessverre trakk seg. Så da får vi det ikke til for man må ha en driver, så det blir ikke noe av." Leder i Byutviklingskomiteen mener det er beklagelig at man ikke har klart å legge sterke nok føringer for at dette skal følges opp i utbyggingsavtalen, og representanten for PBE mener at det er lite som tilsier at rimelige utleieboliger vil bli gjennomført, da dette kun er et politisk ønske uten juridiske bindinger. Kravet om 5-10 % rimeligere utleieboliger er altså ikke en del av reguleringsplanen slik det antydes i Fjordbyplanen, og kravene til utbyggingsavtalens parter oppfattes som enkle å fire på.⁷² HAV fremstår som bekymret, både for målsetningen om en heterogen befolkningsgruppe i Bjørvika, og for gjennomføringen av rimeligere boliger:

Jeg tror vi trygt kan si at det blir en homogen befolkningsgruppe som flytter inn her. Det finnes krav om minimum fem og maksimum ti prosent rimeligere boliger, men det følger ingen, for det er ingen strukturelle muskler for å håndheve den politiske bestillingen. Det henger bare som et vanskelig krav for utbyggeren. Det offentlige må ihvertfall styre prosessen, og sette dagsorden for hvordan dette skal løses. Det må være et offentlig regime for det, for det fungerer ikke i Bjørvika. Man kan ikke overlate slike oppgaver til kommersielle interesser uten klare bestemmelser (Representant for HAV).

Denne manglende evnen til å komme med klare bestemmelser kom fram i mitt intervju med Byråden for byutvikling. På spørsmål om det var mulig å gjennomføre 5-10 % rimelige utleieboliger i en markedsstyrt utbygging, svarte byråden:

Vet du, jeg aksepterer ikke at dette er en markedsstyrt utbygging, her har det offentlige trukket opp rammene på forhånd, og gjennom forskjellige typer samarbeid, utbyggingsavtaler og andre ting forsøker vi å ivareta de hensynene den demokratiske prosessen har lagt for dette[...]. Jeg opplever faktisk at det offentlige har vært veldig tydelig mye tidligere med hva de vil ha med hele Bjørvika prosessen (Byråd for byutvikling)

Han nevner ikke disse boligene med et ord, og jeg stiller et oppfølgingsspørsmål om han mener det er mulig å få bygget disse boligene: "Altså, det med de boligene, nå er jo det noe som må følges opp og arbeides med, og det

⁷⁰ Det står samme sted at det likevel er en målsetning om minimum 10% slike boliger.

⁷¹ Alle informantene snakker om kravet om 5-10 % rimeligere utleieboliger, men jeg kan ikke finne dette i noen av planene.

⁷² Dette kravet ligger utenfor PBLs bestemmelsesområde, og vil ikke inngå i reguleringsplaner i andre deler av Fjordbyen heller. Jeg har ikke satt meg inn i avtaleverket på Tjuvholmen, eller i arbeidet med Filipstad, men jeg ser det som lite sannsynlig at avtalene her vil sikre det helhetlige kravet i Fjordbyen på 10% rimelige utleieenheter.

må jo nå utbyggerne og utbyggingsavtalene komme frem til, og jeg tror det er mulig, eller at man får til studentboliger, og at det kan være en del av det" (Byråd for byutvikling). Det skal være nevnt at partiet Byråden representerer stemte mot forslaget om rimeligere utleieboliger og at det kan være grunnen til at Byråden er lite villig til å snakke om temaet. Det er likevel bemerkelsesverdig at han mener at kravet om rimeligere boliger bør løses gjennom utbyggingsavtalene som jo ble underskrevet 7 år før vårt intervju. Jeg oppfatter at Byråden definerer sine påvirkningsmuligheter som identiske med PBLs, og at han ikke ser det som sitt ansvar å arbeide for slike boliger.

Løsninger

Hav Eiendom uttaler at de ser det som sitt ansvar å finne gode løsninger på de oppdragene de får fra sine eiere. Foreløpig har de måttet utarbeide to forslag for å løse oppdraget om 5-10% utleieenheter. Det første omhandlet en stiftelse på Sørenga, mens det andre tar for seg studentboliger i tilknytning til Deichmanske hovedbibliotek. Studentboliger blir av de fleste ansett som et godt tilskudd til bydelen, men som Byråden sa i intervjuet, "så skjer det ikke noen ting dersom ingen er villige til å bygge det." Begge forslagene kom opprinnelig fra Venstres bystyregruppe, men gikk via styret i Oslo Havn, som formidlet forslagene videre til HAV. De tok først initiativ til det de lanserte som "Boliger for alenemødre" på Sørenga, og la dette fram for Bystyret i samarbeid med Havnestyrets leder:

Vi foreslo å kjøpe tilbake 10% av de leilighetene som kommer på tomte vi solgte på Sørenga [...] For å skape en stiftelse som vi kunne gi bort vederlagsfritt, nemlig til utleieboliger for sosialt trengende. 10% vil ikke skape en tendens, men blende inn i miljøet og kanskje gjøre slik at de sosialt trengende kan komme seg opp (Havnestyrelederen).

Dette forslaget fikk ikke gjennomslag, og både Havnestyrelederen og leder i Byutviklingskomiteen uttrykte en fortsatt misnøye med dette:

Vi hadde store presentasjoner av godt beregnede regnestykker, men det ble skutt ned. PBE sa at "de vil bare ha dette som unnskyldning for å øke utnyttelsesgraden fra 90 til 100 000 kvm." Dette er helt feil, vi ønsker å skape en spredning av ulike mennesker som kan bo i dette område og vi hadde flere studier som sa at 1 av 10 vil fungere. Dette ville være en stiftelse som ga midlertidige boliger, slik at vi ikke bare ga bort leiligheter, men at det ville være noe som kan hjelpe mange. Enslige mødre var eksempelet vi brukte, men dette ble altså skutt ned av PBE og byrådet, uforståelig for oss. Jeg har sjelden vært så forbannet, "dere forstår ikke hva vi tilbyr, vi tilbyr 100 millioner av kroner til et fornuftig opplegg" (Havnestyrelederen).

Jeg har ikke snakket med andre aktører om dette forslaget, og har ikke begrunnelsene for hvorfor dette ikke skulle la seg gjøre, men det kommer fram i andre sammenhenger at det er noe frykt for at Oslo Havn skal få større makt og kontroll over området. I mine intervjuer fremstår likevel ikke maktperspektivet som en skjult motivasjonsfaktor fra forslagstillerne, selv om de naturlig vil kunne styrke egen posisjon ved å få gjennomført et slikt prosjekt.

Det andre forslaget om studentboliger har fått mildere medfart, fordi studenter av mange sees som et positivt tilskudd i bydelen.⁷³ "Studenter kan skape liv, for de har en annen livsstil enn mange av de forventete beboerne i området, og de tar for eksempel i bruk restauranter, barer, klubber, eventuelle musikkscener og biblioteket på en annen måte enn de som er i arbeid" (Representant for BU/BI). I tillegg kan studentene sikre at forbindelsen mellom den bakenforliggende byen og Bjørvika brukes aktivt, og kan i så måte trekke de to bydelene sammen. Studentorganisasjonene ser positivt på forslaget, men det er stilt spørsmålsteget ved fornuften i å bygge studentboliger på Norges dyreste tomter. Det er mulig det vil gavne studentene, men bør det heller beskrives som et byutviklingsgrep (Wethal, 2009)? Havnestyrets leder mener at dette er et viktig tilskudd for å få en mer variert befolkningsgruppe inn i Bjørvika, og at det er et viktig byutviklingsgrep. Nå er det ikke sikkert at studentene som tar seg råd til å bo i Bjørvika vil skille seg ut fra bydelens øvrige brukere.⁷⁴ Kanskje vil det være de som i fremtiden jobber der? Studenter inngår i den befolkningsgruppen Richard Florida (2005) definerer som de kunnskapsbaserte kreative. De utgjør den viktigste ressursen i det postmoderne samfunnet (Florida, 2005), og at man tilrettelegger for at fremtidens kreative profesjonelle skal oppfatte Bjørvika som et attraktivt sted, kan være en strategi for å sikre områdets popularitet. At Oslo i tillegg oppfattes som en god studentby kan være et tilskudd til den internasjonale markedsføringen av hovedstaden, og studentenes nærvær i bydelen kan være positivt for stedsmarkedsføringen i Bjørvika.

Informanten fra Entra fremla i intervjuet et overbevisende argument for at studentboliger kan skape konflikter i bydelen: "Studenter og 50-åringer har veldig forskjellig bybruk, og den ene formen er kanskje ikke så lett å kombinere med den andre?" Informanten forventer at voksne over femti vil utgjøre en stor del av bydelens innbyggere, da de har vært med på boligkarusellen i mange år og har råd til å flytte til dette kostbare området. Representanten for BU/BI fremhever at kan bli et problem at gruppen som flytter hit gjerne er de som sier hysj tidlig på kvelden, samtidig som man ønsker et yrende urbant byliv.⁷⁵ Det er vanskelig å kombinere en godt voksen befolkningsgruppe, som mange av Bjørvikas leiligheter vil fylles med, og et fritt, mangfoldig liv på "bygulvet." Dette blir også indirekte et argument mot den overordnede mangfoldsambisjonen som preger den postmoderne ideologien. Dette er et spennende aspekt ved mangfoldsdebatten, men det faller på siden av min oppgave.

Forskerne Sæter og Ekne Ruud synes å ha vurdert situasjonen korrekt da de i 2005 hevdet at man manglet en boligpolitikk i Bjørvika som kunne gi lavinntektsgrupper en plass i den nye bydelen. De hevder at planmyndighetenes makt begrenser seg til "å sette foten ned" for private utvikleres forslag (2005: 219) og kanskje har denne strategien blitt viktigere enn å ta et offensivt grep for å sikre et sosialt mangfold i området?

⁷³ Medieomtalen av studentboligprosjektet preges av positiv entusiasme, og mine informanter er alle positive til et slikt prosjekt.

⁷⁴ Wethal (2010) antar at studentboligene i Bjørvika vil bli et dyrere og mer eksklusivt boalternativ enn andre studentboliger.

⁷⁵ Man kan for eksempel se hvordan dette utviklet seg på Aker Brygge. Her planla man de indre byrommene som arealer for skatere og folk med rollerblades, men dette ble for støyende for naboene, og det ble ganske raskt forbudt.

Havnestyrelederen mener like fullt at slik lobbyvirksomhet er en viktig grunn til at forslag om studentboliger og sosialboliger er fremmet fordi: "kommunen aldri ville tatt seg råd til dette, fordi det vil være billigere å bygge det et annet sted." Det er likevel andre utbyggere som er kritiske til Oslo Havns innblanding i byutviklingen. En representant uttrykker det slik:

Tidligere hadde denne løsningen et formål, at man skulle sikre ankerplass og havn, men i våre dager har ikke denne ordningen lenger noen virkning, så hvorfor skal da havna gå over til å være eiendomsutvikler? Jeg ser ikke logikken i dette. Noe bør da tilfalle kommunen som har omregulert og drevet infrastrukturen rundt området hele tiden?

Jeg skal ikke debattere Havneloven i denne oppgaven, men problematikken er uten tvil interessant.

5.4 Kulturelt mangfold

Kulturbegrepet er svært sammensatt og jeg skiller mellom begrepets immaterielle og materielle dimensjon. Den immaterielle, eksempelvis i form av tradisjoner og språkbruk blir i denne oppgaven sett som en del av det sosiale mangfoldet, og vil derfor ikke omtales i dette avsnittet. Det betyr at kategorien kulturelt mangfold må forstås som en materiell dimensjon i denne oppgaven. Jeg definerer kulturelt mangfold som variasjon i de fysiske kulturelle uttrykkene, tiltakene og institusjonene i et område, dette være seg museer, danseskoler, atelierer, skateramper eller kulturhus. Den Norske Opera og Ballett, Middelalderparken, Øya-festivalen og Kunsthall Oslo i Bjørvika er eksempler på denne materielle kulturen. I tillegg er det nå vedtatt at Deichmanske hovedbibliotek skal bygges, og i skrivende stund ligger fortsatt forslaget om at Universitetets Kulturhistoriske museum, helst med vikingskip, skal flyttes til bydelen. Hva som skjer med Munch-og Stenersenmuseet virker heller uklart på nåværende tidspunkt, men uansett mangler det ikke på kultursatsninger i området. Mange av mine informanter er imidlertid skeptiske til om utvalget av institusjoner kan tiltrekke seg en variert brukergruppe, og om de vil bidra til å etablere et kulturelt mangfold i bydelen. Alle de sentrale aktørene er likevel enige om at det nye hovedbiblioteket kan være en viktig ressurs for å tiltrekke seg ulike sosiale grupper.

Deichmanske hovedbibliotek

Kulturetaten i Oslo har store visjoner for det nye biblioteket. Hoved-Deichman på Hammersborg signaliserer tradisjon og akademisk kunnskap, men kulturetaten er bekymret for om de doriske søylene i dag skaper en mental barriere. Å gå over terskelen til "kunnskapens tempel" kan virke truende eller fremmed på grupper med ikke-boklig bakgrunn (Representant for Kulturetaten).

Det nye hovedbiblioteket blir ikke bare stort, inviterende og midt i sentrum av Oslo, det skal gjennom sine fysiske strukturer også understreke bibliotekets visjon om å være et sted for alle. Representanten fra Kulturetaten forsøkte å forklare hvordan dette skal skje: "Vi skal bort fra både støvete bøker og sterile hvite landskap med limegrønne sofaer, vi ønsker å skape rom med ulike atmosfærer som kan appellere til forskjellige brukergrupper. Her skal alle kunne finne sitt sted." Det skal være flerbruksmuligheter innad i biblioteket der

både produksjon, kontemplasjon og konsumpsjon skal være mulige aktiviteter. Det er håp om at det nye hovedbiblioteket kan fungere som et samlingssted og kanskje også et tredjested som beskrevet av Oldenburg (1999). Gjennom å være et gratis tilbud som driver kunnskapsformidling tiltrekker Deichman seg brede grupper av befolkning og skal fungere som et offentlig rom der mennesker kan utveksle informasjon og ble bevisste om hverandres eksistens. Hovedbiblioteket kan bli et viktig tilskudd til det kulturelle mangfoldet i Bjørvika gjennom sine planer for skrivestue, digitale verksteder- og produksjonssteder, øvingslokaler og utstillingsmuligheter. Dersom de utnytter sitt fulle potensial mener BU/BI at Deichman kan bli en "kulturell evighetsmaskin" (Representant for BU/BI).

Borgen, M/S Innvik og Snelda

Under anleggsperioden har flere kulturtilbud holdt til i Bjørvika. "Kulturhuset Borgen," teaterbåten M/S Innvik samt flere midlertidige kunstprosjekter i regi av BU/BI. Prosjektene står i sterk kontrast til de tradisjonelle kulturinstitusjonene som flyttes til området, og det er interessant å undersøke hvordan disse har fungert.

Et av de få gjenværende gamle byggene i området kalles "Borgen." Det ligger i siktlinjen mellom Ladegården og Akershus festning, og skal etter påtrykk fra Riksantikvaren rives. Borgen har rommet alt fra øvingslokaler til arkitektkontor, og har hele tiden hatt en klar undergrunnsprofil. I 2007 forsøkte en gruppe arkitekter å lansere "Borgen Kulturhus," og mente det kunne bli et viktig tilskudd og samlingspunkt for hele byen (Karlsen et al., 2007). Noen av mine informanter er positive til Borgens fortsatte eksistens fordi de frykter at området ellers vil få et for homogent preg.

Etter mitt skjønn er det veldig viktig at Borgen får betingelser til å fortsette å være der de er, [...] så kan de sette tonen og så kommer andre rundt dem. I det bygget er det muligheter for en viss type aktivitet, som er viktigere enn at man kan velge mellom Hennes & Mauritz og Cubus. Man må heller tenke helhet, og legge til rette for at den typen kulturliv kan blomstre (Representant for Entra).

Dette sitatet viser at utradisjonelt kulturliv har sine støttespillere, men det sees likevel som svært sannsynlig at Borgen med sitt subkulturelle miljø vil bli revet. Teaterbåten M/S Innvik har allerede seilt videre, men var fra 2002 et viktig tilskudd til det kulturelle mangfoldet i området. Nordic Black Theater (NBT) drev sin virksomhet fra båten, og den fungerte i tillegg som kafé, diskusjonsarena og hotell. Miljøet rundt teateret er flerkulturelt, og M/S Innvik hadde en svært variert brukergruppe selv da de var det eneste publikumsrettete tiltaket i Bjørvika (Jore, 2010). M/S Innvik fungerte som et åpent og kreativt rom, men kanskje var miljøets løse sammensetning så fri at det senere felte deres mest ambisiøse satsning; Snelda.

I 2005 inngikk NBT et samarbeid med syv andre organisasjoner med tilhørighet i bydelene rundt Bjørvika, og stiftet andelslaget Snelda. De fremla forslag om å etablere en flerkulturell øy på "Sukkerbiten"⁷⁶ utenfor Operaen. Den skulle fungere som en arena der ulike minoriteters kulturelle uttrykk kunne presenteres,

⁷⁶ Sukkerbiten var kallenavnet til et gammelt havnelager på halvøya utenfor Operaen. Bygget er nå revet.

og tanken var at øya skulle være et dynamisk og endringsorientert fellesområde for hele byens befolkning. Bakgrunnen for tiltaket var at man mente at et slikt rom manglet i Bjørvika-planens skisserte kulturelle profil (Leder for NBT). Da ideen ble lansert i 2006 fikk prosjektet positiv tilbakemelding, 500.000 kr i støtte fra Norsk Kulturråd og hjelp fra Snøhetta til å utforme et prosjektforslag. Politikere fra flere partier støttet arbeidet, men interessen stilnet, og prosjektet er i dag lagt dødt. Lederen i NBT reflekterer slik over utfallet:

Vi hadde ikke høy nok markedsverdi. Vi representerte ikke noe som eiendomsutviklerne synes var interessant nok. Et rufsete Innvik-miljø er i beste fall en kuriositet, og det ville bare laget rot i systemet deres. Vi ønsket at Snelda skulle være et langsiktig byggeprosjekt der man kunne bruke og bygge samtidig, men det passet ikke inn i ideen om at alt skal bli veldig ryddig, veldig fort (Representant for NBT)

Mine informanter i politikken sier de trakk støtten fordi de oppfattet en manglende evne innad i andelslaget til å fremstå som en samlet, organisert og tillitsvekkende enhet, noe representanten for NBT tilbakeviser: "Vi følte at vi ble misforstått, det var ikke en sånn "alt eller ingenting"-tanke. Vi var bare ute etter å melde interesse og begynne å leke, og vi var veldig skikkelige på kommunikasjonen ut, men likevel ble det altså ikke tatt imot" (Representant for NBT). Snelda ville vært en stor investering for kommunen og det er forståelig at de ønsket en viss grad av forutsigbarhet. Men kanskje representerte denne frie og åpne holdningen andelslagets egenart, noe som kunne vært et motstykke til den tradisjonelle og institusjonaliserte kulturen ellers i området? Snelda kunne kanskje fungert både som et "tredjested" altså et sted å samles og som et "tredjerom", der forskjeller kan møtes, og der ulike stemmer kan komme sammen og krysses. Soja mener som nevnt at det er fellestrekk ved hans "tredjerom" og det Foucaults beskriver som heterotopiske rom (Soja, 1996: 154). Det heterotopiske rom kan forstås som utopiens «negativer», altså at det omfatter alt det utopiske planer utelater. Kanskje kunne Snelda blitt et rom der de som ikke har noen plass i Gehls, eller PBEs eller OSUs plantegninger kunne trives? Tredjerommet er et åpent, konstant foranderlig og mulighetsrettet rom der ulike grupperinger i samfunnet kan eksistere side om side, eller i samhandling. Jeg oppfatter at Snelda var tenkt som nettopp et slikt udefinert tredjerom: "Vi ønsker å endre Oslos kunstansikt gjennom å gi det mangfoldige og flyktige en destinasjon og en synlig tilstedeværelse i Oslos nye sentrum."⁷⁷ Konsekvensen av at ingen våget, eventuelt ikke ønsket, å satse på dette prosjektet var at Bjørvika mistet M/S Innvik og det omfattende flerkulturelle miljøet de representerte. Dermed glapp også de endringsmulighetene de brakte med seg. Don Mitchell (2003) hevder at mangelen på rom og steder der befolkningen fritt bestemmer anvendelsen, viser at byene i stadig større grad blir skapt *for oss*, og ikke *av oss*. Selvgrodde miljøer og prosjekter er vanskelige å skape, og jeg vil hevde at det var et tap for bydelen at dette miljøet ikke ble kjempet for. Kan grunnen være at slike "tredjerom" unndrar seg vår planlegging og kontroll, og derved kan true det image som man har skapt om et trygt nytt bymiljø?

⁷⁷ Fra brosjyren som ble overlevert Byråd og Bystyret i 2008. Utarbeidet i samarbeid med Snøhetta arkitekter.

Bjørvika Utvikling som tilrettlegger for kulturelt mangfold

I tillegg til Borgen og M/S Innvik har BU vært en viktig pådriver for å igangsette kunstprosjekter. De står blant annet bak utarbeidelsen av Temahefte Kunst, Kunsthall Oslo og ulike midlertidige prosjekter som Commonlands og Slow Days.

Kunsthallen ligger plassert i Operakvarteret, og vender ansiktet mot togsporene og bydelene innenfor. De ser det som en viktig oppgave å etablere og opprettholde kontakt med kunst- og kulturinitiativer fra disse områdene i byen, da det stadig etableres kreative virksomheter i indre by øst (Representant for Kunsthall Oslo). Kunsthall Oslo kan derfor både gjennom egen virksomhet, og gjennom samarbeid og formidling av andre tilbud bli en viktig instans i arbeidet for både kulturelt og sosialt mangfold. ROM og OSU ser Kunsthallen som et temporært tiltak, men dersom Kunsthallen, mot formodning, skulle ha råd til å betale leien etter at kontrakten utgår ser de dem som et velkomment tilskudd til miljøet.

De midlertidige prosjektene som er utformet i tilknytning til Bjørvika-området har alle hatt en noe kritisk karakter. Et gjennomgående tema i prosjektene knytter seg til Bjørvika-satsningens menneskelige aspekter. "Commonlands"-prosjektet tok for seg problematikk knyttet til det offentlige rommet i Bjørvika, og kunstner Ingrid Lønningdal har laget et verk som ligger nært opp til denne oppgavens tema (Lønningdal, 2010).⁷⁸ Hun stilte spørsmål ved mulighetene for sosialt mangfold i Bjørvika, og forsøker å avdekke hvordan eierstrukturen fratar, eller gjør det mulig for aktørene å frasi seg ansvar. Dette gjorde hun ved å stille de samme spørsmålene til alle aktørene, og å publisere svarene deres i sammenheng. Dette er et avslørende grep, og jeg mistenker at mine informanter har lest seg opp på tematikken etter å ha sett og vært en del av dette verket.

"Slow Space"-prosjektet er et samarbeid mellom BU og kurator Claire Dorothy, og har som mål å skape kunstverk som kan fungere som små ukommersielle rom i byen. De ønsker å basere seg på de lokale forutsetningene som ligger i området og skape steder som kan fungere som hvilepauser i det hektiske byrommet (Dorothy, 2010). De angriper utfordringen gjennom åpne møter, og inviterer til en aktiv medvirkningsprosess. Jane Jacobs mente at ikke alle former for estetisering har negative effekter: "Man kan ikke utelukkende hevde at estetisering skaper eksklusjon og politisk pasifisering, selv om den står i ledtog med kapitalistiske krefter, da overser man endringsmuligheter som kan ligge innen den estetiseringen" (Jacobs, 1998: 274-275). Kanskje kan "Slow Space" være en slik form for forløsende estetisering. Jeg vil hevde at "Slow Space" har potensial til å ha inkluderende effekter, og at også fremtidige kunstverk kan fungere som skapere av mulighetenes rom, eller et "tredjerom" der endring kan igangsettes og der forskjeller kan møtes både mentalt og fysisk.

Bjørvikas kulturelle image

De ovennevnte kunstinitiativene er sponset av BU, og man kan spørre seg hvorfor OSU og HAV som eier BU åpner for kritisk tilnærming til deres egen virksomhet. Museumsdirektør og kunstkritiker Tone Hansen (2006)

⁷⁸ Se kunstverket på: <http://commonlands.net/index.php?/publication/ingrid-2/>

mener det kan tyde på kunstens påvirkningskraft ansees som minimal, og at kritikken derfor er lite effektiv. Det kan også være at bedriftene ser det som en mulighet til å fremstå selvkritisk, og å vise at de anerkjenner problematikken knyttet til egen rolle. Hansen (2006) hevder at jo mer selvkritiske bedriftene er, jo mer publisitet og kredibilitet får de. Det er vanskelig å si om dette er drivkraften bak BUs sponning, men at satsing på kultur er et gode for et byutviklingsprosjekt synes å være et internasjonalt akseptert faktum. I KOP i 2003 påpekes kulturens viktig del av merkevaren Bjørvika (Oslo kommune, 2003b: 11).⁷⁹ Den gangen anså man at en klar og tydelig merkevareprofil med kultur som et viktig for å sikre et varig fundament for økonomisk vekst og utvikling. I KOP kan man lese at "det er en klar positiv korrelasjon mellom investeringer i kultur og økt økonomisk aktivitet" (Oslo kommune, 2003d:12). Som presisert av blant andre Harvey (1989) må kulturtiltakene som velges som del av et byutviklingsprosjekt være basert på lokale kulturuttrykk og kunst- og kulturfaglige kriterier, ikke på bakgrunn av den siste internasjonale byutviklingstrenden. Hva som har skjedd i Bjørvika på dette området har versert i media i en årrekke og er studert av flere forskere,⁸⁰ så her nøyer jeg meg med å si at kultur *kan* skape økonomisk vekst, men at det er ikke et kausalitetsforhold mellom de to fenomenene (Mooney, 2004, MacLeod, 2002). I mine samtaler med byråden virket det oppsiktsvekkende nok som at markedsføringselementet knyttet til kultur var ikke-eksisterende. Byråden kviet seg for å ta i bruk begrepene markedsføring og promotering, og dette kan trolig sees i sammenheng med kritikk som de siste årene har blitt rettet mot bruken av kultur som markedsføringsstrategi (Bergsli, 2005; Mooney, 2004). Byråden hadde behov for å presisere at Munch-museets flytting ikke er del av en byutviklings-strategi, men at man flytter museet fordi "vår største, mest internasjonalt kjente kunstner" fortjener bedre egnede lokaler. I praksis kan jeg ikke finne eksempler på noen kritisk holdning til markedsføring gjennom kultur. Lederen i Byutviklingskomiteen er ganske åpen på at det er viktig at Oslo, med Bjørvika i spissen, blir en del av en europeisk kulturstripe, fordi han anser at det kan gavne byen økonomisk. At store institusjoner flytter sin virksomhet til fjordkanten og profilerer seg med nye "starchitect"-tegnete bygg (Butenschön, 2009) er et gode for institusjonene selv, men det er vel så viktig som del av markedsføringen av den nye bydelen i følge lederen for Byutviklingskomiteen. Han presiserer også at "det er betydelig mer kultur i Bjørvika enn det var planlagt med, så det er jo et område som vil bære seg langt utenfor Oslo, det er et internasjonalt tyngdepunkt, men der problemet ligger er alle de mindre tingene, som skal lage livet" (Leder i Byutviklingskomiteen). Et uttrykt mål fra KOP er at utbyggingen skal vise mangfold og variasjon ved å ta i bruk både tradisjonelle og utradisjonelle kulturuttrykk, helst basert på lokale

⁷⁹ I KOP hevdes det at "Et kulturelt image skaper en positiv byprofil som også øker livskvaliteten for byens eller bydelens innbyggere, det skaper en følelse av stedstilhørighet og kan øke befolkningens borgerstolhet og engasjement i nærmiljøet" (Oslo kommune, 2003b:11) I KOP presiseres det at dette kun kan fungere dersom området har en god kulturell infrastruktur, det vil si at man legger til rette for variasjon i de offentlige rommene slik Tonkiss (2005) og Vidler (2001) har skissert (se punkt 2.7). For å skape et godt omdømme må imaget i tillegg høste lokal anerkjennelse da det ellers vil det kunne oppfattes som inautentisk (Harvey, 1989). Til slutt står det i KOP at design- og arkitekturelementer er vesentlige for å skape blest om bydelen. De to første punktene er foreløpig vanskelig å vurdere, da de offentlige rommene ikke enda er bygget eller fylt med mennesker, men det er tydelig at aktørene har jobbet aktivt for å legge til rette for det siste punktet.

⁸⁰ Forskere som har arbeidet med Kultur i Bjørvika: Line Thuen Nielsen, 2009; Mari Kristine Jore, 2010; Erik Nergaard, 2006; Heidi Bergsli, 2005.

forutsetninger (KOP, 2003: 17). Med unntak av enkelte temporære kunstprosjekter har det blitt fokusert på mye tradisjonelle kulturuttrykk.

Kulturinstitusjonene som skal, eller som er etablert i Bjørvika, er med få unntak eksisterende institusjoner. De små grupperingene taper til fordel for mektige statlige og kommunale institusjoner fordi de små ikke makter å vise nødvendigheten av sin tilstedeværelse. Dette betyr at de ikke bare mister plasseringen i det fysiske rommet, men at de også mister ytringsrom, og blir stadig mer marginalisert (Hansen, 2004: 19).⁸¹ De små alternative og mer folkelige kulturbedriftene blir offer for den konkurransedrevne utviklingen, da en konkurranse alltid vil kreve vinner og skape tapere. Dette kan resultere i at Bjørvika ikke får et bredt kulturelt mangfold, og at det sosiale mangfoldet vil lide på grunn av dette. Dersom man følger Floridas teori, kan mangelen på slike steder gjøre at den viktige superkreative kjernen finner området lite attraktivt, da det mangler de autentiske og uventete miljøene som de søker. Dermed kan området oppfattes som tilpasset de kreative profesjonelle som i seg selv ikke genererer mye kreativitet, og som framstår som en for ensartet gruppe.

Poenget med kulturelt mangfold ligger nettopp i at man skal tiltrekke seg miljøer med ulike interesser innen det kulturelle feltet, og at man på denne måten sikrer kontaktflater for Oslos varierte befolkning. PBE selv påpeker at det finnes få eksempler der myndigheter har klart å lokke til seg attraktivt undergrunnsmiljø og mangfoldig liv gjennom egne planer og reguleringer, og ser det som nødvendig at slike initiativer kommer fra selvstendige grupper. Representanten for NBT fremhever at man må øke bevisstheten om hvordan slike miljøer oppstår, og hva som skal til for at de gror og utvikler seg. Samtidig må konsekvensen av mangelen på slike miljøer tydeliggjøres overfor utbyggere, tomteeiere og i særdeleshet for politikere, for at dette skal kunne skje. Foreløpig er ikke målene for Bjørvikas kulturelle image nådd. Med sin høye tetthet av kulturelle institusjoner er alle mine informanter overbevist om at det vil komme, jeg frykter for at det kulturelle mangfoldet vil utebli.

5.5 Mangfold i rekreasjonsmuligheter:

Rekreasjonspotensialet er den siste kategorien informantene definerer som nødvendig for å skape en mangfoldig bydel, og den forholder seg aktivt til de øvrige kategoriene. Hvem som bor i bydelen, hva slags næring som befinner seg der, hva slags kulturelle aktiviteter som tilbys påvirker selvsagt rekreasjonsmulighetene brukerne har. Rekreasjon er et moderne fenomen som er muliggjort av den industrielle utviklingen og arbeidet for individuelle rettigheter som har preget samfunnet i nyere tid. I det postmoderne samfunnet som baserer seg på en fleksibel vektløs økonomi, har befolkningen stadig mer fritid. Begrepet rekreasjon betyr å gjenskape eller forfriske og kan ta form både som hvile og aktivitet. Rekreasjon knytter seg til en måte å "lade batteriene på" (Regjeringen, 1997), og fritid fylles gjerne med rekreative aktiviteter. I den moderne tidsalder fungerte naturen som den viktigste arenaen for rekreasjon, men de senere år har også gjort byen til en viktig fritids- og

⁸¹ Dette må ikke være tilfelle med for eksempel Innvikmiljøet, som har flyttet til nye lokaler på Caféteateret, men det er sannsynlig at de ville hatt en mer fremtredende rolle i byen dersom de hadde forblitt i Bjørvika.

rekreasjonsarena. Lefebvre beskriver dette som et skifte fra å fokusere på retten til naturen, til å fokusere på retten til byen, og at denne overgangen skjedde på basis av en nostalgisk, romantisk og turistifisert vurdering av byens egenskaper (Lefebvre, 1982:151 i Buvik, 2005:7). Byen og våre forestillinger om den har vært gjennom ulike faser. I tråd med den antiurbane myten var indreby-områder assosiert med fattigdom og kriminalitet. De senere årene har fokuset endret seg, og det er gjort grep for å trekke den stadig voksende, ressurssterke middelklassen tilbake til urbane strøk. I tråd med post-fordistisk governanceprinsipper brukes imagebygging og stedsmarkedsføring aktivt for å tiltrekke seg denne gruppen. De kreative menneskene trenger rekreasjon for å yte bra, og for å utvikle sin kunnskapsbaserte kreativitet (Florida, 2005). Den kreative klassen anses å være velstående og aktive brukere av byen som rekreasjonsarena og de velger å bruke penger på nettopp dette. Hva en by har å tilby av rekreative muligheter ansees som viktig for valg av bosted, og dermed også jobb. Blant de viktigste elementene som fremheves er de urbane rekreasjonsmulighetene. Det kan for eksempel være parker, cafeer, spa, kulturopplevelser, sportsaktiviteter eller lek og spill.

I dagens byplanlegging er det forventninger til at man skal kunne både jobbe, bo og rekreere på samme sted. I OSUs orienteringsbrosjyre framheves allmenningene som "åpne byrom som skal være forbeholdt rekreasjon, sport, stille stunder og opplevelser" (OSU, 2010:6), og bydelens offentlige rom skal fungere som aktivitetsarenaer og som områder for kontemplasjon og hvile. Dette innebærer også fjorden og havnepromenaden, da tilgangen til vannet anses som en rekreativ kvalitet i seg selv. Man finner altså mye informasjon om ulike rekreasjonsmuligheter i byromsprogrammene, men som man kan se av utformingen av stasjonsallmenningen blir ikke den praktiske gjennomføringen alltid lik planene.

Illustrasjon 15: Stasjonsallmenningen/Placebo effects.

Illustrasjon 16: Stasjonsallmenningen/Ingeborg Apall-Olsen

Det er også slik at rekreasjon ikke bare vil foregå i de offentlige rommene. Det vil også etablere seg private initiativer som kan fungere som rekreasjonsarenaer eksempelvis kafeer, velvære-og treningssentre og gallerier, men mange av disse vil kunne få et eksklusivt uttrykk ettersom de befinner seg i et kostbart område. Et utvalg av disse stedene bør også appellere til befolkningens eldste og yngste, til ungdom, og andre kulturelle eller sosiale minoriteter. Styrelederen i Oslo Havn er opptatt av at man bør bevege seg bort fra argumentene om at

aktivitetene i de offentlige rommene og på "bygulvet" skal være økonomisk lønnsomme. Dersom det urbane rom skal kunne ha rekreative effekter på flere mennesker enn de som er en del av den kreative klassen, mener han at byen må basere seg på de samme premissene som man anvender i naturen, nemlig allemannsretten. Hvis man kun fokuserer på lønnsomhet kan gode tiltak tilrettelagt for sosialt mangfold bli prioritert vekk slik tilfellet var på Aker Brygge. Han mener at man må argumentere for en alternativ bruk av områdene ut fra fenomenet om allmenn tilgjengelighet: "Se det som skogen eller fjellet og la disse premissene regulere aktiviteten i bydelen. [...] Aktivitetene man planlegger bør kunne gi den samme gleden som en ti-krone gir på en turisthytte, nemlig gleden av en varm dusj (Havnestyrelederen). Dette prinsippet bør følges i planleggingen av de offentlige rommene i Bjørvika, da det vil skape rekreasjonsmuligheter også "for de som ikke kan betale tusen kroner for en dag med familien på Tusenfryd" (Leder i Havnestyret).

Alle kan vandre langs havnepromenaden, men vil de fremtidige tilbudene bli prismessig overkommelige, og hvor inkluderende og kulturelt akseptable vil de være for en multietnisk befolkning der medlemmene har ulike meningssystemer og oppfatninger av hva det gode byliv er (Sandercock, 2006: 42)? Denne oppgaven kan ikke få undersøkt effekten av rekreasjonsarealene i Bjørvika siden de enda ikke er ferdigstilt. Like fullt forventes det hensiktsmessige og tiltalende arealer for rekreasjon i Bjørvika, ikke minst på grunn av områdets naturlige rekreative kvaliteter. Spørsmålet er bare om og eventuelt hvordan de menneskeskapte rekreasjonsmulighetene vil tilpasses Oslos sosialt sammensatte befolkning. Vil skaterne være velkommen, eller vil de bli oppfattet som et uromoment?

5.6 Sammendrag

Nyliberalismen har i kombinasjon med Richard Floridas teori om den kreative klassen påvirket byutviklingsprosesser verden over. Suksessen kan forklares med en forlokkende argumentasjon om at markedet kan skape mangfoldige, kreative og lønnsomme byer. Å legge til rette for et materielt mangfold i Bjørvika sees av både planleggere, politikere, tomteeiere og utbyggere som viktig for å sikre at bydelen tas i bruk. De mener som Jane Jacobs (1962:148) at mangfold i alle dets former tillater og stimulerer til mer mangfold. På bakgrunn av mine undersøkelser vil jeg hevde at arbeidet for mangfold i Bjørvika begrenser seg til tanker om variasjon i bydelens materielle elementer. PBE og OSU mener de fire mangfoldskategoriene vil sikre at Bjørvika blir en mangfoldig bydel, men jeg vil hevde at de gjennom kategoriene setter seg mål om å skape en *funksjonelt* mangfoldig bydel. Oppnåelsen av dette målet vurderer jeg foreløpig som lite sannsynlig fordi jeg ser lite variasjon innad i de ulike kategoriene.

Størstedelen av de fysiske strukturene i Bjørvika er allerede planlagt og tegnet ut. Dette gir få muligheter til selvstendig anvendelse av de offentlige rommene og kan tappe området for variert og ukonvensjonell aktivitet, selv om de initielt var ment for fri bruk.. Etnologene Ruth Soenen og Mac Verlot (2002) skriver: "selv om dagens byutviklingsstrategier framhever mangfold, forsterkes i praksis et homogent urbant uttrykk som

ignorerer byens komplekse sosiale virkelighet " (min oversettelse). De mener at man ikke klarer å etablere nye byrom som tar hensyn til byens virkelige mangfold fordi de materielle strukturene planlegges med en klar idé om hvem man ønsker som brukere. Dette trekket finner jeg igjen i Bjørvika, der utviklerne har et tydelig fokus på å imøtekomme dem Loretta Lees (2003) omtaler som "overklasse-shoppere, turister og andre med god råd", da det er disse som mest sannsynlig vil bo og jobbe i området. Dersom arbeidet med de ulike mangfoldskategoriene er tilpasset én brukergruppe, vil livet i bydelen naturlig nok preges av homogenitet.

At aktørene synes mindre opptatt av mangfoldsbegrepets immaterialitet er ikke overraskende, men likefullt bekymringsfullt. Det immaterielle aspektet ved mangfold, eller det sosiale mangfoldet, legges det begrenset energi i selv om blant annet Florida mener at det *kan* ha positive effekter også for den økonomiske veksten. Det er enklere for Byråden å satse på kulturinstitusjoner i signalbygg, enn på ungdomskafeer og sosialboliger, selv om slike elementer kan være med å skape et levende sosialt byliv. Så langt jeg kan se fører governancestyringen i Bjørvika til manglende tilrettelegging for at svake stemmer skal bli hørt og tatt hensyn til i byutviklingen.

Det er ifølge mine informanter viktig at Bjørvika kobles sammen med de omliggende bydelene, men det er stor risiko for at det nye området med sitt uttrykk og innhold vil fremstå som en separat og annerledes del av byen. Det er en målsetning at Bjørvika skal bli en bydel som hele Oslos befolkning kan være stolt av og kjenne tilhørighet til, men den er vanskelig å gjennomføre, blant annet siden utviklingen styres gjennom markedet. Ambisjonen om å være et sentrumsområde for hele byen synes nedprioritert i forhold til målet om økonomisk vekst. Det politiske styret i Oslo kommune var under mine intervjuer ledet av Høyre og Fremskrittspartiet, og det er ikke overraskende for noen at disse partigruppene er åpne for mer markedsstyrt utvikling. Det er likevel viktig å understreke at ensidig fokus på økonomisk vekst ikke er vanlige trekk ved europeiske byer (Wilks-Heeg og Jones, 2004). På basis av mine undersøkelser stiller jeg meg likevel spørsmålet om dette ikke er et vanlig trekk ved brownfield-gentrifiseringsprosjekter der man skaper en helt ny bydel. I dette kapittelet har jeg undersøkt hvordan viktige aktører forholder seg til ulike mangfoldskrav i de overordnede planene, men jeg har samtidig vist det manglende fokus aktørene har på det sosiale mangfoldet. En slik holdning, der det sosiale perspektivet har lav prioritet kan ifølge Sæter og Ekne Ruud (2005:77) defineres som en reduksjonistisk form for planlegging. Planleggingsprosessen i seg selv kan altså fortrenge viktige elementer fra den fremtidige byen, og man ender opp med en redusert urban virkelighet med mindre åpenhet, mindre demokrati og mindre mangfold.

6.0 Mangfoldsdimensjonen i et byutviklingsprosjekt

"The immense number of parts that make up a city, and the immense diversity of those parts: Diversity is natural to big cities" (Jacobs, 1962:143). Siden 1962 har denne påstanden fått stadig flere tilhengere, og å legge til rette for slikt mangfold har blitt viktigere i en konkurransedrevet bypolitikk. I planer og dokumenter knyttet til Bjørvika og i intervjuer med sentrale aktører har jeg funnet ulike oppfatninger av mangfoldsbegrepet og den betydning disse er tillagt i prosjektet. I forrige kapittel beskrev jeg fire kategorier som PBE anslår som viktige for å oppnå en annen form for mangfold, nemlig sosialt mangfold. Spørsmålet er om man vil makte å skape disse formene for mangfold i den nye bydelen, og om man eventuelt har arbeidet nok for å legge til rette for dette. Bjørvika er et omfangsrikt og dyrt område, og det er en stor utfordring å forene økonomiske og sosiale målsetninger.

I dette kapittelet ønsker jeg å analysere foregående kapittels funn ved diskutere hvorvidt forløpet i utbyggingsprosjektet kan forklares ut fra nyliberal byteori. Deretter vil jeg vurdere om effekten av en slik politikk kan true det sosiale livet i bydelen. Tilslutt vil jeg introdusere noen mulige løsninger for håndtering av disse utfordringene.

6.1 Mangfold og markedsstyrt byutvikling

Bjørvika-utviklingen består av mange aktører og ulike interesser, men alle sentrale aktører tar utgangspunkt i de samme planene, og har dermed de samme overordnede målene. Visjonen for utbyggingen generelt, og for mangfold spesielt kan likevel oppfattes ulikt.

Jeg tror ikke visjonen er lik for alle, hvis du begynner å pirke i det. Jeg tror det kommer helt an på rollen man har, og den jobben man gjør. Vi har jo en eier som stiller krav til oss, og det må vi svare på. For en ren privat virksomhet heter jo det kravet penger eller utbytte. Jeg tror at bildene vi ser er forskjellige, og hva vi legger i det er forskjellig, så det er nok stor variasjon (Representant for Entra).

Dagens planleggingssystem overlater mye av ansvaret for den mangfoldige byen til bedrifter som etablerer seg i et område, kulturinstitusjoner som flytter dit og til menneskene som bor i området og de som tar i bruk anleggene. Det fremheves av flere aktører at det ikke er opp til dem hva slags liv utvikler seg i Bjørvika, men at dette er opp til brukerne av den nye bydelen. I nyliberal planleggingspolitikk overlates store deler av samfunnsutviklingen til det private marked, dette kommer blant annet til uttrykk gjennom brukernes konsumvaner og verdisyn. Dette er et "nytt" fenomen i byplanleggingen og indikerer at nyliberal bypolitikk har fått fotfeste også i Oslo. Representanten for PBE sa det rett ut: "I en liberalistisk kapitalistisk by som vi lever i er jo tankegangen at byutviklinger som denne skal utvikles uten at det koster kommunen en krone." Her konstaterer kommunens planmyndighet at utviklingsarbeidet drives fram av liberalistisk, og jeg vil hevde, nyliberalt tankegods. For utbyggerne i Bjørvika er det heller ingen tvil om at det nå er markedet som styrer og driver utviklingen. Entras representant presiserer:

Byutvikling drives ikke fram av PBL, du kan i beste fall styre litte gran, men det er helt andre krefter som driver byutviklingen framover. Det er liksom upop å snakke om markedet, for eksempel hos PBE, det er liksom spekulativt og kommerst, det er helt på jordet å si at dette ikke har noe med markedet å gjøre. De som sier det, de mangler meningsdybde fordi de ikke da har kontakt med virkeligheten.

For de politiske informantene var det viktig å få fram at Fjordbyplanen som helhet, og arbeidet med Bjørvika spesielt, har vært en demokratisk og politisk styrt prosess. De understreker at de folkevalgte har sittet med reell makt, selv om den fungerer mer indirekte enn i den fordistiske økonomiske modellen. Byråden er uenig i at dette er en markedsstyrt prosess, da han opplever at: "det offentlige har vært veldig mye tydeligere, mye tidligere, med hva de vil ha med hele Bjørvika-prosessen." Dette er nok sant, men hva den politiske ledelsen bestiller må kanskje sees som ideelle ønsker mer enn som realistiske mål. En utbygger beskriver det slik:

Uansett hva kommunen måtte mene eller ikke mene om hva og hvordan noe skal utvikles, så er det noen som må bygge det, og en lommebok som må åpnes. Det forholdet mellom å tro at noen vil åpne lommeboka, og at det på den offentlige siden er noen ideelle ønsker om hva som bør være der, der er det en konflikt.

Dette betyr at det er en konflikt mellom mål og ambisjoner satt i de overordnede planene og det man i virkeligheten ser som mulig, – og kanskje også ønskelig? Jane Jacobs (2004:829) hevder at byutviklingsprogrammer⁸² i governancedrevne prosjekter ofte er utformet vagt og svevende med vilje. Dette resulterer i ideelle målsettinger, men uten at det avsettes konkrete midler til gjennomføring. Dette er etter min mening også tilfellet med mangfoldsambisjonene i Bjørvika. Ettersom det er så vanskelig å finne aktører som går inn for å etablere mangfold, enten det er i næringer, boligsammensetningen, kultur- eller rekreasjonstilbud, må man spørre seg om hva slags mangfold de sentrale aktørene i realiteten ser for seg. Kanskje ligger svaret på dette spørsmålet i Richard Floridas teorier? Siden utgivelsen av "The rise of the Creative Class" i 2002 har han hatt stor påvirkningskraft i byutviklingsprosesser, også i Oslo kommune:

Oslo skal være en åpen og inkluderende hovedstad med rom for mangfold og livsutfoldelse. Oslo skal være blant de mest innovative i Europa og gi rom for kreativitet og verdiskapning. Fjorden og Marka gir Oslo et blågrønt preg som skal bevares og styrkes. Visjonen i kommuneplanen⁸³ er langt på vei det samme som en visjon om teknologi, talent og toleranse (Lae, 2005)⁸⁴.

Spørsmålet er bare hva slags mangfold en politikk knyttet til de tre T'ene generer, når arbeidet med å skape en kreativ by må sees som et tillegg til, og ikke som en motsetning til nyliberale entreprenørstrategier (Peck, 2005). Målet med toleranse og mangfold hos Florida er ikke først og fremst at byen skal bli et godt sted for *alle* sine innbyggere, men at den skal tiltrekke seg mennesker som genererer vekst gjennom sitt kreative arbeid.

⁸² Byutviklingsprogrammer = Policy texts

⁸³ Kommunedelplan 2025.

⁸⁴ Tidligere Byrådsleder Erling Lae, Høyre.

Mangfoldet blir dermed et til virkemiddel å tiltrekke seg attraktiv arbeidskraft, det vil si den kreative klassen, og kanskje enda mer spesifikt de kreative profesjonelle:

Selv om den kreative klasse legger vekt på åpenhet og mangfoldighet, er der i en vis udstrækning tale om mangfoldighet af eliter, en mangfoldighet begrænset til højt uddannede, kreative mennesker. Selv om fremkomsten af den kreative klasse har skabt nye karrieremuligheder for kvinder og medlemmer af etniske minoriteter, har den uden tvivl ikke været i stand til at sætte en stopper for mangeårig adskillelse mellem raser og kønnene (Florida, 2005:103).

Er det et mangfold av eliter man ønsker å skape i Bjørvika?

Florida (2005: 269) erkjenner at det har skjedd en sosial oppsplitting i amerikanske byer som har satset på å tiltrekke seg den kreative klassen. Hovedmålet i Floridas teori er i all hovedsak økonomisk vekst, oppnådd gjennom fysiske og kulturelle tilbud til én sosial gruppe. Den er i liten grad rettet mot sosial inkludering, arbeid for å motvirke polarisering, og utjevning av økonomiske forskjeller. Den kreative byens politikk kan med andre ord føre til tydeligere sosial eksklusjon av grupper utenfor den kreative klassen (Donald og Morrow, 2003), og Florida selv innrømmer at den kreative økonomien også har negative effekter, blant dem redusert fokus på statlige støtteordninger, større variasjon i lønnsnivået, og høyere boligpriser. Dette er problematiske konsekvenser fordi det i lengden kan føre til tydeligere politisk polarisering og økte sosiale og økonomiske forskjeller. At man finner trekk ved Floridas teori i Bjørvika viser seg tydelig i OSUs orienteringsbrosjyre "En ny og levende bydel."⁸⁵ Her presenteres Operakvarteret som et mulighetenes område, perfekt tilpasset den urbane kreative klassen som ønsker spennende bomuligheter, nyskapende næringsliv, og mangfoldige kulturtilbud: "Operakvarteret ligger i hjertet av Oslo,[...] i sentrum for naturopplevelser [...] og er næringslivets møteplass nummer 1, med spektakulære boliger og kontorbygg. [...] myndighetene har bestemt at dette er Norges felles satsningsområde for kultur, næringsliv og botrivsel . For første gang skapes et møtested fra start (sic)". I følge brosjyren vil Operakvarteret ha et yrende liv, dette på grunn av de gode lavterskeltilbudene på bygulvet og intimiteten og den personlige atmosfæren som vil være mellom de arkitektoniske mesterverkene.⁸⁶ I tillegg omtales området som sentrum for kultur-Norge, og sammenlignes med SoHo i London, Greenwich Village i New York og Latinerkvarteret i Paris (OSU, 2010). OSU ønsker tydeligvis å identifisere seg med steder som assosieres med mangfold, både næringsmessig, kulturelt og sosialt. Det er likevel vanskelig å finne ekte likhetstrekk mellom ovennevnte eksempler og Operakvarteret.

OSU og deres eiere bekrefter gjennom intervjuene at fokus på mangfold knytter seg til en strategi for økonomisk vekst, og de vurderer alle sine prosjekter som investeringer. En av utbyggerne uttrykker dette i klartekst: "Vi må jo få liv i husene, for det er ikke lett å leie ut spøkelseshus. Vi gjør det ikke fordi vi er mer idealistisk innstilt enn andre, men fordi vi tror det lønner seg." I likhet med Florida ønsker utbyggerne å

⁸⁵ Se vedlegg 2 og 7 illustrasjon:

⁸⁶ Se vedlegg 2:35

tiltrekke seg attraktiv arbeidskraft, og vil vurdere å subsidiere virksomheter dersom de tror dette vil skape økt vekst og aktivitet i området. De presiserer at dette kun er aktuelt i begrensede perioder, og bare dersom de tror det kan lønne seg i lengden. Utbyggerne mener dette er opplagt, da de som aksjeselskaper må sikre seg fortjeneste på prosjektene sine. Selv om OSU omtaler sine førsteetasjer som bygulvet fremstår ikke de foreløpige planene som tilpasset Oslos sammensatte befolkning. OSU⁸⁷ (2011) presiserer at bygulvet kan få innslag av spesialiserte næringer, men etter min mening er det lite tyder på at Operakvarterets førsteetasjer vil oppleves som offentlige rom slik de er beskrevet av Tonkiss (2005).

Jeg vil hevde at utbyggerne i Bjørvika anvender Floridas teori på en selektiv måte og at den fungerer som et supplement til andre entreprenørstrategier slik Jamie Peck hevder. Flere informanter nevner Florida, men ingen oppgir ham som konkret inspirator i Bjørvika-utbyggingen. Samtidig opplever jeg at de bruker mangfoldsbegrepet aktivt, og at det er viktig at området oppfattes attraktivt av de riktige menneskene, det vil si de som kan kjøpe seg leiligheter eller jobbe i området. Utbyggerne tilpasser seg i liten grad den kreative kjerne av kunstnere og forskere og designere som Florida anser som essensielle brikker for å på plass et kreativt mangfold. Isteden kan det se ut til at byutviklingens sentrale aktører søker et kontrollert mangfold.

6.2 Bjørvikas kontrollerte mangfold

I oppgaven har jeg til nå forsøkt å vise hvorfor mangfold omtales som et gode i byutviklingsprosjekter, og hvordan ulike aktører i Bjørvika forholder seg til begrepet. I gjennomgangen mangfoldskategoriene beskrevet i kapittel 5 har det tegnet seg et bilde der mangfold på ulike måter blir nedprioritert. Næringssammensetningen blir, på tross av intensjon om å bli en mangfoldig sentrumsbydel, lite mangfoldig. Det samme gjelder befolknings-, rekreasjon-, og kulturmangfoldet. Kanskje kan dette forklares med utbyggernes behov for kontroll?

Estetisering som kontrollmekanisme

Mangfold anses som et tveegget sverd i byutviklingsprosesser fordi det kan føre med seg konflikter og friksjon, samtidig som det kan skape levende urbane rom. Uoppfordret nevner HAVs representant en skepsis til for eksempel å gi kunstnere billigere leieavtaler: "Altså, vi er ikke redde for at det skal virke forsøplende, men det er jo det man er redd for, ikke sant, at det skjer noe som man ikke klarer å kontrollere, man kunne leid ut til atelierer eller sannn for å skape litt liv, men man er redd for hva det kan gjøre med området." Dette utsagnet viser tydelig at det sosiale mangfoldet, selv ikke når det er basert på "medlemmer" av den superkreative kjerne er attraktivt i utbyggernes øyne. Hvis kunstnerisk virksomhet er forsøplende, hva da med de som anvender det offentlige rom på andre måter enn konsumentene? Hva med skaterne, gateselgere, uteliggere eller

⁸⁷ Mailkorrespondanse med en av OSUs ansatte, Kathrine Nyhus, som er ansvarlig for utformingen av "bygulvet" i Operakvarteret: 24.11.2011

parkourutøverne? Bjørvikas offentlige rom er som nevnt en av de sentrale arenaene for etablering av en mangfoldig bydel, men det er også her man tydeligst ser behovet for kontroll materialisere seg.

Gehl Architects har hatt en betydelig rolle i Bjørvika og flere av aktørene henviser til deres arbeid som viktig for å sikre mangfold i bydelen. Arkitekt Jan Gehl har i 40 år forsket på den gode byens kvaliteter og hvordan man kan planlegge for å skape den, og han har destillert kunnskapen sin ned til tre hovedfunn:⁸⁸ for det første må det er komfortabelt å oppholde seg i byrommene, det innebærer i følge Gehl flerfunksjonalitet i den fysiske utformingen. For det andre er det viktig å optimalisere de naturlige positive sidene ved et sted, sagt med andre ord dets herlighetsverdier, og forsøke å motvirke eventuelle negative sider. Herlighetsverdier knytter seg her til typologiske og formale steds kvaliteter, og i en slik sammenheng er løsningens estetisk utforming viktig, slik at brukerne lett fanger opp stedets gode egenskaper. Det tredje punktet, trygghet, er i følge Gehl vesentlig for at man skal kunne nyte byrommenes kvaliteter. Utformingen må forsøke å beskytte brukerne fra eventuelle utrygge momenter, det være seg trafikk, kriminalitet og vold eller bare ubehagelige sanseintrykk som forurensing, støy, snø, regn og vind (Gehl, 2010:247). Dette siste punktet kommer tydelig til uttrykk i Bjørvikas byromsprogrammer: "Operaallmenningen er et veloplyst rum, og belysningen bidrar til at skape trygghet. Belysningen sørger for at byrummet er overskueligt og der ikke findes mørke hjørner" (Bjørvika Infrastruktur: 2008: 58). Gehl tar altså i bruk urban design for å sikre at byens borgere skal ha det behagelig i bydelen og ha mulighet til å nyte byens goder.

Arkitekt og tidligere direktør for Norsk Form, Peter Butenschøn (2003), omtaler også det vakre og det organiserte bylivet som viktig for at man skal oppnå gode urbane byrom: "Byrommene må stelles, graffitiene må vaskes bort etter den første natten, bulkete plater og skjeve benker må repareres, lyspærer må skiftes, overklistrede plater må renses, skrotet må fjernes og papirkurver tømmes." Han fremhever også viktigheten av byen som sted for å møte det fremmede og ukjente, og at det uferdige rommet har kvaliteter ved seg, men at dette ikke nødvendigvis betyr at rommet må være skittent og rotete (ibid). Hans artikkel viser en ambivalens i forhold til mangfoldet; det skal være tilstede, men i ordnete former. Sennett (1994: 310) mener at en slik estetisering av det bygde rom er uttrykk for et ønske om å kontrollere byens bevegelsesmønster slik at man unngår motstand og konfrontasjoner. Han mener at framveksten av rensede felleskap nedvurderer kompleksiteten og annerledesheten som han ser som kjernen i den klassiske bykulturen (ibid). Dette ser han som svært begrensende for byrommenes offentlige dimensjon, og for menneskets egen utvikling. Informanter fra utbyggerne støtter overraskende nok Sennetts vurdering: "By er støy, det går ikke an å si at byen er harmonisk, det er konflikter og kaos hele tiden" og de fremstiller også kritikk mot Gehl og det som oppleves som et noe rigid, strøket og gjennomdesignet byromsprogram. De oppfatter at lite er overlatt til tilfeldighetene i utformingen av allmenningene, men fremhever at det ligger en visjon i å kalle bydelens offentlige rom for allmenninger. Samtidig mener utbyggerne at de kun vil fungerer etter hensikten dersom

⁸⁸ I boken "Byer for mennesker" fra 2010 har han definert tolv prinsipper som svar på dette spørsmålet og kategorisert dem i tre grupper

rommene utformes slik at de oppfattes som tilgjengelige og inkluderende. Gehl har uttalt at hans planleggingssystem og teori kan fungere over hele verden, i store så vel som i små byer, men som representanten for ROM så reflektert uttaler: "vi må jo innse at vellykkete byrom handler om at det uventete kan skje, og det handler kanskje om at man ikke gjør alle byrom på lik måte." Kanskje er det viktig å erkjenne viktigheten av ikke-typologiske og ikke-formale steds kvaliteter som for eksempel det sosiale livet (Sæter og Ekne Ruud, 2005 kap. 8)?

Innen kritisk byteori har flere tatt i bruk begrepet disneyfisering som relaterer seg til en forflating og nøytralisering av byene.⁸⁹ Samfunnsviter Alan E. Bryman(2004) refererte til et samfunn styrt av konsum da han anvendte begrepet og beskrev hvordan den konfliktfylte realiteten blir erstattet av en overfladisk, glattpolert og risikofri versjon av virkeligheten. Det er derfor påfallende at Gehl trekker fram nettopp Disneyland i Paris når han beskriver byer der de har valgt å ta hensyn til hans tolv punkter, det vil si at de har skapt et miljø der mennesket og dets (for)bruk står i sentrum: "Disneyland i Paris er ikke noget særligt set oppefra, men nede i øjenhøjde fungerer forlystelsesparken perfekt. For at sikre den gode atmosfære er husenes øvre etager reduceret til 80% av den normale størrelse. Så ser det hele mere indbydende ud" (2010: 217). Gehl ser det som viktig at man legger til rette for materielt mangfold, og i byromsprogrammene for Bjørvika er dette tydelig. Gjennom blant annet uttalelsen om Disneyland og fokuset på sikkerhet kan det imidlertid virke som at det sosiale mangfoldet og opprettholdelsen av de offentlige rommene som demokratiske arenaer, ikke står høyst på prioriteringslisten. Han skaper et bilde av byen som vakker, ufarlig og komfortabel, og fjerner med dette konflikt -og friksjonspunktene, både fysisk og sosialt. En av mine informanter er kritisk til en slik framstilling av byen:

Mitt poeng er at man må akseptere at man ikke skal fjerne alle friksjonspunkter, for det er i friksjonene alt skjer. Planleggerviljen til å fjerne konflikter mellom biler, sykkel, trikk, også er det ingen som møter hverandre til slutt, det er ingenting som skjer. Vi har en del av borgerskapets gode hjelpere som er svært konservative, og som vil ha byen på en spesiell måte, driver med estetisering av alle urolige områder og feier alt som er galt under teppet. Som vil unngå alle de tingene som man ikke ønsker å se, men som alltid har vært tilstede. Hvis vi flytter det, så vil det bare dukke opp et annet sted, som kanskje er mye verre, ute av syne ute av sinn er en dårlig taktikk. Det offentlige rom er en viktig demokratisk arena, man kan jo bare se på hva som skjedde på den himmelske freds plass, og nå i Kairo. I det offentlige rommet kommer mennesker som man vanligvis ikke ser, og plutselig er de synlige og har en stemme (Representant for Entra).

Romlig determinisme

Byteoretiker John Pløger (2004: 237). hevder at planfaglige aktører i Oslo, mer eller mindre bevisst, skiller mellom *design* av byen, og *planlegging* av byen (hans kursivering), og at dette kan sees som et skille mellom "å fysisk legge til rette for hverdagslivet i byen, og etisk å ville planlegge for fellesskapet og en sosial rettferdig planlegging." Gehl kan kanskje kritiseres for å *design*e mer enn *planlegge* byen ved at fokuset ligger på fysiske og

⁸⁹ Lofland, 1989; Zukin, 1996; Baudrillard, 1983, 1988.

estetiske grep knyttet til normative ideer om hvordan vi mennesker ønsker å ha det, og dertil hvordan vi bruker våre fysiske omgivelser. Pløger (2001:42) siterer Oslos tidligere ordfører kandidat, Rune Gerhardsen som sier at: "Der det er pent blir man snill, og der det er stygt blir man slem." Denne logikken tilsier at det er "kausale relasjoner mellom romlige forhold og sosial væren," og at man gjennom fysiske tiltak kan fjerne problemer (Pløger, 2004). En representant for utviklerne mener at utforming av plasser kan ha stor påvirkning på aktiviteten som finner sted der, og viser en deterministisk holdning til de fysiske strukturene når han omtaler den såkalte "Plata": "Det som skjer med sånne store plasser i sentrale områder, som Christian Fredriks plass her borte, den er så stor at den dessverre tiltrekker seg en del aktivitet som man ikke ønsker seg, med omsetting av narkotika midt i sentrum. Det er jo uheldig." Slike holdninger uttrykker også Byråden for byutvikling på et folkemøte i regi av Dagbladet og Norsk Form,⁹⁰ og referer da til problemene med miljøet av hjemløse og narkomane som har sitt samlingspunkt ved inngangen til Oslo S. De fortrekker derfor plasser av begrenset størrelse slik at man kan kontrollere hvem som oppholder seg der og hva de driver med. Slike tanker viser en tro på kausalitet mellom et fysisk miljø og livsutfoldelse. Sæter og Ekne Ruud (2005:63-81) mener at teorien om kausalitet i utforming av rom ikke holder mål. De hevder at man gjennom byfornyelse søker en billig løsning på kompliserte sosiale problemer. Det har skjedd en overgang fra fokus på sosiale tiltak, altså at man bedrev *sosial planlegging* for beboerne for å bruke Pløgers begrep, til tiltak koblet til overflatebehandling av fysiske omgivelser og at man heller designer entreprenørbyen Oslo. En slik logikk kobler seg tydelig opp til nyliberal bypolitikk, der estetisering av de offentlige rommene inngår som strategi.

Selv om Gehl (2010) tydeligvis mener at "one size fits all", så er han åpen om at romlige elementer ikke skaper sosialt samvær, men at det fungerer mer som retningsgivende for hva som er akseptert bruk. Livet det legges tilrette for i Gehl og Butenschønns visjon for den gode byen tilsier at man har ikke bare har tanker om hvem som skal ta byen i bruk, men også om hvordan byen skal anvendes.

"De andre" og det offentlige rom

Franck et al. (2007: 19) mener entreprenørbyer har et overdrevent fokus på fysiske farer i byene, og at konsekvensen av dette er overdreven planlegging. Trygghet er også høyt prioritert blant Bjørvikas utbyggere, men HAVs representant stiller spørsmålsteget ved det hun oppfatter som et overdrevent fokus på sikkerhet: "Dette er Oslo, ikke Havana, våre sikkerhetskonsulenter flipper sikkerhetskortet med en gang det er snakk om sosialboliger for eksempel, og forteller meg hvor farlig det er i Oslo. Byggeriet er veldig konservativt og selger trygghet som bilindustrien gjør det. Sikkerhet er veldig i fokus." Hvem disse sikkerhetskonsulentene er, er uklart, men at de har et snevert syn på hvem som skal kunne oppholde seg i Bjørvika er tydelig. Det er opplagt at sikkerhet og trygghet er viktig i byen, men spørsmålet er om dette skal fremmes på bekostning av byens mulighet for å inkludere alle befolkningsgrupper.

⁹⁰ Folkemøtet fant sted.. og finnes i sin helhet på dagbladets hjemmesider:

I nye byområder som fokuserer på kunst, underholdning og konsum slik Bjørvika gjør, kan det i følge Judith Squires (1994:89) oppstå sosialt ekskluderende rom. Det innebærer i praksis at grupper som ikke benytter seg av tilbudene fordrives fra områdene og dette gjør i sin tur byrommene mindre demokratiske. Som nevnt kan den kontrollerte estetikken ha en tilsvarende effekt (Sæter og Ekne Ruud, 2005). Slik blir byen mindre åpen og sosialt mangfoldig, da grupper som anvender byrommet på andre måter en planleggerne intenderte kan føle seg utilpass (out of place), og søke bort. Politisk teoretiker Bhikhu Parekh (2000:340) mener at samfunnet gjennom de fysiske strukturene, den aktive politikken og behandlingen av sine medlemmer i det offentlige rom, legger føringer for om ulike befolkningsgrupper kjenner tilhørighet til et område. Videre spør han seg om man forvente at grupper som ikke føler at de blir behandlet som en del av helheten skal fungere innenfor de rammene som dette samfunnet har definert? Samfunnet må ifølge Parekh søke helhet, altså at det består av "vi", ikke av "oss" og "de andre" (ibid). Dette er i seg selv et viktig element for å skape en rettferdig by hevder Harvey (1992). Det innebærer at man må unnlate å behandle marginaliserte grupper på et paternalistisk måte. Man må finne måter å organisere slike grupper på slik at de ikke stenges inne i kategorier som de ikke kan løsrive seg fra. Slike stigmatiserende merkelapper kunne i dagens Oslo vært romfolkiggere, gjengmedlemmer eller de narkomane, som av mange oppfattes som "de andre." Gjennom årtier har de narkomane vært en tydelig del av bybildet i Bjørvika. Deres bruk av hovedstadens østlige sentrum har alltid vært mislikt, men frem til nå akseptert, fordi det hittil har vært få boliger i området. Med den massive utbyggingen i Bjørvika vil dette forandre seg. Verken utbyggere eller politikere legger skjul på sin misnøye med gruppens nærvær i sentrum, men ingen har så langt satt i gang tiltak som kan gi dem nye muligheter. Aktørene i Bjørvika ser sitt oppdrag begrenset til byutvikling, og at de skal gjøre den nye bydelen til et attraktivt område, noe som ikke kan kombineres med narkotikahandel - og bruk. De er stolte og opptatt av at de privat-offentlige samarbeidene sikrer en helhetlig gjennomføring av utbyggingen. Jeg vil hevde at mangelen på tiltak knyttet til en av de få gruppene som har anvendt området, og som mangler alternative steder å være, er et tegn på at helhetstanken ikke omfatter de sosiale følgene av utbyggingen, men kun den materielle gjennomføringen. I byer som styres av governacepolitikk og som anvender entreprenørstrategier fokuseres det mindre på sosiale samfunnsoppdrag, men desto mer på design og materielle utforming ved . I følge Harvey (1989) innebærer postmoderne byplanlegging at form vinner en endelig seier over innhold. Sæter og Ekne Ruud (2005: 152) oppfatter det manglende fokus på sosiale og velferdspolitiske bindinger i Bjørvika-planen som bemerkelsesverdig. De mener at den estetisk-fysiske planen er blottet for sosiale målsettinger, for eksempel knyttet til hva slags befolkningsgrupper som skal ha innpass i bydelen. Planen behandler i følge dem, Bjørvika isolert fra sine nærliggende omgivelser og resultatet er at man lukker øynene for effektene utbyggingen har på områdene rundt. Brownfield-gentrifisering fører som oftest til økte priser og en endret nærings-og befolkningssammensetning både i området selv og i tilstøtende bydeler (ibid). Bjørvika-utviklerne er kritisert for manglende kommunikasjon og imøtekommelse av mennesker som blir påvirket av utbyggingen (Representant

for bydel Gamle Oslo). Kanskje har de, bevisst eller ubevisst, allerede skapt et skille mellom seg selv og "de andre."

Jeg vil hevde at man i Bjørvika søker en form for kontrollert mangfold. Et mangfold som er tilpasset enkelte gruppers behov, der de kan leve et urbant, spennende liv, finne de tilbudene de ønsker og samtidig være beskyttet mot mennesker og opplevelser som kan virke støtende eller skumle. Risikerer vi at Bjørvika-prosjektet skaper mer segregerte livsformer i Oslo? Vil en tilpasning til behovene hos de kreative profesjonelle presse mindre ressurssterke grupper ut av bykjernen? Nyliberale byutviklingsstrategier medfører utfordringer for bredden i byens sosiale liv, særlig fordi kontroll er blant målene i utformingen av de fysiske omgivelsene. Den materielle virkeligheten reflekterer som påpekt de regjerende maktforhold, og kanskje blir uttrykket i Bjørvika litt for entydig? Risikerer vi at Oslos nye sentrumsbydel vil ekskluderer alt fra pakistanske gotteributikker, til tyrkiske barbersjapper og Rimi-butikker. Er det fare for at minoritetsgruppene som i dag preger de omliggende områdene kan bli marginalisert eller presset ut på grunn av estetisering og trykkskrav?

Det utfordrende mangfoldet

Mangfold som mål for et utviklingsprosjekt er som vist ikke oppfattet som utelukkende positivt, og flere teoretikere har også problematisert dette. Fainstein (2005) har beskrevet hvordan mangfold sees som svaret på alle urbane konflikter fordi man forstår mangfold som en kilde til toleranse. Hun mener at dette bare vil være tilfelle dersom forskjellene mellom "oss" og "de andre" er minimale. Hvis kontakten mellom de ulike gruppene begrenser seg til tilstedeværelse, til å se hverandre, og forskjellene mellom livsformene er store, kan mangfoldet heller kan bekrefte etablerte fordommer, og være en kilde til konflikt. I en slik sammenheng kan segregering fungere som en buffersone, men det kan også skape frykt og manglende empati for forskjellighet (Fainstein og Campbell, 1996:14). Et slikt problem kan oppstå i Bjørvika dersom koblingene til de østlige bydelene ikke fungerer, og kontrastene mellom den nye bydelen og den bakenforliggende byen vokser.

Geograf Terje Wessel (2009) refererer til Ash Amin (2002), som hevder at premisset for at mangfold skal generere toleranse er sosial kontakt over lengre tid. Det er behov for fellesarenaer i byene der mennesker fra ulike miljøer deltar på lik linje. Amin trekker fram lokale samfunnshus, ungdomsklubber og idrettsforeninger, som steder der folk med ulike bakgrunn kan jobbe mot et felles mål og opprette personlig kontakt. Slik kan mennesker forholde seg til "de andre" som likeverdige medlemmer av samfunnet. Det skal ikke være en måte å skape likhet i befolkningen på, men heller fungere som en arena der kontakt ikke oppfattes som farlig eller upassende. Amin (2002) ser en slik form for kontakt som en måte å øke toleransen i samfunnet på lang sikt, da dette kan dempe underliggende fordommer. Slik kontakt er nødvendig for at man skal kunne ta opp saker utløst av holdningsforskjeller som nødvendigvis vil oppstå mellom grupper i et multikulturelt samfunn (Sandercock, 2006:40).

Disse fellesarenaene eller "mikro-offentligheter," som Amin kaller dem, kan få karakter som "tredjesteder" (Oldenburg, 1999) – en status som biblioteket i Bjørvika ønsker å opparbeide seg. Dette er som nevnt tidligere steder som står mellom den private, og den profesjonelle sfæren, og Tonkiss (2005) mener at slike steder må sees som offentlige rom på linje med gater, parker og plasser. Slike "tredjesteder" kan fungere som et supplement til, men ikke som en erstatning for åpne, urbane gaterom (ibid). Selv om man arbeider for å opprette kontakt mellom ulike deler av befolkningen, slik Amin taler for, betyr ikke det at man skal søke en nærmiljøprofil hevder Tonkiss (2005). De urbane byrommene må forbli steder der forskjellighet kan eksistere side om side, uten at man forventer assimilering, da dette kan ha ekskluderende effekter. Jeg ser det som viktig at de sentrale aktørene klarer å etablere en bystruktur i Bjørvika som kombinerer Tonkiss ulike former for offentlig rom, altså gaterom, plasser og "tredjesteder". Samtidig oppfatter jeg et behov for arenaer som gir plass til forskjellighet, og som muliggjør uplanlagte endringer i det fysiske, det diskursive såvel som i sosiale relasjoner. Sojas "tredjerom" kan oppfattes som en slik arena fordi den virkelige og den imaginære verden samles her. Det trialektiske forholdet mellom de tre romlige dimensjonene kan på sikt føre til endringer, men da i regi av byens mangfoldige brukere. Men, dette er vel også tilfellet i dagens markedsstyrte utvikling? Forskjellen mellom de to situasjonene knytter seg til den sosiale sammensetningen, og til grunnlaget for endring. I Bjørvika forventer mine informanter en homogen og ressurssterk befolkningsgruppe, og at endringer i bydelen vil skje på bakgrunn av forandringer i deres konsumvaner. Dette synes motsatt av Sojas "tredjerom" der heterogenitet i livsformer og samhandling er styrende for eventuelle skifter, det være seg i de fysiske omgivelsene, den diskursive behandlingen eller de sosiale omgangsformene. Jeg har presentert den flerkulturelle øya Snelda og kunstprosjektet Slow Space som mulige "tredjesteder" fordi prosjektene ønsker å være prosessesdrevne rom i byen, som gjennom aksept av sosialt mangfold søker å ha en samlende og inkluderende, men ikke assimilerende effekt på området og dets brukere.

Det er en tydelig visjon, både i plandokumenter og blant mine informanter at de ulike byrommene skal ha ulike funksjoner og pleie forskjellige interesser, men som diskutert i kapittel 5 er det stor bekymring knyttet til disse planlagte rommenes evne til å appellere bredt. Neste del av kapittelet vil derfor beskrive noen elementer som kan sikre at større deler av Oslos befolkning kjenner tilhørighet til den nye sentrumsbydelen.

6.3. Homogenitetens motgift

Under punkt 6.2 har jeg skissert opp mulige scenarier som kan medføre at Bjørvika blir et lite mangfoldig sted. I dette punktet vil oppgaven presentere noen forslag til grep som kan motvirke disse problemene. Innledningsvis vil jeg omtale det oppdragende tiltaket som den politiske teoretikeren Judith Squires (1994) beskriver som en "Grammar of Conduct." Deretter vil jeg diskutere informasjon som en mulig konflikttemper, og som et tilskudd til medvirkningsprosesser.

Grammar of Conduct

Allerede Cicero, politiker og filosof i Roma rundt år 0 definerte begrepet urbanitas, en vedtatt dannelsesnorm for mennesker i bysamfunnene. Han så behovet for en forholdsregel, en "erkjennelse av en slags nødvendig sosial "utveksling" med de fremmede og deres fremmedhet som en trussel" (Pløger, 1997:168). Judith Squires (1994) foreslår på lignende vis å etablere en "Grammar of Conduct" i byenes offentlige rom. Dette skal ikke være lover, men en konvensjon om hvordan byen bør brukes, som er innforstått med konfliktstoffet og maktforholdene som nødvendigvis ligger i slike konvensjoner. Det skal altså være en allmenn bevissthet om hvem og hva som skaper konvensjonene man velger å følge. Loretta Lees (2003) er inspirert av Young (2000) når hun bemerker at det ikke er noe mål å løse alle konflikter som oppstår i det mangfoldige urbane rom, da disse er med på å skape den urbaniteten som stadig flere mennesker søker seg til. En "Grammar of Conduct", anerkjenner byens forskjeller og dens kompleksitet, og kan være nyttig for å redusere byens konfliktnivå. Youngs (2000) mål om at den urbane befolkningen skal være "sammen i forskjellighet" kan sammenlignes med en slik konvensjon, og innebærer et forbud mot ekskludering og diskriminering og rom for individuell frihet. Selv om man gjennom en slik konvensjon ønsker like rettigheter og lik tilgang til ressurser for alle byens innbyggere, må man unngå at arbeidet for sosial likebehandling resulterer i undertrykkende rammer for enkeltindividene. Dersom en teori om "sammen i forskjellighet" skal fungere, må den være en integrert del av et felles politisk mål om samhold, og da kan kanskje en "Grammar of Conduct" fungere som et middel. Sandercock ser politikken som det viktigste verktøyet for å sikre sosialt mangfold, og for Donald og Morrow krever arbeid mot sosial ekskludering en bevisst politikk som baserer seg på et felles bestemt verdigrunnlag.

I følge Lederen i Byutviklingskomiteen anvendes Oslo Sentrum i begrenset grad av byens befolkning, som synes å foretrekke sine lokale bydelssentra: "Bydelene er i endring, det skjer mindre og mindre i sentrum, som nå preges av å være turistifisert." Han påpeker samtidig at politikerne ser det som essensielt at Bjørvika skal fungere som et nytt sentrumsområde der byens befolkning kan samles, og at et turistifisert Bjørvika for dem betyr et mislykket Bjørvika: "Da blir det flott, sånn som i Kvadraturen, men ikke noe liv" (Leder for Byutviklingskomiteen). Hovedstadens mangel på fellesarealer der man blir konfrontert med de forskjellige kulturene og livstilene skaper barrierer. Vi har ikke mange områder der narkomane, innvandrergjenger, vestkantfruer og fotballhooligans bekrefter hverandres eksistens.⁹¹ Dersom man til stadighet utvikler, fornyer og gentrifiserer områder uten at man arbeider for et "felleskap av forskjeller" (Young, 1990), kan effekten bli en tydeligere og faktisk fryktbasert polarisering innad i byen. Her kunne muligens den flerkulturelle øya Snøda vært et potensielt fellesareal? Dersom målene om Bjørvika som en sosialt mangfoldig sentrumsbydel skal gjennomføres krever det aksept for forskjellighet, det fremmede og en erkjennelse av at mangfold kan føre med seg konflikt. Loretta Lees beskriver hvordan Portland, Maine som markedsførte seg som den mangfoldige byen fikk problemer knyttet til interessekonflikter mellom butikkeiere og ungdomsgjenger. Det er langt fra

⁹¹ Med mindre det er en konsert i Spektrum der en fotballelskende, legendarisk britisk soulartist opptre!

uproblematisk å gå inn for en mangfoldig by, men det betyr ikke at målsetningen bør neglisjeres eller at den aktive innsatsen for å oppnå det bør reduseres.

Fortellingen om Bjørvika – representasjoners påvirkning

Har den samlede aktørgruppen i Bjørvika klart å formidle at området skal være en inkluderende sentrumsbydel?

Leder i byutviklingskomiteen omtaler Oslo og Bjørvika på denne måten: "Oslo er i dag en delt by. Mange ønsker å opprettholde denne kontrasten fordi det er en del av identiteten deres. Gamlebyen vil ikke identifiseres med Bjørvika, og de som har etablert seg i Bjørvika vil ikke assosieres med Oslo øst." Dersom dette faktisk er utgangspunktet kan det bli vanskelig å overbevise byens befolkning om at Bjørvika skal bli et samlende sentrumsområde. Suksessen avhenger selvsagt av fysiske elementer, som broer, gateløp, byggehøyder, aktivitets- og næringstilbud, men som representanten for Entra presiserer handler det også om representasjoner knyttet til utviklingen: "Hvilke bilder man skaper er vesentlig for hvordan man tenker om et område, og om man anser det som tilgjengelig for en."⁹² Representasjoner skapes gjennom det helhetlige bilde av et område, altså knytter det seg både til de fysiske strukturene som bygges, illustrasjonene som fremlegges, og retorikken brukt i alt fra plandokumenter til promoteringsmateriale og medieomtale. Gjennom representasjoner skapes bilder av hva som vurderes som passende og attraktivt i et område, og indirekte viser det derfor også det som oppfattes som upassende eller uønsket (Lees, 2002:105; Cresswell, 2004). På spørsmål til PBE om de tror noen vil føle sin egen tilstedeværelse i Bjørvika som upassende, altså at enkelte grupper ikke finner bydelen inkluderende, svarte PBE:

Bildene man skaper av området er vel så viktige som bebyggelsen. Vi må vise alle mulighetene som dette området har å tilby. Området må være tilgjengelig for alle, universell tilgjengelighet i form av det fysiske, men også mentalt tilgjengelighet. Den må være oppe i hodet hos folk, hvis den ikke er der vil det ikke spille noen rolle om det faktisk er åpent, for da vil ikke folk gå dit uansett" (Representant for PBE).

Representasjoner påvirker oss på ulike måter, men man må forvente at den informasjonen som rettes mot Oslos egen befolkning er den som i størst grad vil påvirke Bjørvika blivende sosiale liv. Dette fordi Oslofolks aksept av bydelen er vesentlig for om de tar området i bruk. Derfor spør jeg om bybefolknings kunnskapsnivå om det nye Bjørvika er høyt nok, og om de har nok informasjon til å delta aktivt i utviklingsdebattene?

Fjordbyutstillingen, som var Oslo kommunes storsatsning for å fremme byutviklingsprosjektet internasjonalt, må sees som et viktig innspill for posisjonering av byen i den interurbane konkurransen. Utstillingen er vist verden over, men bare kortvarig i Oslo. Det er følgelig lite sannsynlig at lokalbefolkningens mentale forestilling om Bjørvika er farget av denne internasjonale markedsføringen. Selve utstillingen har vært et påkostet prosjekt, og kanskje kan man stille spørsmålsteget ved Fjordbykontorets

⁹² Se tidligere note om representasjoner: Per Gunnar Roe

markedsføringsprioriteringer. Det fremkommer av mine intervjuer at manglende informasjon til byens befolkning oppfattes som et problem. Lederen i byutviklingskomiteen uttrykker det slik: "Det er jo debatt om byutviklingsspørsmål i Oslo hele tiden, det syder og koker, men det er ikke nok informasjon. Vi synliggjør ikke godt nok det vi driver med, og det burde vi sikkert ha gjort, men det koster og det må jo betales av oss i kommunen." Her fremheves informasjon som viktig for at Bjørvika skal bli, og oppfattes, som et godt sted å være, men også at dette ikke er en høyt prioritert sak i kommunen.

Makt i kunnskap

I Fjordbyplanen fra 2008 finner man som punkt to under overskriften "Prosess og medvirkning" følgende:

Det skal i samarbeid med berørte grunneiere vurderes opprettet et informasjonssenter om Fjordbyen som kan yte relevant informasjon om pågående planarbeid og prosjekter i Fjordbyområdet. Informasjonssenteret skal ha som mål å øke forståelsen for og betydningen av Fjordbyen som ressurs for Oslo, samt bidra til debatt og meningsutveksling og formalisere medvirkning og dialog med grupper, lag, foreninger, enkeltpersoner og fagpersoner ved viktige milepæler i planarbeidet. Informasjonssenteret bør behandles som en egen sak (2008: 17).

Det har altså vært en ambisjon om å etablere et informasjonssenter for hele Fjordbyen, men fortsatt ligger prosjektet i startgroen. "Det er en typisk sak som ingen brenner for, men som mange ville satt pris på om ble etablert," mener lederen av Byutviklingskomiteen. Den siste tiden har det vært noe bevegelse i saken, og i februar i 2011 ble forslaget om et informasjonssenter presentert i Aftenposten⁹³. Entras representant stiller seg svært positiv til et slikt infosenter og mener det kan være bra både for innbyggere og utbyggere: "Vi er blitt kritisert for mye, og det henger nok sammen med manglende informasjon".

Byråden for byutvikling og PBE gjentar stadig at Bjørvika-utviklingen er preget av å være en åpen og demokratisk prosess. Likevel har mine informanter fra Bydel Gamle Oslo og NBT en del å utsette på oppfølgingen og kontakten med kommunen. På tross av utallige protestmøter, folkemøter, debatter og avisinnlegg har disse informantene følt seg involvert, men lite inkludert og lyttet til når det kom til faktisk gjennomføring. Selv om informantene mener at det har vært mulig å skaffe seg informasjon, kan man kanskje hevde at Bjørvika-utviklingen har manglet en instans der man kan se ulike syn side om side og diskutere informasjonen i felleskap. Bjørvika Utvikling ønsker å etablere et byengasjerende informasjonssenter fordi utviklingen mangler en fellesarena, der man for eksempel kan ta opp mangfold i byen som tema. De erkjenner at byen mangler verktøy for å ta opp denne diskusjonen, og håper at et infosenter kan bli: "arnestedet for beboermuligheter og diskusjon: Hva mener dere, hvordan forholder dere dere til denne saken, hva ønsker dere og så videre, altså et rom som preges av dialog." I Fjordbyplanen er informasjonssenteret tiltenkt en slik dialogposisjon som kan styrke medvirkningsmulighetene for mindre aktører, så hvorfor er det enda ikke realisert? BU ser at manglende informasjon kan skape konflikt, og de er opptatt av at informasjonssenteret må bli noe annet enn et salgskontor for utbyggingens aktører. Også leder for Byutviklingskomiteen er opptatt av dette:

⁹³ <http://www.oslo-s.no/article.php?articleID=38166&categoryID=4266>

"Det [informasjonssenteret] vil sikkert bli kraftig kritisert også, fordi det helt sikkert ville sett ut som et glansbilde, og det blir jo nødvendigvis sett på som et partsinnlegg fra PBE eller utbyggerne eller hvem det nå blir." Blant annet av den grunn stiller lederen for Havnestyret seg negativ til forslaget om et informasjonssenter. Havnestyret ønsker ikke å bruke tid og penger på å vise bilder av "glade mennesker i et konstruert landskap." Han vil heller jobbe for faktiske utviklingsvedtak, som bygging av studentboliger, og kjøp av førsteetasjer: "Tiltak som kan gi plass til et stort mangfold av mennesker og ikke bare de som er glade" (Leder i Havnestyret).

Medvirkning og mål

Sentrale aktører i Bjørvika oppfatter at det er få endringsmuligheter i avtaleverket som ligger til grunn for utbyggingsorganiseringen. På flere av møtene jeg har deltatt på har dette blitt omtalt og kritisert av mindre aktører. De oppfatter høringsrundene i etterkant av avtaleinngåelsen som skinnhøringer mer enn som reelle påvirkningsmuligheter. Da ønsket om et informasjonssenter ble lagt fram som en del av Fjordbyplanen i 2008 var i realiteten handlingsrommet for grunnleggende medvirkning minimal, og informasjonssenteret ville sannsynligvis hatt lite å si for de helhetlige grepene i Bjørvika. Likevel mener jeg at et informasjonssenter for Fjordbyen både kunne ha påvirket fremtidige utbyggingsprosjekter og vært debattarena for mindre grep som kan gjøres innenfor avtaleverket. Dette gjelder viktige områder som for eksempel næringssammensetning og rekreasjonstilbud, som begge har stor betydning for et framtidig mangfoldig sosialt liv.

God informasjon er imidlertid ikke nok for at en medvirkningsprosess skal fungere (Healey, 2003), men opprettelsen av gode kommunikasjonsarenaer som muliggjør meningsutveksling vil være positive tiltak i en slik sammenheng.⁹⁴ I Healeys teori (2002, 2003) om kommunikativ planlegging framheves konsensus som mål for meningsutveksling, men dette punktet i teorien har måttet tåle kritikk.⁹⁵ Vanessa Watson (2006) oppfatter tanken om konsensus som både ekskluderende og begrensende, og i strid med vår tids motstand mot totalitære posisjoner. Hun oppfatter samtidig konsensusbygging som en lite gjennomførbar prosess i dagens multikulturelle samfunn fordi forskjellene mellom ulike grupper stadig blir større (ibid). Jeg mener at hun her misforstår Healeys intensjon. Et viktig element for Healey er nettopp at planprosessen skal muliggjøre etablering av en felles forståelsesverden, samtidig som aktørene da må akseptere hverandres ulike livsformer. Altså skal konsensus bygges gjennom en grunnleggende aksept for forskjellene i et samfunn.⁹⁶ I utbyggingsprosjekter skal felles kunnskap og felles plangrunnlag genereres gjennom samtaler mellom aktørene, de kan ikke fastsettes på forhånd. I slike planprosesser er det derfor behov for verdinøytrale myndighetspersoner som kan sikre fullverdig deltakelse for alle aktører i prosessen. I utviklingsprosjekter som Bjørvika, der det offentlige på et tidlig

⁹⁴ Healey selv påpeker at alle argumenter brukt for å komme fram til konsensusdannelse er uttrykk for et standpunkt og makt, og at alle konsensusetableringer må vurderes med et svært kritisk øye. Tydeliggjøring av egne og andres posisjoner for inngåelsen av et samarbeid er derfor nødvendig slik at alle har en fellesforståelse av situasjonen man er en del av. Det er i tillegg nødvendig at alle deltakerne er oppriktige i sine ytringer, at de snakker om og har kunnskap som er relevant, og at alle forsøker å formidle sine argumenter på en forståelig og ikke minst sannferdig måte.

⁹⁵ *Collaborative Planning* blir i denne oppgaven oversatt med det noe videre begrepet kommunikativ planlegging.

⁹⁶ Kommunikativ planlegging kritiseres for manglende sikring av de svakeste i samfunnet, og for en "bra for de fleste"-holdning.

tidspunkt inngikk samarbeid med private virksomheter,⁹⁷ og der utbyggingen drives etter bedriftsøkonomiske prinsipper, er det vanskelig å tro at myndighetene kan opprettholde verdinøytrale standpunkter (om det nå er mulig i det hele tatt). Kanskje er det heller planmyndighetene som bør innta en slik rolle?

Flere teoretikere er skeptiske til den kommunikative planleggingsmodellens innretning mot prosess, og ønsker større fokus på resultat. I sin behandling av det kontekstavhengige⁹⁸ temaet sosial rettferdighet definerer David Harvey (1996) et lignende skille. Han anser oppnåelsen av sosial rettferdighet som delt i de to dimensjonene prosess og utfall. Den optimale situasjonen preges i følge Harvey av en rettferdig og demokratisk prosess som sikrer et rettferdig og mer demokratisk utfall. Kritikere av den kommunikative planleggingen mener at man mister målet av syne i arbeidet med prosessen, og at utbyggingsprosjekters verdigrunnlag er for lite debattert i modellen (Watson, 2009; Sandercock, 2006; Hansen, 2006).

Mitt datamateriale gir begrenset innblikk i den tidlige medvirkningsprosessen i Bjørvika, og jeg begrenser meg derfor til å undersøke den aktuelle prosessen og dagens fokus på resultat. Jeg vurderer sosialt mangfold som målet for medvirkningsprosessen, og undersøkelsen er basert på min analyse fra kapitlene 4 og 5. Det framkommer i de overordnede plandokumentene at sosialt mangfold er viktig for at bydelsutviklingen skal oppfattes som vellykket. I mine intervjuer er det likevel klart at dette målet er lite internalisert for flere av de sentrale aktørene: "På dette planleggingsnivået er ikke [sosialt] mangfold et tydelig mål, men det kommer nok tydeligere fram senere." Jeg vil hevde at alle planleggingsavgjørelser bør defineres av mål og av de verdiene resultatet skal fremme. Dersom utviklingen styres på basis av en verdibasert fellesforståelse, som for eksempel en "Grammar of Conduct," mister kanskje det økonomiske aspektet noe av sin dominans. Dette kan i sin tur muliggjøre større variasjon i den sosiale sammensetningen, og kanskje en mer demokratisk og tilgjengelig bydel. På nåværende tidspunkt er ikke sosialt mangfold et prioritert mål for de sentrale aktørene, og det er liten bevissthet rundt hva slags verdisett som ligger til grunn for, og som formidles gjennom utviklingen.

Hvordan ivaretas så ønsket om en demokratisk prosess? Som man kan lese fra analysen i kapittel 5 er store deler av utbyggingen overlatt til quangos som lar markedsmekanismene styre. Dette betyr at prosessen er drevet fram av økonomiske interesser som i liten grad sikrer tilgang for mindre aktører slik Healey oppfatter som viktig i gode governanceprosesser. De positive unntakene i Bjørvika er en vedvarende offentlig debatt i mediene og åpne møter i varierende regi, men på det nåværende tidspunkt har jeg ikke registrert endrede holdninger blant aktørene på bakgrunn av denne aktiviteten.

I denne oppgaven anvender jeg sosialt mangfold som en immateriell dimensjon i et byutviklingsprosjekt, og slike dimensjoner styres av våre imaginære, verdibaserte, men ofte normative ideer. Materielle dimensjoner i samfunnet følger i større grad pengestrømmene, og det gjør at det materielle

⁹⁷ Utbyggingsavtalene ble underskrevet i 2003 før reguleringsplanen var vedtatt. Avtalene la grunnlag for quangoene som i dag styrer Bjørvika-utbyggingen.

⁹⁸ Harvey vurderer sosial rettferdighet som avhengig av tid og sted, noe som betyr at begrepet ikke har én betydning, men flere, og at det vil variere med situasjonen man er i.

mangfoldet er enklere å skape enn det sosiale, fordi det kan etableres ved bruk av økonomisk kapital. Begrepet mangfold er positivt ladet, men dersom det ikke er klart hva slags mangfold som omtales og hva det skal bidra med, altså at man mangler verdibaserte mål knyttet til begrepet, kan arbeidet for å skape "mangfold" ta fokus fra viktige samfunnsoppgaver (Fainstein, 2005). Det hjelper heller ikke å ha overordnede ideelle ønsker for et prosjekt dersom man mangler politiske virkemidler, makt og vilje til å gjennomføre dem. Kenneth Frampton hevder at byens image er noe veldig annet enn byens idealer, for der vi skaper og skreddersyr et image etter våre behov stiller isteden idealet et krav til oss. Idealet skal ikke tjene oss, det er vi som skal tjene det. (Frampton i Robins, 1997:322). Kanskje er de ideelle målene fra planene skapt for å passe i et bilde, heller enn å styre utviklingens framdrift? I min gjennomgang av Bjørvika-prosjektets styringsstruktur fremstår forholdet mellom mål og midler som et vanskelig punkt. Prosjektet drives fram av quangos som har økonomisk vekst som hovedmål, og de overordnede ønskene for det sosiale livet blir skjøvet vekk til fordel for funksjonelt mangfold for en homogen målgruppe. På denne måte kan mangfold resultere i økt polarisering og konflikt, heller enn i toleranse og sosial inkludering (Amin og Thrift, 2002, Fainstein, 2005). Svaret på spørsmålet over må bli: ja, i Bjørvika styrer vi imaget, og nei, idealet styrer ikke oss.

Informasjonsarbeid og åpne kommunikasjonskanaler kan bidra til å sikre at mangfoldsbegrepet ikke blir misforstått og tar oppmerksomhet fra andre elementer som kan skape en rettferdig og inkluderende by. Da må imidlertid ovennevnte informasjonssenter fungere som en arena for diskusjon, meningsutveksling og aksept. Dersom senteret kun blir en markedsføringskanal for kommersielle aktører kan man hevde at det fungerer mot sin hensikt. Det kan virke splittende mer enn samlende og det kan virke insisterende, mer enn forhandlende. BU fremholder likefullt troen på et velfungerende informasjonssenter som en motkraft til de økonomiske kreftene, ved at det fremmer fellesverdier og ønsket om sosialt mangfold (Representant for BU/BI). Arbeidet for sosialt mangfold må sees i sammenheng med arbeidet for en mer tolerant og rettferdig by (Harvey, 1992:599). Jeg hevder på bakgrunn av mine undersøkelser at styringsformen i Bjørvika, de lite omtalte målene og det manglende fokus på sosialt mangfold i prosessen, gjør arbeidet for å sikre en rettferdig by vanskeligere. Sandercock (2006: 44) ser deltakelsen i debatter og muligheten til å påvirke utformingen av den fremtidige byen som en del av vår rett til byen, og kanskje kan et infosenter styrke denne muligheten. Etter min mening bør det etableres et senter for byutvikling som ikke bare skal informere om hva som skjer i Fjordbyen, men som skal styrke medvirkningsmulighetene i dette og i fremtidige utviklingsprosjekter. Kanskje kan et slikt senter innta den verdinøytrale rollen som er ønskelig i den kommunikative planleggingsmodellen, og kanskje vil dette gi det sosiale mangfoldet bedre vekstvilkår i framtiden?

6.4 Sammendrag

I kapittel seks har jeg belyst alle de tre forskningsspørsmålene, men hovedfokuset har her ligget på det siste. Det omhandler forholdet mellom kontroll og mangfold og er sett fra ulike innfallsvinkler. Samtidig har det vært

viktig å undersøke om premissene ligger tilrette for at Bjørvika skal kunne bli en mangfoldig bydel, og om dette står på de sentrale aktørenes agenda. Punkt 6.1 tok for seg utvikling av sosialt mangfold i en markedsstyrt utbyggingsprosess, mens punkt 6.2 analyserte ulike kontrollmekanismer som vanskeliggjør etableringen av en sosialt mangfoldig bydel. Særlig utdypes problemer knyttet til estetiseringen av de offentlige rommene i Bjørvika og vanskeligheter med å definere et felles verdigrunnlag. Punkt 6.3 utdyper mangler i Bjørvika-utviklingens informasjons- og medvirkningsarbeid, og fremstiller mulige løsninger på disse utfordringene.

7.0 Avslutning

I denne forskningsprosessen har jeg tatt utgangspunkt i et moderat sosialkonstruktivistisk perspektiv, altså er jeg inneforstått med at oppgaven kun viser én side av virkeligheten, og at mine fortolkninger av informantenes utsagn er nettopp, fortolkninger. Likefullt har jeg besvart mine tre forskningsspørsmål i håp om å formidle det jeg opplever som underkommunisert i byutviklingsdebattene, nemlig det sosiale mangfoldet. Det var derfor gledelig at jeg 2. januar 2012 våknet til en artikkel om nettopp byutviklingsprosjekters manglende sosiale profil:

Hva slags hovedstad er vi i ferd med å skape? Blir byen åpen og inkluderende for andre enn ressurssterke mennesker? [...] hvordan vil de mest utsatte og sårbare av byens innbyggere oppleve den. Rusmisbrukere kjeppjages fra kommersielle fellesarealer av vektere.[...] Jeg vil ha en mer inkluderende hovedstad, med områder som er fritt tilgjengelige og ikke strømlinjeformet og privatisert slik at bare de vellykkede kan være der. Det er slett ingen selvfølge at det blir slik. Vil vi ha en by for alle? En by som inkluderer, ikke ekskluderer? En hovedstad som slipper inn, ikke lukker ute? (Knut Olav Åmås, 02.01.12).⁹⁹

Kulturredaktøren i Aftenposten ønsker debatt om byutviklingens verdigrunnlag, og kommer i artikkelen innom alle temaene i oppgavens forskningsspørsmål. Disse er besvart kronologisk i oppgavens tre analysekapitler, 4, 5 og 6, men alle forskningsspørsmålene må også sees i sammenheng, og et konkluderende avsnitt er derfor nødvendig.

Gjennom en analyse av det jeg ser som vesentlige dokumenter for Bjørvika-utbyggingen har jeg funnet visjoner for bydelens sosiale liv. Det mest fremtredende punktet knyttet til sosialt mangfold er visjonen om å skape en inkluderende sentrumsbydel for Oslos varierte befolkning. Dette tilsier at man må fylle bydelen med elementer som ulike grupper i samfunnet finner attraktive. I Oslo er det mangel på både offentlige rom, "tredjesteder" og "tredjerom" som har en variert brukergruppe. Det er vanlig at områder preges av et utvalg av befolkningen, og dette fenomenet forklares gjerne med ordtakene "krake søker make," men handler også om innarbeidete mønstre. I Bjørvika har man mulighet til å skape et nytt mønster, og det er også det man tar sikte på i de overordnede planene. I mine intervjuer fremkommer likevel en tydelig skepsis til om Bjørvika kan bli en slik samlende sentrumsbydel. Representanten fra Entra stilte seg spørsmålet om det er mulig å skape et sosialt mangfold i dagens Bjørvika:

Mangfoldsbegrepet er et grunnleggende begrep i byutvikling, og det er et premiss for å få til en god by, men så kan man jo spørre seg om forutsetningene er på plass for å gi rom til mangfold? Når må man la det ligge og si at området er hva det er? Whitehall i London er et regjeringsskvarter, og det er hva det er, det er ikke grunnlag for mere mangfold, og kanskje er det ikke det her [i Bjørvika] heller?

⁹⁹ Knut Olav Åmås artikkel i Aftenposten: <http://www.aftenposten.no/meninger/kommentarer/Den-helt-nye-hovedstaden-6731844.html#.Tw3kl3OzioA>

Betyr dette at Bjørvika i eiernes øyne ikke behøver å bli sosialt mangfoldig, eller at man må akseptere at området blir et sentralt business-strøk, men ikke så mye mer? Viser planene mangfoldsvisjoner, men ikke mangfoldsintensjoner?

Med basis i tidligere forskning (Bergsli, 2005, Sæter og Ekne Ruud, 2005) og egne observasjoner vil jeg hevde at utbyggingen styres ut fra typiske governaceprinsipper. For å muliggjøre større utviklingsprosjekter har kommunen inngått samarbeid med ulike kommunale, statlige og private aksjeselskaper og etablert quangos. De driver eiendoms -og byutvikling, men skal samtidig sørge for økonomisk gevinst til eiere. Sosialt mangfold er en kvalitet ved byen som ikke kan tallfestes og i en markedsdrevet byutviklingsprosess blir det vanskelig å argumentere for investeringer som sikrer dette. Første forskningsspørsmål knytter seg som nevnt opp til styringsformens påvirkning på realiseringen av mangfoldsvisjonene, og svaret kan oppsummeres i én kort setning : styringsformen gjør at målene om sosialt mangfold nedprioriteres til fordel for økonomisk vekst og gevinst i alle deler av prosessen.

Alle mine informanter framholder likevel at mangfold er en viktig grunnidé i Bjørvikautviklingen, men som nevnt har begrepet stor fortolkningselastisitet, og det har vært behov for en begrepsavklaring: Jeg har definert to overordnede former for mangfold; det materielle, som jeg har delt i fire kategorier og det immaterielle som her beskriver som det sosiale mangfoldet. Informantene har i liten grad reflektert over dette skillet, og det er tydelig at arbeidet innrettes mot etablering av det materielle mangfoldet. Både utbyggere, politikere og planleggingsmyndighet har tillit til at slikt mangfold vil skape en inkluderende og levende bydel. Problemet med denne grepet er at fleksibilitet og funksjonssammensetning som karakteriserer mangfoldsarbeidet i Bjørvika bare er tilpasset en begrenset del av befolkningen. Det vil si at man verken får variasjon i boligtilbud, næringsvirksomheter, kulturuttrykk eller rekreasjonsmuligheter, men en bred funksjonssammensetning som tilfredsstiller økonomisk ressurssterke mennesker med spesifikke interessefelt og behov. Utbyggerne er tydelige på at det er markedet som må styre hva slags tilbud, og hvem som skal bo og arbeide i bydelen. Bjørvikas spektakulære boliger og bærekraftige kontorbygg retter seg mot en målgruppe som sammenfaller med Richard Floridas (2005) kreative profesjonelle. Den superkreative kjernen som blant annet består av kunstnere sees ikke som attraktive beboere. De vurderes tvert i mot som uromomenter i den ellers trygge, men "levende og urbane" byen som utbyggerne promoterer. Jeg ser det som et uttrykk for en manglende forståelse av hva et byutviklingsprosjekt er. Det handler ikke kun om utforming av bygg, gater og parker. En by er noe mer enn et nabolag, og erkjennelsen av dette er nødvendig for at Bjørvika skal kunne bli en inkluderende bydel.

Det tredje forskningsspørsmålet problematiserer nettopp forholdet mellom følelse av mangfold og kontroll i byen. I kapittel 6 diskuteres estetiseringen av de offentlige rommene i Bjørvika som er utformet etter

Jan Gehls noe skjematiske byvisjon. Det fokuseres på trygghet og naturlige herlighetsverdier, kombineres¹⁰⁰ med spektakulære boliger og kontorbygg, opera og museer. Bjørvika risikerer å bli en bydel som karakteriseres av urban serieproduksjon mer enn av innovasjon, bærekraft, kultur og mangfold. Disse elementene finnes i Oslo forøvrig, men kanskje vil ikke den superkreative kjernen i Oslo oppleve spektakulære Bjørvika som spesielt stimulerende. Jeg vil hevde at det som foreløpig utvikles i bydelen er vakkert men svært forutsigbart, og at slike miljøer mangler det utviklingspotensialet som ligger i reelt urbane rom der det uventete kan skje. Bjørvikas materielle elementer kan oppfattes som ekskluderende på enkelte grupper, men jeg tror at et mye større problem for bydelen, og for de sentrale aktørene, er at mange grupper vil finne området lite interessant. Bildene man skaper i hodet på byens befolkning burde reflektere de overordnede ambisjonene for prosjektet, heller enn det kortsiktige, økonomiske målet til utbyggerne. Klarer man å etablere representasjoner som formidler Bjørvika som en inkluderende sentrumsbydel, kan dette sikre tilstedeværelsen av grupper med variert sosioøkonomisk bakgrunn. Dette vil igjen kunne endre opplevelsen av de fysiske strukturene, og siden vi lever i et etterspørselstyrt marked også hva slags varer og aktiviteter som tilbys. Det er viktig å erkjenne at et slikt sosialt mangfold kan skape konflikter (Wessel, 2009; Fainstein, 2000), men i denne forskningsprosessen har jeg blitt overbevist om at det likevel er verdt det. Sameksistens mellom ulike grupper i samfunnet er et tilskudd til byens demokratiske karakter. Dersom det på kort sikt skaper konflikt kan man gjennom opparbeidelsen av fellesarenaer, som "tredjerom", "tredjesteder" eller "mikro-offentligheter," skape kontaktflater som muliggjør dialog når konfliktene oppstår. Disse kan i lengden redusere antall konflikter basert på feilinformasjon og fordommer. Bjørvikas plassering midt i selve Oslo-gryta, muliggjør at området til slutt kan ligne den mangfoldige sentrumsbydelen som formidles i de overordnede planene. Gjennom mine undersøkelser har jeg sett få tegn til at dette kommer til å skje, da utbyggingens sosiale konsekvenser er lite vektlagt i gjennomføringen av prosjektet. Det er begrenset fokus på det Pløger (2004) kaller *planlegging*, men desto mer på det han definerer som *design*. Altså er det en urban overflatebehandling som gjennomføres i Bjørvika, ikke en dyptgående omorganisering der man søker å fjerne roten til eventuelle problemer. Denne overfladiske tilnærmingen til by som handler mest om salg og tilrettelegging for konsum preger Bjørvika. Kanskje er det, som noen av informantene nevner behov for en verdidebatt, - en debatt om hva Bjørvika egentlig skal være?

¹⁰⁰ Uttrykket spektakulært brukes svært aktivt i brosjyren "En ny og levende bydel", og er også anvendt av David Harvey i beskrivelsen av den postmoderne byens karaktertrekk.

Litteraturliste

- Alsvik, Ola. 2006. Identitet –en tvetydig ressurs for storbyer og storbyregioner. I *Identitet en ressurs for konkurransedyktige storbyer og storbyregioner*. 2. utg. Oslo: Norsk lokalhistorisk institutt.
- Alvesson, Mats. 2002. *Postmodernism and Social Research*. Buckingham: Open University Press.
- Alvesson, Mats & Kaj Skoldberg. 1994. *Tolkning och Reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur
- Amin, Ash. 2002. *Ethnicity and the Multicultural City. Living with Diversity*. Rapport for Departement of Transport, Local Government and Regions. Durham: University of Durham.
- Amin, Ash & Nigel Thrift. 2003. *Cities, Reimagining the Urban*. Cambridge: Polity Press
- Aspen, Jonny & John Pløger. 1997. *På sporet av byen, Lesninger av senmoderne byliv*. Oslo: Spartacus Forlag.
- Aspen, Jonny. 1997. *På sporet av Oslo*. I Aspen, Jonny & John Pløger. 1997. *På sporet av byen, Lesninger av senmoderne byliv*. Oslo: Spartacus Forlag: 351-382
- Bauman, Zugmunt, 2001. *Savnet felleskap*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Bergsli, Heidi. 2005. Entreprenørpolitikk og byutvikling. Byutvikling og globale trender. I Aspen, J. (red): *By og byliv i endring. Studier av byrom og handlingsrom i Oslo 2005*. Oslo: Scandinavian Academic Press: 8-118.
- Bergsli, Heidi. 2004. *The concret is blossoming! A study of urban regeneration strategies and local resistance in Paris Rive Gauche*. Hovedoppgave i samfunnsgeografi. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. UiO
- Berulfsen, Bjarne & Dag Gundersen. 1996. *Fremmedord og synonymer, blå ordbok*. Oslo: Kunnskapsforlaget
- Bridge, Gary & Sophie Watson (red.). 2000. *A Companion to the city*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd
- Blakie, Norman. 2000. *Designing Social Research, The Logic of Anticipation*. Cambridge: Polity Press
- Brevik, Ivar, Knut Halvorsen & John Pløger. 1998. *Byutvikling og bypolitikk i en brytningstid, Om samspillet mellom sosial segregering, bykultur, økonomi og politikk i norske storbyer*. NIBR- notat: 112
- Bryman, Alan. 2004. *The Diseyization of Society*. Leicester: Sage Publications Ltd.
- Butenschøn, Peter. 2003. *Felles og private rom i et sivilisert samfunn*. I Butenschøn, Peter og Maren Hersleth Holsen (red). 2003. *Til stede, Byens rom*. Valdres: Pax Forlag
- Butenschøn, Peter. 2009. *Byen, en bruksanvisning*. Oslo: Aschehoug & co
- Buvik, Kari Hangeland. 2005. Retten til det offentlige rommet - med fokus på rettsleg regulering av reklame. Doktoravhandling: Universitetet i Oslo
- Børud, Elin, 2004, På tvers av Fjordbyen, I TAB. 2007. *Stemmer om Fjordbyen, en artikkelsamling*. Oslo.
- Campbell, H. 2004. *Justice and planning: exploring the key dimensions of situated ethical judgements*. Paper presented at ACSP Conference, Portland, 21–23 October 2004.
- Christensen, Lone Rahbek. 1986. Funksjonalismens sociale program- et etnocentrisk selvbedrag. I *Folk og Kultur. Årbog for Dansk Etnologi og Folkemindevidenkap*: 45-64
- Cochrane, Allen, 1999. Administered cities. I Pile, Steve, Christopher Brook og Gerry Mooney (red). 1999. *Understanding Cities, Unrult Cities?* New York: Routledge:
- Cochrane, Allen. 2007. *Undarstandig Urban Policy, A Critical Approach*. Oxford: Blackwell: 104-136
- Collett, Alf. 1893. *Gamle Christiania-Billeder*. Christiania: J. W. Cappelen Forlag
- Conway, Dennis & Nik Heynen (red). 2006. *Globalizations Contradictions*. London: Routledge
- Cresswell, Tim. 2004. *Place, A short introduction*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Creswell, J. W. 1994. *Research Design : Qualitative and Quantitative Approaches*. Thousand Oaks: Sage Publications
- Davidson M & L Lees. 2005. *New-build "gentrification" and London's riverside renaissance*. Environment and Planning A. 37: .1165-90.
- Davis, Mike. 1997. Festning Los Angeles: Militariseringsen av byens rom. I Aspen, Jonny & John Pløger. 1997. *På sporet av byen, Lesninger av senmoderne byliv*. Oslo: Spartacus Forlag: 253-280
- Dagbladet, 2011. Paneldebatt i regi av Dagbladet og Norsk Form.
http://www.dagbladet.no/2011/04/13/kultur/debatt/byutvikling/bjorvika/norsk_form/161726

- Dear, Michael & Steven Flusty. 1998. Postmodern Urbanism. I *Annals of the Association of American Geographers*: 50-72
- Dicken, Peter, 2002, Global Manchester- from globalizer to globalised. I Peck, Jamie & Kevin Ward (red) 2002. *City of Revolution - Restructuring Manchester*. Manchester University Press, Manchester.
- Donald, B. D. Morrow with A. Athanasiu. 2003. *Competing for Talent: implications for social and cultural policy in Canadian city-regions* Department of Canadian Heritage, May 14, 2003.
- Dorothy, Claire, 2011. *Slow Days*
<http://slowdaysoslo.files.wordpress.com/2011/06/slow-days-booking-information2.pdf>
- Eriksen, Oddvar & Jarle Weigård. 1999. *Kommunikativ handling og deliberativt demokrati*. Oslo: Fagbokforlaget
- Fainstein, Susan, og Scott Campbell (red). 1996. *Readings in Urban Theory*. Cambridge: Blackwell Publishers.
- Fainstein, Susan. 1996b. The Changing World Economy and Urban Restructuring. I Fainstein, Susan og Scott Campbell (red). 1996. *Readings in Urban Theory*. Cambridge: Blackwell Publishers: 170-186
- Fainstein, Susan. 2000. New Directions in Planning Theory. I *Urban Affairs Review*. Vol. 35(4): 451-478
- Fainstein, Susan. 2005. Cities and diversity: Should We Want It? Can We Plan For It?
I *Urban Affairs Review*, Vol. 41, No. 1, September 2005 3-19,
- Florida, Richard. 2003. Cities and the Creative Class. I Lin, Jan, og Christopher Mele. 2005. *The Urban Sociology Reader*. New York: Routledge: 291-301
- Florida, Richard. 2005. *Den creative klasse- og hvordan den forandrer arbejde, fritid, samfund og hverdagsliv*. Oversatt til dansk av Joachim Wrang. Århus: Forlaget Klim
- Foucault, Michel. 1986, On Other Spaces. *Diacritics*. 16
- Franck, Karen A. & Quentin Stevens(red.). 2007. *Loose Space, Possibility and Diversity in Urban Life*. New York: Routledge.
- Gabrielsen, Guro Voss. 2003. *Kultur i byutviklingen – et spill for kongetribunen*. I Butenschøn, Peter og Maren Hersleth Holsen(red.). 2003. *Til stede, Byens rom*. Valdres: Pax Forlag: 130-151
- Garcia, Beatrice. 2004. Cultural policy and the Urban Regeneration in Western European Cities: Lessons from Experience, Prospects and for the Future. I *Local Economy* Vol 19(4): 312-326
- Gehl, Jan. 2010. *Byer for mennesker*. Bogværket(uten utgiversted)
- Geirbo, Thorbjørn. 2008. *Urbanitet og kunnskapsøkonomien, En undersøkelse a sammenhenger mellom byplanlegging og næringsutvikling i forslaget til kommunedelplan for byutvikling og bevaring i indre Oslo 2005-2020*. Masteroppgave i samfunnsgeografi. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. UiO.
- Gibson, Katherine. 1998. Social Polarization and the Politics of Difference. I Jacobs, Jane og Ruth Fincher (red.). 1998. *Cities of Difference*. New York: Guilford Press: 301-316
- Gottdiener Mark, 2000, Approaches to consumption. Classical and Contemporary perspectives. i Gottdiener Mark (red), New forms of Consumption. Rowman & littlefeild publications, lanham
- Gupta, Akhil & James Ferguson, 1992. "Beyond "Culture": Space, Identity, and the Politics of Difference". *Cultural Anthropology* 7 (1): 6–23
- Guttu, Jon. 2002. Drabantbyen som skyteskive. I *Drabantbyen, Fremtid for fortiden* (3/4). Fortidsminneforeningen: 56-67
- Hall, Tim & Phil Hubbard. 1996. *The Entrepreneurial City, Geographies of Politics, Regime and representation*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Hall, Stuart. 2003. Cosmopolitan Promises, Multicultural Realities. I Scholar, Richard (red.) *Divided Cities, The Oxford Amnesty Lectures 2003*. Oxford: Oxford University Press: 20-51
- Halvorsen, Knut. 2008. *Å forske på samfunnet, En innføring i samfunnsvitenskaplig metode*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Hansen, Tone(red). 2006. *What does public mean? Art as a Participant in the Public Arena*. Oslo: TorpedoPress.
- Hansen, Lars Emil. 2008. Drabantbyen kommer! En utstilling om bolig og byutvikling i Oslo etter 1948. I utstillingskatalog for *Drabantbyen kommer*. Oslo Museum: 6-23
- Harvey, David. 1989. From Managerialism to Entrepreneurialism: he transformation of Urban Governance in late Capitalism. I *Geografiska Annaler*: 50-59

- Harvey, David. 1989b. *The condition of postmodernity: An enquiry into the origins of cultural change*. Oxford: Blackwell Publishers
- Harvey, David. 1996. Social Justice, Postmodernism and the City. I Fainstein, Susan, og Scott Campbell (red). 1996. *Readings in Urban Theory*. Cambridge: Blackwell Publishers: 415-436
- Harvey, David. 2003. The right to the City. I Scholar, Richard (red.) *Divided Cities, The Oxford Amnesty Lectures* 2003. Oxford: Oxford University Press: 83-103
- Healey, Patsy. 2002. On Creating the "City" as a Collective Resource. I *Urban Studies*. Vol. 39(10): 1777-1792
- Healey, Patsy. 1996. Planning through debate: the communicative turn in planning theory. I Campbell, Scott & Susan Fainstein (red). 1996. *Readings in Planning Theory*. Oxford: Blackwell.
- Patsy Healey, 2003: Collaborative planning in perspective Sage publications London, vol 2 (2): 101-123
- Heyerdahl, Birger, Egil Nordin og Jo Refsum, 1983, *tilbake til byen*, Byggekunst, 7/1983 The Norwegian review of architecture
- Holck, Per. 2005. *Bernt Anker – samtid, liv og forfatterskap*. Oslo: Solum Forlag
- Holm, Erling Dokk. 2003. *Mellomrom og andre rom*. I Butenschön, Peter og Maren Hersleth Holsen (red). 2003. *Til stede, Byens rom*. Valdres: Pax Forlag: 82-94
- Holstein, James A. & Jaber F. Gubrium. 2004. Active Interviewing. I David Silverman (red.) *Qualitative Research. Theory, Methods and Practice*. 2. utg. London: Sage
- Hubbard, Phil. 1996. Urban design and city regeneration: Social representations of entrepreneurial landscapes. I *Urban Studies*, Vol. 33, no. 8: 1441-1461
- hooks, bell. 2000. Choosing the margin as p Space of Radical Openness. I Rendall, Jean et al. (red.) *Gender Space Architecture*. London: Routledge: 203-209
- Isaksen, Arne. 2005. Flerkultur, stedskvaliteter og kunnskapsnæringer: Om Richard Floridas tre T-er i norsk sammenheng. I *Plan*. Vol 6.
- Jacobs, Jane. 1962. *The Death and Life of Great American Cities*. London: Jonathan Cape Thirty Bedford Square
- Jacobs, Jane & Ruth Fincher (red.). 1998. *Cities of Difference*. New York: Guilford Press: 1-25
- Jacobs, Jane. 1998. Staging Difference, Aesthetication and the politics of difference in Contemporary Cities. I Jacobs, Jane & Ruth Fincher (red.). 1998. *Cities of Difference*. New York: Guilford Press: 252-278
- Jones, Paul & Wilks-Heeg, Stuart. 2004. Capitalising Culture: Liverpool 2008. I *Local Economy*. Vol 19(4): 341-360
- Jore, Mari Kristine. 2010. *Drømmen om Snelda. Andelslaget Sneldas argumentasjon for å bygge et flerkulturelt senter i Bjørvika*. Masteroppgave i sosiologi. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi.
- Karlsen, Kjell, Per Martin Langfald & Nils Herland. 29.03. 2007. Aftenposten, 2007. *Liv eller røre i Bjørvika*: Tilgjengelig på: <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article1714034.ece>
- Kearns, Gerry & Philo, Chris. 1993. *Selling Places. The City as Cultural Capital, Past and Present*. Oxford: Pegamon Press: 1-31
- Kjeldstadli, Knut. 1990. Den nye byen. I *Den delte byen fra 1900 til 1948*. Del av Oslo bys historie. Oslo: J.W. Cappelens Forlag: 337-362
- Knox, Paul, og Steven Pinch. 2006. *Urban Social Geography, An Introduction*. 5. Utgave. Edinburgh: Pearson Education Ltd.
- Kvale, Steinar. 1997. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Lae, Erling. 2005. *Byens tilstand. Tale til Ordføreren*. Tilgjengelig på: <http://www.oslo.kommune.no/article266007690.html?articleID=26600&categoryID=7690&printMe=1>
- Lees, Loretta, 2002. Rematerializing geography: the "new" urban geography. I *Progress in Human Geography*. Vol. 26(1): 101-112
- Lees, Loretta. 2003. The Ambivalence of Diversity and the politics of Urban Renaissance: The case of Youth in Downtown Portland, Maine. I *International Journal of Urban and Regional Research*. Vol. 27(3): 613-634

- Leitner, Helga & Sheppard, Eric. 1998. Economic Uncertainty, Inter-Urban Competition and the Efficacy of Entrepreneurialism. I Hall, Tim & Hubbard Phil (red.). *The Entrepreneurial City. Geographies of Politics, Regimes and Representation*. Chichester: John Wiley & Sons: 285-319
- Ley, David. 1994. Gentrification and the politics of the new middle class. I *Environment and Planning D: Society and Space* 1994, vol. 12: 53–74.
- Ley, David. 2003. Forgetting postmodernism? Recuperating a social history of local knowledge. I *Progress in Human Geography*. Vol 27(5): 537-560
- Lin, Jan, og Christopher Mele. 2005. *The Urban Sociology Reader*. New York: Routledge
- Lofland, Lyn. 1998. *The public Realm: Exploring the City's Quintessential Social Territory*. Hawthorne, NY: Aldine de Gruyter
- Logan, John R. & Harvey L. Molotch. 1996 The City as a Growth Machine. I Fainstein, Susan, og Scott Campbell (red.). 1996. *Readings in Urban Theory*. Cambridge: Blackwell Publishers Inc: 291-338
- Lønningsdal, Ingrid, 2010. *Bjørvikstrukturen i atelieret*, Tilgjengelig på:
<http://commonlands.net/index.php?/publication/ingrid-2/> (13.07.11)
- MacLeod, Gordon. 2002. From Entrepreneurialism to Revanchist City? On Spatial Injustices of Glasgow's Renaissance. I Brenner, Neil & Thodoree, Nik (red.) *spaces of Neoliberalism*. Oxford: Blackwell: 254-272
- Mitchell, Don. 2003. *The Right to the City, Social Justice and the Fight for Public Space*. New York: Guilford Press
- Mitchell, J. C. 1983. Case and situation analysis. I *Sociological Review*. Vol. 32(2): 187-211.
- Mooney, Gerry. 2004 Cultural Policy as Urban Transformation? Critical Reflections on Glasgow, European City of Culture 1990. I *Local Economy* Vol 19(4): 327-340
- Mooney, Gerry. 1999. Urban Disorders. I Pile, Steve, Christopher Brook & Gerry Mooney (red.). 1999. *Unruly Cities, Order/Disorder*. London, Routledge: 53-100
- Kjeldstadli, Kunt, 2006, Oslos identitet og innvandring, I *Identitet - en ressurs for konkurransedyktige storbyer og storbyregioner*. Oslo: Norsk lokalhistorisk institutt.
- Myhre, Jan Eivind. 1990. *Hovedstaden Christiania: fra 1814-1900*. Del av Oslo bys historie. Oslo: J.W. Cappelen Forlag
- Nedkvitne, Arneved & Per G: Norseng, 1991. *Byen under Eikaberget: fra byens oppkomst til 1536*. Del av Oslo bys historie. Oslo: J.W. Cappelen Forlag
- Nielsen, Line T. 2009. *Kulturplanlegging i Bjørvika, En studie av kultur som strategi for byutvikling*. Masteroppgave i samfunnsgeografi, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. UiO
- Oslo Byleksikon, 2000. 4. Utgave. Oslo: Kunnskapsforlaget
- Oldenburg, Ray. 1999. *The Great Good Place*. New York: Paragon House
- Parekh, Bhikhu. 2000. *Rethinking Multiculturalism*. London: Macmillan.
- Peck, Jamie, 2005. Struggling with the Creative Class. *International Journal of Urban and Regional Research*, vol. 29: 740–770
- Peck, Jamie & Kevin Ward (red). 2002. *City of Revolution- Restructuring Manchester*, Manchester University Press, Manchester.
- Peck, Jamie & Kevin Ward, 2002, *Placing Manchester*. I Peck, Jamie & Kevin Ward (red). 2002. *City of Revolution - Restructuring Manchester*. Manchester University Press, Manchester.
- Pile, Steve, Christopher Brook & Gerry Mooney (red.). 1999. *Unruly Cities, Order/Disorder*. London, Routledge
- Pile, Steve. The Heterogeneity of Cities. I Pile, Steve, Christopher Brook & Gerry Mooney (red.). 1999. *Unruly Cities, Order/Disorder*. London, Routledge: 7-50
- Pløger, John. 1997. På sporet av byteorien. I Aspen, Jonny & John Pløger. 1997. *På sporet av byen, Lesninger av senmoderne byliv*. Oslo: Spartacus Forlag.
- Pløger, John. 2001. *Byens språk*. Oslo: Spartacus: 5- 40
- Pløger, John. 2004. *Etikk i planlegging – og i planpraksis*. Oslo: NIBR
- Rapley, Tim. 2007. Interviews. I Clive Seale et al. (red.) *Qualitative Research Practice*. London: Sage
- Regjeringen, 1997. NOU 1997:20 Omsorg og kunnskap. Helse og omsorgsdepartementet. Tilgjengelig på:

- <http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/1997/nou-199720/9/10/2.html?id=346463>
(10.01.12)
- Ringdal, Kristen. 2007. *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskaplig forskning og kvalitativ metode*. 2. utg. Bergen: Fagbokforlaget
- Rhodes, R.A.W. 1997: *Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Flexibility and Accountability*. Buckingham: Open University Press
- Robins, Kevin. 1997. Byens fanger: Hva i all verden er en postmoderne by? I Aspen, Jonny & John Pløger. 1997. *På sporet av byen, Lesninger av senmoderne byliv*. Oslo: Spartacus Forlag: 319-348
- Røe, Per Gunnar. 2006. Utviklingen av "levelige" steder – på hvilken måte kan sosiokulturelle s tedsanalyser bidra? I *Michael Quarterly*. Vol 3:193-205. Tilgjengelig på:
http://www.michaelquarterly.no/index.php?seks_id=100891&a=1 (10.01.12)
- Sandreck, Leonie. 2006. Cosmopolitan Urbanism: a lovesong to our mongrel cities. I Binnie, Jon et. al. (red). *Cosmopolitan Urbanism*. London: Routledge: 39-52
- Seale, Clive, 1999, *The Quality of Qualitativ Research*. London: Sage
- Sennett, Richard. 1994. *Flesh and stone: The body and the city in Western civilization*. New York: Norton.
- Sennett, Richard. 1992. *The Fall of Public Man*. New York: Norton
- Sennett, Richard. 2008. *The uses of Disorder- Personl identity and city life*. London: Yale University Press
- Shoenberger, Erica. 1991. The corporate interview as a research method in economic geography. I *The Professional Geographer*. Vol. 43(2): 180-189
- Simonsen, K. 1993. *Byteori og hver-dagspraksis*. København: Akademisk Forlag
- Skjold Lexau, Siri. 2003. *Allmenningen*. I Butenschön, Peter og Maren Hersleth Holsen(red). 2003. *Til stede, Byens rom*. Valdres: Pax Forlag: 27-39
- Soenen, Ruth, Mac Verlot. 2002. The study of community development in the city. Diversity as a tool. I Martiniello, Marco & Brigitte Piquard. 2002. *Diversity in the city*. HumanitarianNet Thematic Network on Humanitarian Development Studies 2002 University of Deusto Bilbao: 95-111,
- Soja, Edward 1996. *Thirdspace. A Journey to Los Angeles and Other-Real-and Imagined Places*. Oxford: Blackwell
- Sorkin, Michael. 1996. See you in Disneyland. I Fainstein, Susan, og Scott Campbell(red). 1996. *Readings in Urban Theory*. Cambridge: Blackwell Publishers Inc: 392- 415
- Sprauten, Knut. 1992. *Byen ved festningen: fra 1536-1814*. Del av Oslo bys historie. Oslo: J.W. Cappelen Forlag
- Squires, Gregory D. 1994. Ordering the City: public spaces and political participation. I J. Weeks(red.). *The lesser evil and the grater good; the theory and politics of social diversity*
- Squires, Judith. 1993. *Principled Positions: Postmodernism and the Rediscovery of Value*. Lawrence & Wishart
- Sæter, Oddrun. 2003. *Byen og flanørblikket*. I Butenschön, Peter og Maren Hersleth Holsen(red). 2003. *Til stede, Byens rom*. Valdres: Pax Forlag: 48-61
- Sæter, Oddrun, og Marit Ekne Ruud. 2005. *Byen som symbolsk rom, bypolitikk, stedsdiskurser og gentrifiering i Gamle Oslo*. Oslo: PDC Tangen AS
- Talen, Emily, 2006. Design That Enables Diversity: The Complications of a Planning Ideal . I *Journal of Planning Literature*, Vol. 20(2): 233-249
- Thagaard, Tove. 2009. *Systematikk og innlevelse, En innføring i kvalitativ metode*. 3. Utgave. Bergen: Fagbokforlaget
- Tonkiss, Fran. 2005. *Space, the City and Social Theory: Social Relations and Urban Forms*. Cambrigde: Polity Press
- Tornås, Ann Kathrine S. 2004, *Bjervika – drøm eller virkelighet*, Foredrag I Oslo Militære Samfund. Tilgjengelig på: http://www.oslomilsamfund.no/oms_arkiv/2004/2004-03-22-Tornås.pdf
(09.01.2012)
- Tranøy, Bent Sophus. 2006. *Markedets makt over sinnene*. Oslo: Aschehoug & Co
- Treanor, Paul. 2002. *Brownfeild Gentrification in Amsterdam*. Tilgjengelig på:
<http://web.inter.nl.net/users/Paul.Treanor/gentrification.html> (13.07.11)
- Tönnies, Ferdinand. 1887. Community and Society. I Lin, Jan, og Christopher Mele. 2005. *The Urban Sociology Reader*. New York: Routledge:16-22

- Vidler, Anthony. 2001. "Aftermath: a City Transformed: Designing "Defensible Space", I *New York Times*, September 23: 4-6
- Wadel, Cato. 1991. *Feltarbeid i egen kultur*. Flekkefjord: SEEK AS
- Ward, Kevin, & Kim England (red), 2007, *Neo-liberalization: States, Networks, Peoples*, Wiley- Blackwell
- Wethal, Ulrikke. 2009. Prestisjeboliger i Bjørvika- et mulig studentliv?. I *Samfunnsgeografen, Tidskrift for samfunnsgeografi*. 2/2009: 18-21
- Wessel, Terje. 2009. Does Diversity in urban spaces enhance intergroup contact and tolerance? I *Swedish Society for Anthropology and Geography*. Vol 91(1): 5-17
- Whirt, Louis. 1930. Urbanism as a Way of Life. I Lin, Jan, og Christopher Mele. 2005. *The Urban Sociology Reader*. New York: Routledge: 32-41
- Wilks-Heeg, Stuart & Paul Jones, 2003, Capitalising Culture: Liverpool 2008, *Local Economy*, Vol. 19(4): pp. 341–360, November 2004
- Young, Marion Iris. 1989. Polity and Group Difference: the Critique of the Ideal Of Universal Citizenship. I *Etics*. Vol. 99 (2): 250-275
- Young, Marion Iris. 1990. *Justice and the Politics of Difference*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Young, Marion Iris. 2004. *Inclusion and Democracy*. Oxford University Press, Oxford
- Yin, Robert K. 1989 *Case Study Research, Design and Methods*. Newbury park, CA: Sage Publications
- Zukin, Sharon. 1995. Whose Culture? Whose City? I Lin, Jan, og Christopher Mele. 2005. *The Urban Sociology Reader*. New York: Routledge: 281-289
- Zukin, Sharon. 1997. Postmoderne urbane landskap: Å kartlegge kultur og makt. I Aspen, Jonny & John Pløger. 1997. *På sporet av byen, Lesninger av senmoderne byliv*. Oslo: Spartacus Forlag. 159-190

Offentlige dokumenter

Bjørvika Infrastruktur. 2007. *Byromsprogram, Operaallmenningen*

Oslo kommune. 1997. *Fjordby eller havneby? Utredninger om Oslos havne- og sjøside*. Plan- og bygningsetaten, Oslo kommune.

Oslo kommune. 2001. Bystyresak nr. 194/01. *Byutvikling i Bjørvika – Bispevika. Grunnlag for videre planarbeid*

Oslo Kommune. 2003. Byrådssak nr 138/03. *Byutvikling i Bjørvika – Bispevika – Lohavn. Reguleringsplan. Sentrum, bydel Gamle Oslo og Bydel Ekeberg- Bekkelaget*.

Oslo kommune (2003b): *Bærekraft i Bjørvika: Overordnet kulturoppfølgingsprogram (KOP)*. Plan- og bygningsetaten et al., Oslo kommune.

Oslo kommune (2003c): *Bærekraft i Bjørvika: Overordnet miljøoppfølgingsprogram (MOP)*. Plan- og bygningsetaten et al., Oslo kommune.

Oslo kommune (2003d): *Bærekraft i Bjørvika: Designhåndboka (DHB)*. Plan- og bygningsetaten et al., Oslo kommune.

Oslo kommune/ PBE. 2003. *Reguleringsplan S-4099: Reguleringsbestemmelser for Bjørvika-Bispevika- Lohavn*.

Oslo Kommune/PBE, 2008. *Fjordbyplanen*

Oslo Kommune/PBE. 2010. *Bjørvika, Den nye byen i byen*.

Oslo S Utvikling. 2010. *Operakvarteret, Nyhetsbrev fra Oslo S Utvikling AS*. 4/2010

Oslo S Utvikling. 2010. *En ny og levende bydel*

Viktige nettsider

www.osu.no

www.bjorvikautvikling.no

www.haveiendom.no

www.prosjekt-fjordbyen.oslo.kommune.no

www.romeiendom.no

www.entra.no

www.linstow.no

www.aftenposten.no

www.kryss.no

www.situations.org.uk

www.ostkantavisa.no

www.operakvarteret.no

www.nordicblacktheatre.no

www.dagbladet.no

www.minerva.no

www.ingridlonningdal.net

www.oslo.teknopol.no

www.oslobyforum.org

Vedlegg 1: " Bjørvika - Den nye byen i byen"

Brosjyren " Bjørvika - Den nye byen i byen" ligger vedlagt som papirutgave, men ligger også tilgjengelig på PBEs hjemmeside: http://www.prosjekt-fjordbyen.oslo.kommune.no/planer_og_dokumenter/.

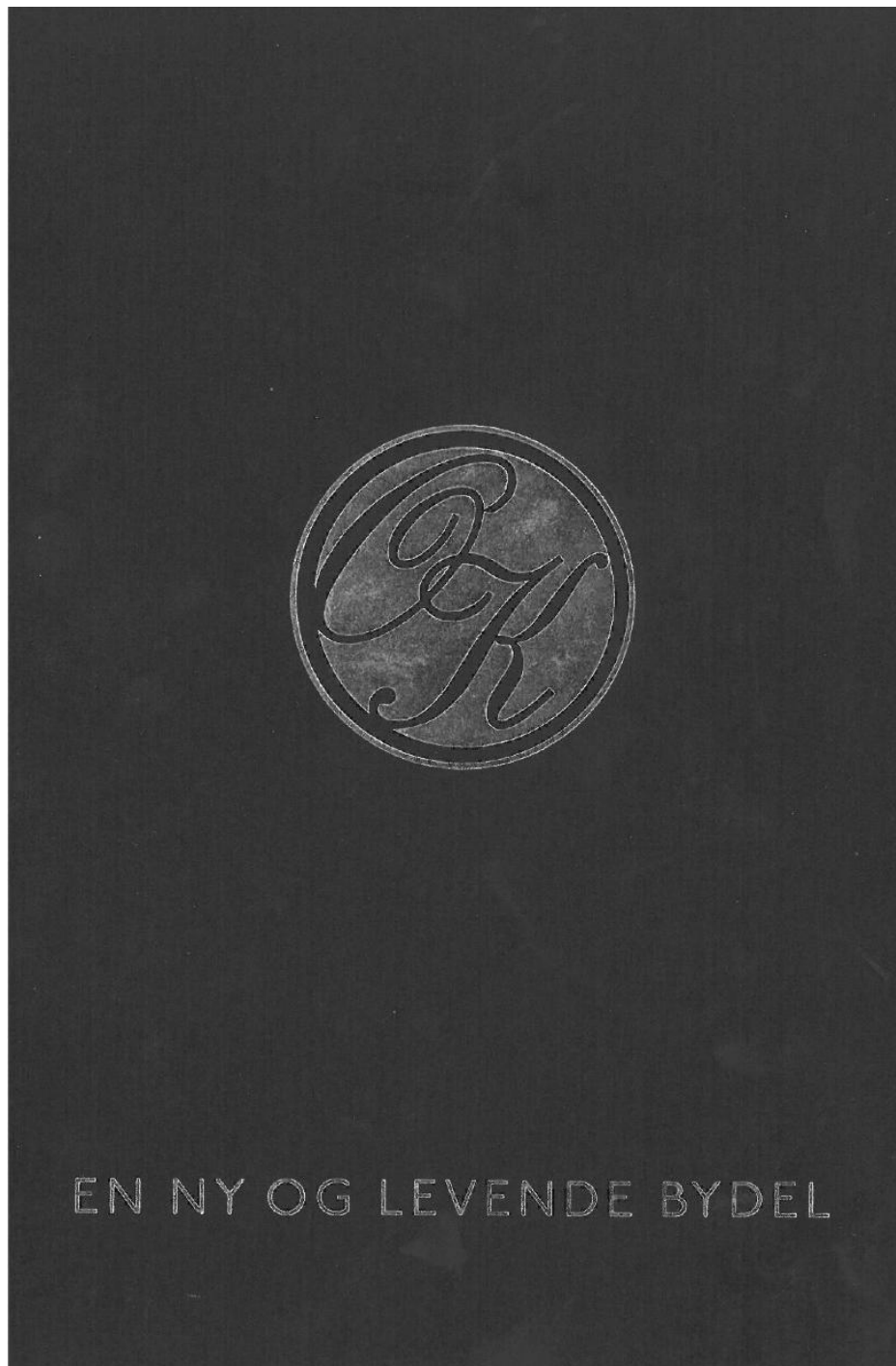

Direkte link:

http://www.prosjekt-fjordbyen.oslo.kommune.no/getfile.php/plan-%20og%20bygningsetaten%20%28PBE%29/Internett%20%28PBE%29/Dokumenter/arsberetning/Bjorvika_brosjyre_norsk.pdf

Vedlegg 2: "En ny og levende bydel"

Brosjyren "En ny og levende bydel" ligger vedlagt som papirutgave, men innholdet finnes også tilgjengelig på OSUs hjemmesider: <http://osu.no/>

Vedlegg 3: Møteoversikt

I arbeidet med oppgaven har jeg vært med på følgende møter, debatter og presentasjoner:

- 22.11.2005: Åpent folkemøte om Program for planarbeid
Ansvarlig: PBE
- 15.01.2010: *Hva vil vi med Oslo?*, debatt på Litteraturhuset i Oslo
Ansvarlig: NRK og Litteraturhuset
- 26.01.2010: *La fjordbyen puste*, åpent møte på Gamlebyen skole
Ansvarlig: Facebookgruppen "Tilhengere av riksantikvarens innsigelse i Bjørvika"
- 30.01.2010: *Omkamp i Oslo*
Ansvarlig: Oslo Byforum
- 02.03.2010: Folkemøte om kulturbyggene i Bjørvika
Ansvarlig: HAV
- 03.03.2010: *InterCity, Lambda Unplugged –hvem elsker Lambda?*
Ansvarlig: Oslo Byforum
- 12.09.2010: *Kjenn din by: Innsyn og utsyn i Bjørvika – med Erling Fossen*
Ansvarlig: Oslo Museum
- 14.09.2010: *Kjenn din by: Historiens forsvarer – hva i all verden gjør en riksantikvar?*
Ansvarlig: Oslo Museum
- 23.09. 2010: *Den store flyttesjauen – debatt om Oslos kulturbygg*
Ansvarlig: Universitet i Oslo, Oslo kulturnettverk og Fritt ord.
- 12.10.2010: Boklansering: *Byen – en bruksanvisning* av Peter Butenschøn
Ansvarlig: Universitetet i Stavanger
- 21.10.2010: *Bjørvika- hva kan enda gjøres?*, åpent møte på Gamlebyen skole
Ansvarlig: Oslo Byes Vel, Bydel Gamle Oslo, Gamlebyen og Grønland beboerforeninger, Redd Bjørvika og Interesseforeningen Oslo Middelalder og Oslo Elveforum.
- 06.04.2011: *Byutvikling: Bjørvika*
Ansvarlig: Norsk Form og Dagbladet
- 26.09.2011: Konferanse om: *Offentlige rom i byutviklingen - Med utgangspunkt i allmenningene i Bjørvika*
Ansvarlig: Bjørvika Utvikling AS

Vedlegg 4: Informantoversikt

Utbyggere og tomteeiere:

1. **HAV Eiendom v/Cecilia Stokkeland.** Intervjuet ble foretatt i HAV Eiendom sine midlertidige lokaler på Paulsenkaia. Dato: 14.01.2011
2. **Leder for Havnestyret, Bernt Stilluf Karlsen.** Intervjuet ble foretatt i Procorp sine lokaler på Prinsesse Marthas plass. Dato:08.03.2011
3. **Oslo S Utvikling (OSU) v/ Thor Thoneie.** Intervjuet ble foretatt i OSUs lokaler i Operakvarteret. Dato: 28.02.2011
4. **Rom Eiendom v/ Anne-Siri Øyasæter.** Intervjuet ble foretatt i Rom Eiendom sine lokaler i Kirkegata. Dato: 04.03.2011
5. **Entra Eiendom v/Jan Møllebak.** Intervjuet ble foretatt hos Entra Eiendom i Postgirobygget. Dato:17.02.2011
6. **Linstow Eiendom v/ Tore Bjørke.** Intervjuet ble foretatt i Linstows lokaler på Tjuvholmen . Dato: 24.02.2011
7. **Sørenga Utvikling v/ Gry Kleven.** Intervjuet ble foretatt i Sørenga Utviklings midlertidige lokaler på Sørenga. Dato: 16.02.2011
8. **Bjørвика Utvikling(BU)og Bjørвика Infrastruktur(BI) v/ Lundebakken og Anne Beate Hovind.** Lundebakken ble intervjuet i BU/BI sine midlertidige lokaler på Paulsenkaia. Dato: 18.02.2011. Anne Beate Hovind ble intervjuet på Cafeteateret. Hennes intervju fungerte mer som en samtale og vil ikke bli referert.

Politiske aktører:

9. **Byråd for byutvikling Bård Folke Fredriksen (H).** Intervjuet ble foretatt på byrådets kontor i Rådhuset. Dato: 24.01.2011
10. **Leder for byutviklingskomiteen, Ola Elvestuen (V).** Intervjuet ble foretatt i Venstres bystyregruppes lokaler i Rådhuset. Dato: 25.02.2011
11. **Helge Winsvold(AP) representant for bydel Gamle Oslo, engasjert i stort sett alt.** Intervjuet ble foretatt hjemme hos Winsvold. Dato: 03.02.2011

Planmyndigheter:

12. **Plan og bygningsetaten avd. Fjordbykontoret v/ Stein Kolstø.** Intervjuet ble foretatt hos PBE. Dato: 03.03.2011

13. **Eiendoms og byfornyelsesetaten (EBY) v/ Ove Ellingsen og Øystein Linderud** Intervjuet ble foretatt i EBY sine lokaler i Christian Kroghs gate 16. Dato: 07.03.2011

Kulturrelaterte aktører:

14. **Kunsthall Oslo v/ Per Gunnar Eeg-Tverrbakk.** Intervjuet ble foretatt på Cafe Christiania ved Jernbanetorget. Dato: 07.02.2011
15. **Nye Deichmanske/Kulturetaten v/ Knut Skansen.** Intervjuet ble foretatt på Deichmanske hovedbibliotek på Fredensborg. Dato: 17.01.2011
16. **Nordic Black Theater (NBT) v/ daglig leder Jarl Solberg.** Intervjuet ble foretatt på Cafeteateret i NBTs nye lokaler. Dato: 20.01.2011

Den siste av de fire grupperingen er ikke del av det jeg omtaler som Bjørvikas sentrale aktører. De sentrale aktørene er med andre ord; utbyggere og tomteeiere, politiske aktører og planmyndigheter.

Vedlegg 5: Intervjuguide

Intervjupersonens bakgrunn:

Hva slags posisjon og stilling har intervjupersonen og eller institusjonen han/hun jobber for? Hva er oppgavene deres i fht. Bjørvika-utbyggingen

Posisjonering og visjoner i Bjørvika:

Hva slags type bydel, hva slags visjon har intervjupersonen/institusjonen for Bjørvika, og hvorfor nettopp slik? Er det enighet blant ulike aktører om disse visjonene, og vil de realiseres, hvorfor/hvorfor ikke?

Gjennomføring og samarbeid:

Har dere fått gjennomslag for deres visjoner for Bjørvika, og er det noe som vanskeliggjør å få gjennomslag for visjonen? Hvem er deres viktigste samarbeidspartnere, og er det noe som står i veien for en vellykket gjennomføring av Fjordby-prosjektet

Mangfold og by:

Hvordan definerer du begrepet mangfold sett i forhold til byutvikling? Tror du Bjørvika vil bli en mangfoldig bydel, og hva slags mangfold bør det da være? Hvordan skal man klare å få det til? Tar man hensyn til den lokale konteksten og kulturen?

Tilleggsinformasjon:

Ser du noe som kunne vært inkludert i planen, som ikke er det nå, som kunne skapt mangfold i bydelen? Har du noen avsluttende kommentarer du har lyst til å tillegge? Vet du om noen flere jeg bør snakke med?

Vedlegg 6: NSD-godkjenning

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Heidi Bergsli
Avdeling for estetiske fag
Høgskolen i Oslo
Postboks 4 St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 15.03.2011

Vår ref: 26308 / 5 / K5

Deres dato:

Deres ref:

KVITTERING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 08.02.2011. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 14.03.2011. Meldingen gjelder prosjektet:

26308	DiverCity, Mangfold i Bjørnvika
Behandlingsansvarlig	Universitetet i Stavanger, ved institusjonens overste leder
Daglig ansvarlig	Heidi Bergsli
Student	Ingeborg Apall-Olsen

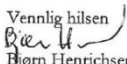
Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

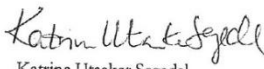
Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 15.07.2011, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Hentrichsen

Katrine Utaaker Segadal

Kontaktperson: Katrine Utaaker Segadal tlf: 55 58 35 42
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Ingeborg Apall-Olsen, Josefinestegate 28 B, 0351 OSLO

Avdelingskontorer / District Offices:
OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrr.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, HSL, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. martin-ame.andersen@uio.no

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 26308

Personvernombudet minner om at prosjekter skal meldes senest 30 dager før datainnsamlingen skal starte.

Personvernombudet finner at behandlingen av personopplysninger i prosjektet kan hjemles i personopplysningsloven § 8 første alternativ (samtykke).

Det gis skriftlig informasjon og innhentes et muntlig samtykke. Personvernombudet har mottatt (14.03.2011) utkast til e-post med tilleggsinformasjon som skal sendes til informantene. Sammen med informasjonsskrivet som allerede er sendt ut, vurderes den samlede informasjonen som dekkende.

Prosjektslutt er angitt til 15.07.2011. Senest ved prosjektslutt vil datamaterialet slettes.

